

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1907 № 94.

Ն. ՏԵՐ-ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵՂՈՒ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԻՐԻ

ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԱ ՀԱՄԱՐ

ВЪЯВЛЕНА
ИНСТИТУТА
РОТОНОВЕДЕНІЯ
Академія наук
СССР

ՔԱՆՈՒՄԵՆՆԵՐԻՐԻ ՏԻՊ

Թ Ի Յ Լ Ի Ս

ՀՐԱԿԱՏԻՊ ՄՆ. ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆՑԻ, ՊՈՒԳՎ. ՓՈՂ. № 12

1905.

Գինն է 40 կոպ.

491.99-8
Ս-45

1005-10

3645
49199-8
11-45

Ն. ՏԵՐ-ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԻՐՔ

ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՆՈՒԳԵՐԸ ՀԱՄԱՐ

ՔԱՆՈՒՄԵԿԵՐՈՐԻ ՏԻՊ

ИНСТИТУТ
БОТаники
Ленинград
СССР

Գինն է 40 կոպ.

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

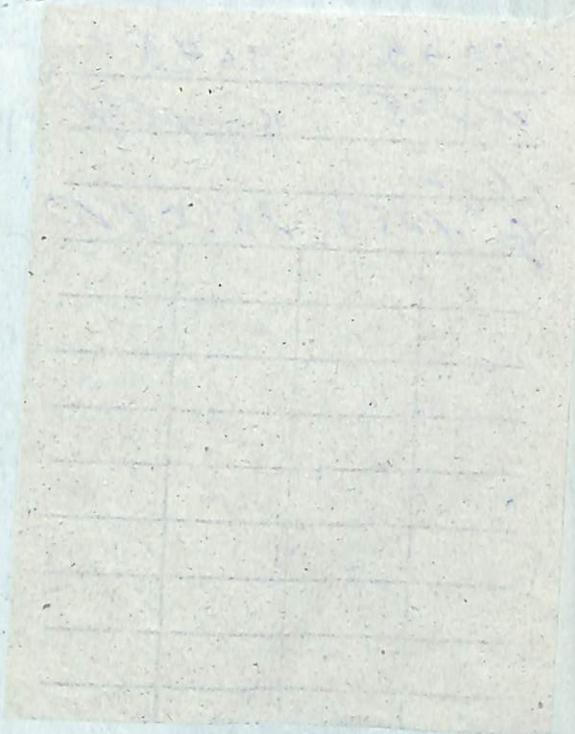
Արագատիպ ՄՆ. Մարտիրոսանցի

Գորգիհենան ՓՈՂՈՑ, ՏՈՒՆ № 12

1905

ИНСТИТУТ
БОТаники
Ленинград
СССР

ՄԻ ԱԿԱՍԱՅ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆ

Մեր դասագիրքը գործածող վարժապետներից ոմանք տըրտընջում են, որ մենք, իւրաքանչիւր տպագրութեան ժամանակ, փոփոխութիւններ ենք անում գրքերի մէջ և այդպիսով նրանց գործը դժուարացնում ենք: Այս արտունջը հիմնաւոր է և մենք աշխատել ենք յարգել գանգատաւորների պատճառարանութիւնները: Միւս կողմից որովհետև անհնարին է դասագրքերի մէջ փոփոխութիւններ չանել, ուստի որոշել ենք, գիրքը մի անգամ խմբագրելուց յետոյ, երեք անգամ նոյնութեամբ տպագրել և, միայն չորրորդ անգամ տպագրելիս, նորէն աչքի անցկացնել: Այս որոշմանը հաւատարիմ մնալու համար ներկայումս իրաւունք չունէինք այս հատորի մէջ որևէ փոփոխութիւն անել, բայց, ինչպէս տեսնում են ընթերցողները, փոփոխութիւններ, այսուամենայնիւ, եղել են:—Բացատրենք պատճառները:

Ամեն մի դասագիրք յօրինող, եթէ չի կամենում միակողմանի լինել, պարտաւոր է, բացի իւր անձնական պաշարից, աչքի առաջ ունենալ ամբողջ գրականութիւնը և, իրան պիտանի նիւթերը խնամքով ժողովելու ժամանակ, նրանց խմբագրել և յարմարեցնել այն հասակի մանուկների պահանջներին, որոնց համար կազմում է դասագիրքը: Սա տարրական ճշմարտութիւն է, որի մասին յիշատակութիւն անել պէտք չէր:—Բայց մարդիկ կան, որոնց տարրական ճշմարտութիւններն էլ դժուար մատչելի են:

Մեր գրքերի նախընթաց տպագրութիւններում մենք առիթ ենք ունեցել բացատրելու, թէ ինչու ենք փոփոխութեան ենթարկում հեղինակներից վերջրած նիւթերից շատերը. շնորհակալութիւն անելով մեր գրողներին և նրանց ներողամտութեանը դիմելով, մենք բացարձակ կերպով ասել ենք, որ այդ փոփոխութիւնների պատճառներն են՝ մանկավարժական պահանջները և գրաքննական օրէնքները: Մենք չունենք մանկական գրականութիւն. մանուկներին պիտանի նիւթերը մենք ստիպուած ենք ծաղկաքաղ անել գլխաւորապէս հասուն գրականութիւնից, որոնք լեզուի և

բովանդակութեան կողմից մեծ մասամբ չեն համապատասխանում մանկավարժական պահանջներին. միւս կողմից բանաստեղծական գրուածքները, նիւթ ունենալով աւելի վերացական գաղափարներ, այդ պակասութիւններից զատ, շատ անգամ չեն համապատասխանում նաև գրաքննական օրէնքներին... Ամենայն շնորհակալութեամբ պիտի յայտնեմ, որ այս պատճառարանութիւնները հասկանալի և ընդունելի են եղել ամենքին. ոչ ոք մեր գրողներից, երեսունհինգ տարուայ ընթացքում, չի բողոքել այս անխուսափելի պահանջների դէմ, բացի մի պարոնից, որ անցեալ տարի անագին ազմուկ բարձրացրեց այս առիթով:

Պ. Յովհաննէս Թումանեանն այն գրողներից է, որի գրուածքներից համեմատաբար շատ քիչ օգուտ ենք քաղել: Այս գրքի մէջ գետեղած են եղել նրա «Բարի գործ» և «Շունն ու Կատուն» ռոտանաւորները: Վերջինս, որպէս վաւառական բարբառով գրուածք, ենթարկել էինք սրբագրութեան: Ոտանաւորները առաջին անգամ մտել են մեր գրքի 18-դ տպագրութեան մէջ. անցել են տարիներ. գիրքս տպագրուել է 19 և 20-դ անգամ. հեղինակը ինքն էլ սրբագրել է իւր գործը և տպագրել 1904 թ. սրբագրելիս էլ, ինչպէս կարծում եմ, օգտուել է իմ ցուցումներից, որովհետև ուսկական բառերի մեծագոյն մասը փոխել է: Չնայելով այս ամենին, պարոնը հարկաւոր է համարել, թէկուզ յետին թուով, ազմուկ բարձրացնել իմ դէմ... Պ. Յովհաննէս Թումանեանի բողոքները տպագրուած են «Մշակի» №№ 268 և 278, 1894 թ. բնորոշ է մանաւանդ պարոնի երկրորդ յօդուածը, որին ես պատասխանել էի անմիջապէս, բայց իմ պատասխանս «Մշակի» խմբագրութիւնը չէր տպել: Ես պէտք է ներողութիւն ինդրեմ իմ ընթերցողներից և պարոնի յօդուածի վերաբերութեամբ մի քանի դիտողութիւններ անեմ: Նախ պիտի նկատեմ, որ պ. Թումանեանը գովելի պարզութեամբ յայտնում է իւր յարձակողական յօդուածի սկզբում, որ եթէ ես վերջրած ռոտանաւորներին համար նորան սողալարձ նշանակէի, ազմուկ չէր բարձրացնիլ. «Ես կարծում եմ՝ հէնց այն էլ անարդարութիւն է—ասում է նա—որ դասագիրք կազմողը կարող է օգտուել, շահ ստանալ հեղինակի գործից, առանց մասնակից անելու գրուածքի տիրոջը»:

—Իէհ, հէր օրհնած, էտէնց ասան,
էք բարկանալը էլ ինչի՞ս ա (Յով. Թում. «Շուն և Կատուն»):

Որպէս զի պարոն թումանեանը չկարծի, թէ ես ցանկութիւն ունեմ օգտուել իմ իրաւունքներից և նրա ոտանաւորները թողել գրքերիս մէջ, կրկին անգամ յայտարարում եմ, որ նրա աշխատութիւնները այսուհետև ինձ պէտք չեն ոչ ձրի և ոչ փողովանցեալի վերաբերութեամբ էլ պատրաստ եմ նրան գոհացումն տալ. թող բարեհաճի մտնել կենարոնական Գրավաճառանոց և իւր ոտանաւորների տողավարձը ստանալ. ես աւելի պակաս գին չեմ տալ նրան, քան թէ ընդունուած է տեղական մամուլի մէջ:

Որքան գովելի է պ. թումանեանի պարզախօսութիւնը իւր վարձատրութեան վերաբերութեամբ, այնքան պախարակելի է նրա ուրիշներին հայկարանութեան դասեր տալու յաւակնութիւնը: Պարոնը հաւատացնում է, օրինակ, որ մենք, նրա ոտանաւորը սրբագրելիս, չենք հասկացել «ծանոթ ու մենձ» բառերը: «Ծանր ու մեծ» մի ոճ է—լրջօրէն յայտնում է նա—որ նշանակում է важно: Ուրեմնъ Иванъ важно диктуетъ намъ своѳо волю—պէտք է թարգմանուի՝ Յովհաննէսը ծանր ու մեծ թելագրում է մեզ իւր կամքը: Եւ կամ սրանից յետոյ մենք իրաւունք պիտի ունենանք ասելու, թէ պ. Յովհաննէս թումանեանը շատ ծանր ու մեծ գրող է:

Բաւական է. անցնենք և հնկատենք պ. թումանեանի յօդուածի մէջ հանդիպող միւս գոհարները. հնկատենք, օրինակ, որ մեր բանաստեղծը, բարկութեան ազդեցութեան տակ, այն ատիճան կորցնում է իւր մտածողութեան հաւատարակչութիւնը, որ փորձում է ծաղրել ինձ՝ գրական փշրանքներով առուտուր անելու և գրանոյվ օգտուելու համար... «Ուրիշին մի՛ դատիր. քեզ վերայ նայիր»:

Պ. թումանեանից վերցրած երկու ոտանաւորների փոխարէն մենք այս գրքի մէջ ղետեղել ենք մեր սեպհական ոտանաւորները՝ «Պապը թոռնիկին» և «Շունն ու կատուն»: Վերջինս միւնուոյն լէզէնզի ուրիշ ձևափոխութիւնն է (վարիացիայ):

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ՏԷՐ-ՂԵՒՈՆԵԱՆ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Բ. ՏԱՐԻ

Շ Ր Զ Ա Ն Ա Ռ Ա Զ Ի Ն

ԹԵԹԵՐ ԵՐԻԹԵՐ ԵՆԹԵՆԵԿԵՆ ԸՆԹԵՐՑԵՆՈՒԹԵՆ ՏԵՄԵՐ

1. Ա Յ Բ Բ Ե Ն Ա Ր Ա Ն

Ես փոքրիկ մանուկ էի. տեսնում էի, որ հայրս, գիր կարդալիս, ակնոց է դնում աչքերին: Մի օր ես խնդրեցի, որ ինձ համար էլ ակնոց առնի. «Ես էլ քեզ պէս ուզում եմ կարդալ», ասացի: Միւս օրը հայրս բերեց ինձ համար մի պատկերազարդ գիրք: Սա հայերէն այբբենարան էր: «Ահա սա է քո ակնոցը, որդի», ասաց հայրս: Այնուհետև մայրս ինձ կարդալ-գրել սովորեցրեց:

Բառեր՝ մանուկ—երեխայ. ակն—աչք. ակնոց— աչքին հագնելու գործիք (չէշմակ, очки). պատկերազարդ— պատկերներով զարդարած. այնուհետև— նրանից յետոյ:

Նկատեցէք հետևեալ բառերի ուղղագրութիւնը՝ հայերէն, ռուսերէն, վրացերէն, թուրքերէն...

Գրեցէք եւ զանազանեցէք՝ բատ, պատ. բաղ, պաղ. բահ, պահ. բանիր, պանիր...

2. ԿԱՐԴԱԼ-ԳՐԵԼ

Երբ որ լեզուս բացուեցաւ,
Ազատ խօսիլ սովրեցայ,
Բարի մօրս ձեռքի տակ
Գրել-կարդալն ըսկըսայ:

Շատ ժամանակ շանցկացած՝
Այլևս գիր կարդալը
Այնպէս դժուար չէր թըլում,
Ինչպէս կ'ասեն ծոյլերը:

Այնուհետև ինձ համար
Հոլ-վէզի, գնդակի չափ
Սիրելի են թուղթ, գրիչ,
Գիրք, քանոն, մատիտ, տետրակ:

Բառեր՝ ազատ—հեշտ, համարձակ. այլևս—էլ. դժուար
չէր թըլում—դժուար չէր համարւում, հեշտ էր երևում.
հոլ-վէզի—հոլի ու վէզի. սովրեցայ—սովորեցի:

Յիշեցէք եւ գրեցէք ձեր գիտեցած դասական առար-
կաների եւ խաղալիքների անունները:

3. ԱՄԵՆ ԲԱՆ ԻՐԱՆ ՏԵՂԸ

Հայկը ծոյլ տղայ չէր, բայց կարգ ու կանոն
չէր սիրում: Երեկոնները, դասերը սովորելուց
յետոյ, նա իւր գրքերն ու տետրակները թողում
էր թափթրփած ու ցրիւ տուած. առաւօտներն

էլ, երբ-որ վեր էր կենում, ժամերով որոնում
էր իւր շորերը կամ ոտնամանները: Ամենայն օր
այս ու այն կողմն էր ընկնում Հայկը և միշտ
դասից ուշանում էր:

Բառեր՝ ծոյլ—աշխատել չսիրող. ջանասէր—աշխատել
սիրող (ջանք-սէր). ժամ—սնաթ. ժամերով—շարունակ,
երկար ժամանակ. որոնում էր—սլտում էր, ման էր գա-
լիս, որ գտնի:

Նկատեցէք հետեւեալ բառերի ուղղագրութիւնը՝ առա-
ւօտ, երեկոյ, կէսօր, կէսգիշեր. ժամ, ժամացոյց. ժամ,
ժամաւոր, ժամասէր:

Գրեցէք եւ զանազանեցէք՝ կար, գար. կող, գող.
կուտ, գութ. կիր, գիր. կէտ, գետ. կալ, գալ:

4. ՏԽՈՒՐ ԵՐԵՆԱՅ

Երբ-որ ծագեցաւ պայծառ արեգակ,
Աքլար, աղաւնի, հաւ ու ծիծեռնակ,
Ձի, ոչխար, գառնուկ, այծ, ուլ, հորթ ու կով
Գընացին իրանց գործին ըշտապով.
Միայն ծոյլ տղան չըգնաց դպրոց,
Գիրքը շարտեց ու փախաւ փողոց.
Իրիկունն ամենք յետ դարձան ուրախ,
Միայն տըղան էր տրտում, գլխակախ:

Բառեր՝ արեգակը ծագեցաւ—արևը դուրս եկաւ, լու-
սացաւ. աքլար—աքաղաղ. աղաւնի—աղունակ. ուլ—այծի
ձագը. գառը—ոչխարի ձագը. հորթ—կովի ձագը. ձագ—

գումշի հորթը. դպրոց—ուսումնարան, տրտում—տխուր.
շապով—շուտով. գլխակախ—գլուխը կախ գցած:

Յիշեցէք եւ գրեցէք ձեր գիտեցած շորքոտանի կեն-
դանիների անունները:—Նկատեցէք՝ ըշապել, ջրպրտել:

5. ԻՄ ՈՒՅՈՒՄՆԱՐԱՆ ԳՆԱԼԸ

Սեպտեմբեր ամիսն էր: Հայրս ասաց, որ ինձ
պէտք է ուսումնարան տանեն: Ես շատ ուրա-
խացայ. վաղուց ուզում էի ուսումնարան գնալ:
Հայրս ինձ համար պայուսակ գնեց: Ես նրա
մէջ դասաւորեցի հարկաւոր առարկաները: Մենք
ճանապարհ ընկանք: Ես ուսումնարան չէի տե-
սած: Սիրտս թնդում էր: Ութը ժամին մենք
հասանք մի մեծ շինութեան և բակի դռնից ներս
մտանք: Բակում շատ մանուկներ կային. ոմանք
խաղում էին արձակ-համարձակ, ոմանք էլ գլխա-
կոր կանգնած էին իրանց ծնողների հետ: Մենք
ներս մտանք ուսուցիչների սենեակը: Ես երկիւղի
մէջ էի. բոլորը նոր մարդիկ էին. ո՛չ մէկին չէի
ճանաչում: Ուսուցիչների գլխաւորը—տեսուչը
նկատեց իմ շփոթմունքը, մօտ եկաւ, փայփայեց
ինձ: Ես սրտապնդուեցայ: Յետոյ ինձ բնեցին
և ընդունեցին աւագ նախակրթարանը:

Բառեր՝ պայուսակ—քսակ, սուսկայ. դասաւորեցի—
դարսեցի, տեղաւորեցի. բակը—դաւիթը, հայաթը. ոմանք

—միքանիսը. գլխակոր—գլուխը կախ գցած. երկիւղ—վախ-
աւագ նախակրթարան—մեծ պատրաստական դասատուն:

Գրեցէք եւ զանազանեցէք՝ կող, քող. կար, քար. կաղ,
քաղ. կոյր, քոյր. կամ, Գամ:

6. ՄԱՆՈՒԿԸ ԱՐԵԻՆ

Նախշուն արև,
Հազար բարև.

Այս հւր էիր շառ-շառ օրեր
Ամպերի տակ մըտել, կորել:
Մթթէ դու էլ, յամառ մանուկ,
Գիտես պահուիլ այդպէս գաղտուկ.
Հերիք, արև, մեզ խռովես,
էլ չըփախչես, հոգիդ սիրես:

Բառեր՝ յամառ—իր ասածի, կամակոր. պահուիլ—
թաղկենալ. գաղտուկ—ծածուկ. խռովիլ—նեղանալ, չխօ-
սելու չափ վշտանալ. խռովել—նեղացնել, շփոթեցնել. մեզ
խռովես—մեզ շփոթեցնես, անհանգիստ անես:

Զանազանեցէք հետեւեալ բառերի ուղղագրութիւնը՝
համար, յամառ. հետ, յետ. հատիկ, յատակ. հատու, յատուկ:

7. ՄՐՋԻՒՆԸ ԵՒ ԱՂԱԻՆՆ

Մրջիւնը մօտ գնաց առուակին, որ ջուր
խմէ: Ջրի ալիքը ներս բաշեցին նրան եզերքից:
Մրջիւնը խեղդ-ւում էր: Աղաւնին օգնութեան

հասաւ. նա մի չոր տերև առաւ, գցեց մրջիւնի
առաջ: Մրջիւնը բարձրացաւ տերևի վրայ և
խեղդուելուց ազատուեց:

Մի քիչ ժամանակից յետոյ որսորդը, հրա-
ցանը ձեռին, մօտեցաւ առուակին: Աղանին
անհող նստած էր ծառի վրայ: Որսորդը հրացա-
նի բերանն ուղղեց դէպի նա: Մրջիւնը մօտ
վազեց և կծեց որսորդի ձեռքը: Որսորդը ցըն-
ցուեց. հրացանը տրաքեց, բայց չզիպաւ աղաւ-
նուն:

Բառեր՝ մրջիւն — մրջիմ (միջատ). առուակ — փոքրիկ
առու, փոքրիկ գնացկան ջուր, արխ. ալիք — ջրի փրփրուն
հոսանքը (ВОЛНЫ). եզերք — փը, զրաղը (березь). որսորդ
— հորսկան, որս անող. հրացան — թըլանգ (ружье) հուր-
ցանել — կրակ տալ. անհող — միամիտ, առանց հոգսի. ցըն-
ցուիլ — դողալ, շարժուիլ (прогнуть):

Յիշեցէք եւ գրեցէք ձեր գիտեցած վայրենի թռչուն-
ների անունները:

Գրեցէք եւ զանազանեցէք՝ դաս, տաս. դար, տար.
դեղ, տեղ. դուր, տ՛ուր. դա, տայ:

8. ԱՔԱՂԱՂՆ ՈՒ ՀԱԻԸ

«Ծուլ-դրուլ-դ՛իւ, սանամէր,
էն մէկ հաւ կար, ո՛ւր գնաց:
— Ծարաւ-Աղբիւր կուլ գնաց:
«Ի՞նչ կար կըտուց»:
— Զիւր ու չամիչ:

«Ո՛ւմ էր տանում»:

— Հարս ու փեսին:

«Ո՛ւր էր հարսը»:

— Ոսկէ թախտին:

«Ի՞նչ էր եփում»:

— Համով կորկոտ:

«Ո՛վ էր բերել»:

— Քաչալ Ակոր:

«Ո՛վ էր հարել»:

— Աղա Սուլթան:

«Ո՛ւր էր դրել»:

— Բաց պատուհան:

«Ո՛վ է կերել»:

— Սևիկ փիշիկ:

«Վայ սևիկ փիշիկ, վայ սևիկ փիշիկ,
Քո մէրն ուտի քո թշիկ»:

Բառեր՝ սան — սանիկ, կնքած մանուկը, ձեռքի տակ
պահած, մեծացրած տղան. սանահէր — սանահայր, սանիկի
ծնող հայրը. կնքահայր — սանիկին կնքողը, սանիկի հոգևոր
հայրը. սանամէր — սանամայր, սանիկի ծնող մայրը. կնքա-
մայր — սանիկին կնքող մայրը. չիւր — չորացրած պտուղ.
չամիչ — չորացրած խաղող. կորկոտ — ձաւար, ծեծած ցո-
րեն. կորկոտ — կերակուր ձաւարից և մսից պատրաստած
(քաշկայ):

Գրեցէք ձեր գիտեցած ընտանի թռչունների անունները:

9. ԱԳՌԱԻԸ ԱՂԱԻՆԵՏԱՆԸ

Ագուար տեսաւ, որ աղանիներին լաւ են
կերակրում, ուղեց ինքն էլ աղանի ձևանալ.

սպիտակ փոշի ցանեց վրան և մտաւ աղանետուն: Աղանիները կարծեցին, թէ սա էլ իրանցից է, ներս ընդունեցին: Բայց ազուաւր մոռացմամբ կուսեց իւր ձևով: Աղանիները կտցահարեցին և դուրս խոկեցին: Ազուաւր վերադարձաւ իւր ընկերների մօտ, բայց սրանք էլ չընդունեցին նրան, որովհետև գունափոխուել էր:

Բառեր՝ ազուաւ—ворона. աղանի—աղունակ. ձևա—նալ—նմանուիլ, ձևն ընդունել. փոշի—թոզ (պարաշոկ). ցանեց—ածեց, շաղ տուեց. աղանետուն—աղանիների բունը. ներս ընդունեցին—ներս առան. մոռացմամբ—մոռանալով, սխալուելով. կտցահարեցին—կտուցով խփեցին. հարել, հարկանել—խփել. վերադարձաւ—յետ դարձաւ, յետ գնաց. գունափոխուել էր—գոյնը փոխել էր:

Նկատեցէք հետևեալ բառերի կազմութիւնը՝ աղանետուն, կտցահարել, գունափոխուել, վերադառնալ:

Գրեցէք եւ զանազանեցէք՝ մեխ, մեղ. ճիւ, օղ, ող. կախ, կաղ. սոխ, սող. ուխտ, ուղտ. ախտ, աղտ:

10. Կ Ռ Ռ Ի Ն Կ Ն Ե Ր

Կրո-կրո-կոկրոան
Կրոունիները հա թրոան.
Կրոունիների թևի տակ
Եկաւ ամառ մեր դռան:

Գրեցէք ամիսների եւ սպա տարուայ եղանակների անունները:

Գրեցէք զարնանային, սոմարային, աշնանային եւ ձմեռային ամիսների անունները:

Գրեցէք եւ զանազանեցէք՝ ուր, ուռ. սեր, սեռ, սէր. սար, սառ. գառը, կարը, քարը. արու, առու. արատ, առատ. արեգ, առէք:

11. ՕՁԻ ԳԼՈՒԽԸ ԵՒ ՊՈՉԸ

Մի անգամ օձի պոչը վիճեց գլխի հետ, թէ իրանցից որը պէտք է առաջից գնայ: Գլուխն ասաց. «Դու չես կարող առաջից գնալ, որովհետև ոչ ականջներ ունիս և ոչ աչքեր»: Պոչն ասաց. «Ականջներ ու աչքեր չունիմ, բայց ոյժ ունիմ և ես եմ քեզ շարժողն ու ման ածողը. եթէ կամենամ, կրփաթաթուեմ ծառի շուրջը և դու մի քայլ անել չես կարող»: Գլուխն ասաց. «Ուրեմն բաժանուենք»: Եւ բաժանուեցին:

Պոչը պոկ եկաւ գլխից և սկսեց առաջ սողալ. բայց հէնց մի փոքր հեռացաւ թէ չէ՝ ընկաւ մի ճեղքի մէջ ու սատկեցաւ:

Բառեր՝ վիճեց—հակաճառուեց (поспорилъ). ոյժ—զօր, զօրութիւն. շուրջը—չորս կողմը. սողալ—փորի վրայ գնալ, մանգալ առանց ոտների. ճեղք—արանք, բացուածք:

Գրեցէք ձեր զխոսեցած սողունների անունները:

Գրեցէք եւ զանազանեցէք՝ օձ, օժ. ձեր, ծեր. ձագ, ձակ. ձոր, ծոր. ծեծ, ցեց. ծիծ, ցից:

12. ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐ

Աչքեր ունի, ոտքեր չունի,
Մարդ կըսպանէ, ձեռքեր չունի,
Ձու է ածում, փետուր չունի,
Շապիկ ունի, որ կար չունի:

Չորս ոտք ունիմ կարճ ու կոկիկ,
Գլուխ ունիմ ինչպէս գորտիկ.
Մարդ տեսնելիս սիրտս է դողում,
Ոտք ու գլուխս չի երևում:

Հանելուկների քացատրութիւնը գրեցէ՛ք արծակ ձեռով
ձեր տանու տետրակներում՝ եւ ներկայացրէ՛ք ուսուցչին:

13. ՎԱՐԴԵՆԻՆ ՈՒ ՓՈՒՇԸ

Վարդենին ու փուշը բուսել էին միատեղ:
Մի օր փուշն ասաց իւր գեղեցիկ հարևանին՝
«Բարեկամ, համբերութիւնդ ինձ դարմացնում է:
Ինչո՞ւ չես պատժում քո փշերով այն մեղունե-
րին, որոնք այնպէս տգտալով հոտդ ու հիւթդ
ծծում են»:

— Ինչո՞ւ պատժեմ, համեստութիւնով պա-
տասխանեց վարդենին. չէ՞ որ իմ հիւթից նրանք
անուշ մեղր են պատրաստում:

Բառեր՝ վարդենի—վարդի թուփը. փուշ—ցաքի թու-
փը. բուսել էին—դուրս էին եկել. հարևան—դրացի. հիւ-

թը—հիւթը, թացութիւնը, սօկը. մեղու—մեղրաճանճ. հա-
մեստ — խոնարհ, հանգարտ. համեստութիւնով — առանց
պարծենալու:

Գրեցէ՛ք ձեր գիտեցած միջատների անունները:

Գրեցէ՛ք եւ զանազանեցէ՛ք՝ հոտ, հօտ. հոր, հօր. մոր
(մալինա), մօր. մարտ, մարդ:

14. ՀԱՆԵԼՈՒԿ

Ո՛չ ցորեն եմ, ոչ գարի,
Որ հողագործն ինձ ցանի.
Առանց ջրի հունցած եմ,
Առանց ձեռքի կոլորած.
Ես անկրակ թրխած եմ,
Թոնիր, ջաղաց տեսած չեմ,
Ձեր ամենիդ սիրածն եմ:

Այս հանելուկի քացատրութիւնը գրեցէ՛ք ձեր տետ-
րակների վրայ արծակ ձեռով:

15. Լ Ա Ի Ը Ն Կ Ե Ր

Մարդիկ վեր առան և կակաչի հասարակ ծա-
ղիկը շահոքրամի հետ մի խեցիի մէջ տնկեցին:
Միքանի ժամանակից յետոյ կակաչն էլ շահոք-
րամի հոտ ստացաւ:

Լաւ ընկերի հետ որ ապրենք, մենք էլ շատ
բան կը վաստակենք:

Տեսէք, տեսէք, չալ-չալ հաւեր
Հեռու քաշուել, կ'ուտեն որդեր.
Այնտեղ փոքրիկ, փափլիկ, թմբլիկ,
Պզտիկ ճուտիկ կ'ուտէ կուտիկ:

Չար փիշիկը մօտ է գալիս,
Սև ձագին է մտիկ տալիս.
Թաթը մեկնեց,
Վզից բռնեց:

Աքաղաղներ, հաւ-մարիկներ,
Պահպանեցէք ձեր ճուտիկներ:

ԱՔԱՂԱՂՆԵՐԸ

Հասէք, հասէք, օգնեցէք,
Չար փիշիկին պատժեցէք:

ՀԱԻՆԵՐԸ

Ժողովուհներ, միանանք,
Չար կատուին վրայ տանք:

ԲՈՒՈՐԸ

Տեսաք, տեսաք, ինչ եղաւ՝
Գող կատուն որ մեզ տեսաւ,
Խիստ վախեցաւ ու փախաւ.
Ուրեմն ապրենք միասին,
Որ մօտ չգայ թշնամին:

Գրեցէք ձեր անունը, հայրանունը եւ ազգանունը:—Գրեցէք ձեր քոյրերինը եւ եղբայրներինը:—Գրեցէք ձեզ ծանօթ օրհորդների եւ տղաների անունները եւ ազգանունները:

Շ Ր Ջ Ա Ն Ե Ր Կ Ր Ո Ր Գ

ՏՐՆԸ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՈՒՄԸ

19. ՄԵՐ ՏՈՒՆԸ

Մեր տունը մի ընդարձակ բնակարան է: Նա ութ սենեակ ունի: Ամենամեծ սենեակը դահլիճն է: Դահլիճին կից կայ մի ուրիշ սենեակ, նրանից քիչ փոքր, ուր սովորաբար ընդունում ենք մեզ մօտ եկողներին. դա կոչւում է ընդունարան: Հայրս իրան համար առանձին սենեակ ունի—առանձնարան, որտեղ նա զբաղւում է իւր գործերով: Ճաշին, ընթրիքին և թէյին մենք հաւաքւում ենք սեղանատուն: Գիշերները մենք քնում ենք մի ընդարձակ սենեակում, որ կոչւում է ննջարան: Մանուկներին համար էլ մի ջոկ սենեակ է յատկացրած, որտեղ մենք պատրաստում ենք մեր դասերը: Մանկանոցը շատ մեծ չէ, բայց ամենից պայծառ սենեակն է: Այսպէս ահա բոլոր սենեակներն իրանց նշանակութիւնն ունին: Մնում է յիշել նախասենեակը և խոհանոցը, ուր խոհարարը մեզ համար համեղ կերակուրներ է պատրաստում:

Գրեցէք հետեւեալ բառերի նշանակութիւնը՝ ընդարձակ, դահլիճ, կից, ընդունարան, առանձնարան, զբաղւում է, ընթրիք, սեղանատուն, ննջարան, մանկանոց, յատկացրած է, նախասենեակ, խոհանոց, խոհարար:

Դիտեցէք եւ նկարագրեցէք ձեր կացած բնակարանը:
Արտագրեցէք հետեւեալ բառերը եւ, ուր որ հարկաւորն
է, ը տառը աւելացրէք՝ ըզբաղմունք, զբօսանք, զգեստ, զգալ...
զըրոյց, զկեռ, զղջալ, զնդան, (բանդ), զննել, զտել (մաքրել),
շտապ—ըշտապ, շտեմարան (ամբար), շըրջան, շնորհք, շքեղ*):

20. Խ Ր Ճ Ի Թ

Կէս գիշերին պայծառ լուսինն
Երկնքումը բարձրացաւ,
Սփռեց աղօտ ճաճանչները
Եւ խրճիթը լոյս առաւ:

Փոքրիկ խուղ էր, դատարկ ցեխից
Անշքապէս նա շինած,
Մի դուռն ունէր ցած և նեղլիկ
Եւ մի երդիկ էլ բացած:

Խրճիթի մէջը, երգկի տակը,
Կլոր հնոց կար շինած,
Նրա շուրջը երեք հոգի
Գործը ձեռքին նստոտած:

Պառաւ կինը ճախարակը
Վարպետութեամբ պտտում էր,
Բրդի փափուկ քուլաները
Ուշի ուշով մանում էր:

*) Բաղաձայն տառերը բառի սկզբում, մի ուրիշ բաղաձայնի հանդիպելիս,
երանցից յետոյ ը են առնում, որ՝ հնչում է, բայց չի զբուռն (զըրեչ, զըժուար,
թըթու և այլն). միայն ս, զ, շ տառերը, վերև յիշուած բաղաձայններին հանդի-
պելիս, ը հնչունը առնում են սկզբից (ըզբաղմունք, ըզգեստ):

Համեստադէմ կոյս աղջիկը,
Մանդերքն առաջը դրած,
Հանդարտութեամբ բուրդ էր գզում,
Իւր մայրիկի մօտ նստած:

Երիտասարդ տղամարդը
Արագ-արագ տաշում էր,
Եւ մի ժամից ողջ գուլթանը
Վաղուան համար պատրաստ էր:

Հաւը խօսեց: Պառաւն մեղմով
Ձեռքի քուլան վերջացրեց.
— «Կէս գիշերը վաղուց անցաւ,
Պէտք է քնենք», նա ասեց:

Անցան ժամեր: Եւ խրճիթում
Խոր լուռիւն էր տիրել,
Մինչ աղջիկը արիաջան
Անկողնից վեր էր կացել:

Լուսամուտից նա դուրս նայեց
Եւ շրթունքը մեղմ խաղաց.
Արշալոյսը նոր էր բացւում,
Կուժն ուսեց, ջուրը գնաց:

Բառեր՝ խրճիթ—տնակ, փոքրիկ տուն. խուղ—խուց, գետ-
նափոր տնակ. անշքապէս—առանց զարդի. երգկի—կտորի մէջ-
տեղից բացած լուսամուտ. հնոց—կրակ վառելու տեղը, օջաղը.
շուրջը—չորս կողմը. ճախարակ—թել մանելու գործիք, անիւ, չարխ.
կոյս աղջիկ—չպսակուած աղջիկ. սանդերք—բուրդ գզելու գործիք.
արագ—շուտ. վաղուան—էգուցուան. արիաջան—աշխատասէր. ան-
կողին—տեղաշոր. արշալոյս—առաւօտեան առաջին լոյսը:

Արծակ գրեցէք այս ոտանաւորը ձեր տետրակների վրայ:

21. ՄԵՐ ԴԱՍԱՏՈՒՆԸ

Մեր դասատունը մի մեծ սենեակ է: Սենեակի մի անկիւնում դրած է սեղան և աթոռ վարժապետի համար: Սենեակի միւս անկիւնում դրած է մի մեծ գրատախտակ: Պատերին կախած են կենդանիների նկարներ և աշխարհագրական քարտէզներ:

Սենեակի մէջտեղը աշակերտների համար շարած են նստարաններ: Նստարանների առաջ նոյն կարգով դրած են գրասեղաններ: Վարժապետը սովորեցնում է: Աշակերտները սովորում են: Վարժապետը դաս է հարցնում: Աշակերտները պատասխանում են: Աշակերտները գրում են, կարդում են, նկարում են և հաշուում են թւերով: Ամեն մի դասից յետոյ աշակերտներին հանգիստ են տալիս. ապա սկսում է միւս դասը:

Բառեր՝ անկիւն, նկարներ, աշխարհագրական քարտէզ, նւտարան, գրասեղան, հանգիստ են տալիս:

Գրեցէք հետեւեալ բառերը եւ, ուր որ հարկաւորն է, ը աւելացրէք՝ սպասել—ըսպասել, սպիտակ, ստամոքս, ստանալ, սփոփել, սքանչելի... Սըլաք, սխալ, սմբակ, Սմբատ, սնունդ, սրինգ...*)

22. ՀՐԱԻՒՐ ԴԵՊԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ

Հաւը խօսեցաւ, օրը բացուեցաւ,
Արևն էլ վաղուց ելաւ, բարձրացաւ.
Խելօք մանուկներ, շոտ հագնուեցէք,
Շուտով դասատուն դուք հաւաքուեցէք:

*) Տես 20-դ երեսի ծանօթութիւնը:

Մարդ և անասուն, գազան և թռչուն,
Ամենքն էլ իրանց գործին են գնում.
Մըջիւնը բերնով կերակուր տանում,
Մեղուն ծաղկիցը հիւթեր է ծծում:

Դաշտը գոյնգոյն ծաղկով զարդարուած,
Մարգագետինը կանաչ հագնուած,
Անտառը ձմեռուայ քնից արթնացած,
Իւր տերևները շարժում է կամաց:

Ձկնորսներն իրանց ուռկանն են քաշում,
Հնձողներն իրանց մանգաղը շարժում...
Դուք էլ, մանուկներ, ձեր գրքերն առէք.
Աստուած ծուլութիւն չէ սիրում երբէք:

Բառեր՝ հաւը խօսեցաւ—աքաղաղ կանչեց. օրը բացուեցաւ—լուսացաւ. ելաւ—դուրս եկաւ. մըջիւն—մըջիմ (միջատ). մեղու—մեղրաճանճ. հիւթ—հիւթը, ծուծը. գոյնգոյն—գանազան գոյնի. մարգագետին—կանաչ տափ, թալայ. անտառ—որտեղ շատ ծառեր կան, քօլ, մեշայ. ձկնորս—ձուկը բռնող. ուռկան—ձուկը բռնելու գործիք. հնձող—արտը կամ խոտը կտրող հաւաքող մշակը. մանգաղ—ինչով որ հնձում են. երբէք—ոչ մի՞ժամանակ:

Ձոկեցէք բոլոր առարկաները, որոնք կենդանի են, ապրում են և ազատ կերպով կարող են մի տեղից միւս տեղ շարժուել:—Շնչաւոր առարկաներ:

Ձոկեցէք նմանապէս այն բոլոր առարկաները, որոնք կենդանի չեն, չեն ապրում, կամ թէև կենք ունին, բայց չեն կարող ազատ կերպով մի տեղից միւս տեղ անցնել:—Անշունչ առարկաներ:

23. ՄԵՐ ԸՆՏԱՆԻՔԸ

Մեր ընտանիքը մեծ չէ. ես ունիմ հայր ու մայր, երկու եղբայր և երկու քոյր. ես ամենից մեծն եմ: Մենք

մի պառաւ տատ էլ ունինք: Նա շատ սակաւ է տանից դուրս գալիս. միայն ժամ է գնում: Նա մեզ շատ է սիրում և փայփայում է:

Իմ հայրը շատ է աշխատում. նրա աշխատանքովն ենք կերակրուում և հագնուում ամենքս:

Մայրս տնտեսութիւն է անում. նա հրամայում է ճաշ և ընթրիք պատրաստել. նա գնում է ներքնատունը և մառանը: Բայց որ իմանաս, թէ ես ինչպէս սիրում եմ նրա հետ մառան գնալ: Ամբողջ օրը մայրս մեզ համար հոգս է քաշում: Նա սովորեցնում է մեզ խաչակնքել և աղօթել: Մենք երեկոները, քնելուց առաջ, միշտ աղօթում ենք:

Ես մէկ փոքրիկ քոյր էլ ունէի, բայց նրան տարան գերեզմանատուն և դրեցին սև հողակոյտի տակ: Մայրս մինչև այսօր էլ լաց է լինում փոքրիկ Մանուշակի համար:

Բառեր՝ սակաւ—քիչ, երբեմն. փայփայում է—գուրգուրում է, սիրում է. տնտեսութիւն—տան հոգացողութիւն (տուն-տես). ընթրիք—իրիկնահաց. ներքնատուն—սառտափ, տան ամենաստորին յարկը. մառան—պաշարեղէն պահելու սենեակ. հողակոյտ—գերեզման (հող-կոյտ):

Նկատեցէ՛ք հետեւեալ բառերի ուղղագրութիւնը՝ պաշարեղէն, մսեղէն, խմորեղէն, քարեղէն, փայտեղէն, բրդեղէն, երկաթեղէն...

24. Հ Ձ Օ Ր Ճ Ա Ր

Երբ իմ ծնողքս կամ ես եմ տկար,
Եւ կամ հանդիպի մի այլ պատահար,
Երբ-որ աշխարհի մէջ կայ ցաւ կամ սով,
Երբ-որ մարդիկ են իրար հետ խրոսով,—
Այդ ամեն չարին ունիմ ես մի ճար,
Այդ իմ աղօթքն է ամենի համար:

ա. Առարկայի մէկը՝ ցաւ, սով, ճար, տուն, սիրտ, սար, դաշտ, մարգ, ջուր...

Առարկայի շատը՝ ցաւեր, սովեր, ճարեր, տներ, սրտեր, սարեր, դաշտեր, մարգեր, ջրեր...

բ. Առարկայի մէկը՝ սոխակ, սարեակ, ծիծեռնակ, աղբուր, առու, մանուկ...

Առարկայի շատը՝ սոխակներ, սարեակներ, ծիծեռնակներ... Եզակի թիւ, յոգնակի թիւ:

25. Պ Ա Պ Ը

Պապը սաստիկ ծերացել էր: Նրա աչքերը լաւ չէին տեսնում, ականջները ծանրացել էին. նրա ձեռներն ու ոտները ծերութիւնից դողդողում էին, այնպէս որ՝ գգալը բերանը տանելիս, կերակուրը կաթկաթեցնում էր:

Այս բանը դուր չէր գալիս նրա որդուն ու հարսին. նրանք ծերին իրանց հետ սուփրի չէին նստացնում, այլ մի անկիւնում առանձին տեղ էին տալիս՝ հաց ուտելու: Մի անգամ, հաց ուտելիս, ծերի ձեռները դողդողացին, ամանը վայր ընկաւ, կտորուեց: Հարսն ու որդին սաստիկ բարկացան խեղճ ծերի վրայ և այնուհետև փայտէ ամանով էին կերակուր տալիս նրան:

Ծեր մարդը մի թոռն ունէր: Մի օր մանուկը, յատակի վրայ նստած, տաշեղներից մի բան էր շինում:

Մայրը հարցրեց նրան: «Այդ ինչ ես շինում, որդի»: — Փայտէ աման եմ շինում, մայրիկ, որ երբ դու և հայրիկս ծերանաք, նրանով կերակուր տամ ձեզ, պատասխանեց մանուկը:

Հայրն ու մայրը նայեցին միմեանց երեսի և ամօթից կարմրեցին. նրանք այնուհետև սկսեցին ծերին շատ պատուով պահել:

1. Երբեք եւ գրեցէ՛ք ազգակցութիւն ցոյց տուող շըն-

չաւոր առարկաների անունները. պապ, տատ, հայր, մայր...
2. Արտագրեցէք այս դասից բոլոր անշունչ առարկաների անունները. նաեւ բոլոր շնչաւոր առարկաների անունները:

26. ՊԱՊԸ ԹՈՌՆԻԿԻՆ

Չարը տանեմ իմ թոռնիկի,
Մեռնիմ սիրոյն Անդրանիկի.
Անդրանիկըս մի հատիկ է,
Ինձի համար բիւրեղիկ է:

Փափիկ թըշերն իմ դառնուկի,
Պայծառ դէմքը, ունքեր կամար,
Աստղերի պէս ցոլուն աչերն
Մի մի արեգ են ինձ համար:

Ակնահուլունք կապեմ կրօնից,
Որ երբ անցնի մէկի դրօնից,
Չար աչք չառնի իմ թոռնիկին,
Հոգոյս հատոր Անդրանիկին:

Յաւը տանեմ իմ թոռնիկի,
Մեռնիմ սիրոյն Անդրանիկի.
Անդրանիկըս որբ է մօրից,
Որբ է մօրից, գուրկ չէ հօրից:

Անդրանիկըս թող մեծանայ,
Իւր մօր աւանդ չըմոռանայ՝
«Միրել Աստուած, իւր ընկերին,
Ատել չարը, գործել բարին»:

Բառեր՝ պապ—հօր հայրը, մօր հայրը. թոռն—որդու որդին.

անդրանիկ—առաջին դաւակը. բիւրեղիկ—զուտ ապակի, թանկա-
գին քար. ակնահուլունք—խոշոր հուլունք. ցոլուն—փայլուն. արեգ
—արեգակ. որբ—հօրից-մօրից զրկուած մանուկ. աւանդ—պա-
տուէր, խրատ, ինչ որ մեռնողը կտակում է մեռնելուց առաջ:

27. ԻՆՉՊԷՍ ԵՆ ՇԻՆՈՒՄ ՏՆԵՐԸ

Փայտէ տները շինում են հիւաները գերաններից:
Քարէ տները շինում են որմնադիրները աղիւսներից կամ
տաշած քարերից: Ամենից առաջ հիմքն են դնում: Հիմքի
վրայ բարձրացնում են պատերը: Պատերի մէջ թողում են
բացուածներ՝ դռների և լուսամուտների համար: Երբ որ
պատերը բարձրացնում-պրծնում են, ապա գցում են նրանց
վրայ գերաններ, իսկ գերանների վրայ տախտակներ. յետոյ
նրանց վրայ շինում են կտուրը: Կտուրը թեքուած է լի-
նում, որ անձրևի ջուրը վրան չկանգնի: Կտուրները ծած-
կում են հողով, երկաթով կամ եղէգով:

Տունը դրսից պատրաստ է, բայց նրա ներսից դեռ
էլի շատ քործ կայ. պէտք է յատակն ու առաստաղը
տախտակել, վառարանները պատրաստել, դռները կախել,
լուսամուտների փեղկերը հագցնել. պէտք է պատերը կամ
ներկել, կամ թուղթ կպցնել: Երբ-որ տունը պատրաստ-
ւում է, նրա մէջ բերում-դարսում են զանազան կարա-
սիներ և ամանեղէններ. յետոյ կանչում են քահանային:
Քահանան օրհնում է տունը և այնուհետև սկսում են նրա
մէջ բնակուել:

Բառեր՝ հիւան—դուրգար. որմնադիր—պատքաշ. հիմք—
фундаментъ. յատակ—տակը, (ПОЛЪ). առաստաղ—օճորք (ПОТО-
ЛОКЪ). փեղկերը—դռան կամ լուսամուտի տախտակները, ծածկոց-
ները (СТАВНИ):

Ջոկեցէ՛ք եւ գրեցէ՛ք նախ շնչաւոր եւ ապա անշունչ
առարկաների անունները:

28. ՏԱՆ ՕՐՀՆՈՒԹԻԻՆԸ

Նոր տունն արդէն կանգնած է,
Բայց դեռ ծածկած, սարքած չէ.
Արև, անձրև կարող են
Ամեն կողմից ներս մտնեն:

Ուստի խնդրում ենք աշխարհի Արարչից,
Որ կամենայ իւր երկնային խորանից
Աշողովժիւն եւ օրհնովժիւն վայր ցօղել
Այս տան վրայ, որ մընում է անծածկել:
Եւ թող նա մեզ նախ և առաջ պարգևէ՝
Մեր ցորենի ամբարներին լիովժիւն.
Եւ յարկի տակ պարկեշտովժիւն, ժըրովժիւն,
Եւ մանաւանդ առողջովժիւն մեր գոմում,
Եւ մեր գինուն քաղցր ճաշակ մառանում.
Եւ թող նա մեր խաչակնքէ դուռ, երդիկ,
Որ ներս մտնել չկարենան չար ոգիք:

Եւ որ նորաշէն այս օրհնեալ դրունէն
Պարկեշտ երեխայք ելումուտ անեն:

Դէհ, սրմնադիր, ծածկէ-պըրծի քո շէնքը.
Տանըս վըրայ իջաւ Տիրոջ օրհնէնքը:

Բառեր՝ Արարիչ—ստեղծող, Աստուած. երկնային խորանից
—երկնային բնակարանից. վայր—ցած, ներքև. ցօղել—շաղ տալ.
պարգև—ընծայ. պարգևել—տալ, ընծայել. ամբար—ցորնատուն,
պտղատուն. ժիր—աշխատող, զրինգ. ժրովժիւն—աշխատասիրութեան.
ճաշակ—համ. մառան—պաշարանոց:

Արտագրեցէ՛ք նշանակած առարկաների անունները.
Նկատեցէ՛ք, որ այդ առարկաները մենք մեր հինգ զգայարաններով
ճանաչել չենք կարող. դրանց մենք մտքով ենք ըմբռնում:
—Մտաւոր առարկաներ:

29. ՀԱՅՆ ՈՒՏԵԼՈՎ՝ ԲԱՆՆ ԱՆԵԼՈՎ

Աշխատասէր մանուկը, լուսամուտի առաջ նստած,
պատրաստում էր դասերը. փայլուն արևն էլ դրսից նրան
ասում էր. «Բաւական չէ, ինչ կարդացիր, վեր կաց, խաղերդ սկսիր»:
Մանուկը պատասխանում է արեգակին. «Ո՛չ, պայծառ արևիկ, ո՛չ. այժմ խաղի միջոց չունեմ.
Թող առաջ դասս վերջացնեմ»:

Մանուկը գրում է ու կարդում, իսկ պատուհանի տակ,
ճղան վրայ նստած, սիրուն թռչունն է երգում և միշտ
այս բանն է ասում. «Հերիք չէ՛ կարգաս. միքիչ էլ խաղան»:

Մանուկը թռչունին պատասխանում է. «Ո՛չ, սիրուն թռչնակս,
ո՛չ. այժմ խաղի միջոց չունեմ. թող առաջ գործս վերջացնեմ»:

Մանուկը դարձեալ նստած է՝ գիրքը առաջին և լուսամուտին
էլ չի նայում. իսկ պարտէզի կարմիր կեռասը ականջի տակ
այս է ասում. «Բաւական չէ՛ քեզ՝ ինչքան կարդացիր.
դո՛ւրս արի դուռը, ծանր բարձրացիր, հասած պտուղներս
կեր, ուրախացիր»:
Մանուկը կեռասին պատասխանում է. «Ո՛չ, իմ քաղցրատես
կեռաս, ո՛չ. այժմ խաղի միջոց չունեմ. թող առաջ դասս վերջացնեմ»:

Մանուկը կարդաց ու գրեց, բոլոր գործը վերջացրեց,
գրքերն արկղի մէջը դրեց, ապա դէպի այգին վազեց ու համարձակ
կերպով ձայնեց. «Դասերս պրծայ, ո՞վ էր ինձ կանչում...»:
Արեգակն արդէն ժպտում է նորան. փոքրիկ թռչնակը
անուշ երգ հիւսում, կեռասի ծառը, ծիծաղը դէմքին,
հասած պտուղներ նորան նուիրում:

Բառեր՝ միջոց չունիմ—ժամանակ չունիմ. կեռաս—գիլաս. քաղցրատես—սիրուն տեսք ունեցող (քաղցր—տեսք). արկղ—հաշիկ.
ընծայում էր —տալիս էր, նուիրում էր:

Որոնեցէք եւ արտագրեցէք բոլոր շնչաւոր եւ անշունչ առարկաների անունները: — Աւելացրէք ձեզանից միքանի մտաւոր եւ նոգեւոր առարկաների անուններ:

30. Գ Ա Ր Ո Ւ Ն

արուն սիրուն ու նախշուն
Բերեց մեր տուն բխր ողջոյն,
Սոխակն ունէր իւր գրկին,
Վարդըն ունէր իւր սրտին,

Արօտ գալար՝ ուսերին,
Սարեակ, ծիծառ՝ ձգներին,
Յատակ աղբիւր, պարզ առուակ,
Հաղար ու բխր սար, ձորակ,
Հովիտ, անտառ, դաշտ և մարգ
Ջուր ցանէին սառնորակ:

Բաներ՝ բխր—շատ (տասը հաղար), արօտ—արածելու տեղ, գալար—ոչ չոր, թարմ, կանաչ, սարեակ—սարեկ թուռնը, մոշահաւ.

ծիծառ—ծիծեռնակ, յատակ—խտակ, մարդուր, ձորակ—փոքրիկ ձոր, հովիտ—ընդարձակ ձոր, դաշտ—տափարակ տեղ, մարգ—փոքրիկ կանաչ տափ, թաւայ, սառնորակ—սառը, շատ գով:

Առարկայի անունը:—Ամենայն առարկայ անունն ունի: Նկատեցէք այստեղ յիշած առարկաների անունները, բաժանեցէք նրանց երկու խումբի՝ անուններ, որոնք առարկայի մէկն են ցոյց տալիս և անուններ, որոնք ցոյց են տալիս առարկայի շատը (գարուն, ողջոյն, ուսեր, ձգներ):

31. ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ՃԱՌԱԳԱՅԹՆԵՐԸ

Պայծառ արեւ բարձրացաւ երկինքը և տարածեց իւր սուկեփայլ ճառագայթները, որ արթնացնէ քնած երկիրը:

Առաջին ճառագայթը թռաւ, արտոյտի վրայ ընկաւ: Արտոյտը թըրպըրտաց, թափ տուեց թևերը, դուրս թռաւ բնից, շատ ու շատ բարձրացաւ և երգեց իւր սուկեհնչիւն երգը. «Ախ, ինչքան լաւ է առաւօտեան պարզ և թարմ օդի մէջ թռչիլը, ինչքան լաւ է, սրբան դուրեկան»:

Երկրորդ ճառագայթը նապաստակի վրայ ընկաւ: Նապաստակը ականջները շարժեց և ուրախ-ուրախ թռչկոտաց դէպի ցօղապատ մարգագետինները, վազեց-գնաց նախաճաշիկ անելու հիւթալի խոտերով:

Երրորդ ճառագայթը հաւաբունը մտաւ: Աքաղաղը թափահարեց թևերը և երգեց՝ ծնկ-ընկ-դնկ: Հաւերը ցած եկան թառերից, կրկուացին, սկսեցին քշքշել աղբը և ճիւղները որոնել:

Չորրորդ ճառագայթը փեթակի վրայ ընկաւ: Մեղուն դուրս սողաց իր մոմեղէն խցից, կանգնեց փեթակի դռան սուաջ, ուղղեց իւր թևերը և բզզալով թռաւ գնաց մեղր հաւաքելու հոտաւէտ ծաղիկներից:

Հինգերորդ ճառագայթը մտաւ մանկանոցը և ընկաւ փոքրիկ ծոյլ մանուկի՝ անկողնու վրայ ու սկսեց ուղղակի

Նրա աչքերը ծակծկել. բայց նա շուռ եկաւ միւս կողքի վրայ և նորից քնեց:

Բառեր՝ տարածեց—փռեց. ճառագայթները—շողերը. արտոյտ—արեղաձագ թռչունը (ЖАВОРОНОКЪ). ոսկեհնչիւն—ոսկու նման ձայն հանող. թարմ—թաղայ, մաքուր, նոր. ցօղ—շաղ. ցօղապատ—շաղաթաթախ. մարգագետին—կանաչ տափ (ЛУГЪ). նախաճաշիկ—առաջին ճաշը (ЗАКУСКА). հիւթալի—սննդարար, հիւթով լիքը. որոնել— պտըրտել. փեթակ—մեղուի տնակը, քթոցը. խուց—փոքրիկ տնակ:

Արտագրեցէք բոլոր շնչաւոր առարկաների անունները՝ թուերը փոխելով: Արտագրեցէք բոլոր անշունչ առարկաների անունները՝ թուերը փոխելով:

32. ՕՐՕՐՈՑԻ ԵՐԳ

Արի, իմ սոխակ, թո՛ղ պարտէ՛զ, մէրին,
Տաղերով քո՛ն բեր տրդիս աչերին.
Բայց նա լալիս է. դու, սոխակ, մի՛ գալ,
Իմ որդին չուզէ տիրացու դառնալ:

Ե՛կ, արեղաձագ, թո՛ղ արտ ու արօտ,
Օրօրէ՛ տրդիս, քընի է կարօտ.
Բայց նա լալիս է. դու, ձագուկ, մի՛ գալ,
Իմ որդին չուզէ արեղայ դառնալ:

Թո՛ղ դու, տատրակիկ, քո ձագն ու բունը,
Վույվույով տրդիս բեր անուշ քունը.
Բայց նա լալիս է. տատրակիկ, մի՛ գալ,
Իմ որդին չուզէ սըգաւոր դառնալ:

Կաշաղակ ճարպիկ, գող, արծաթասէր,
Շահի զրուցով որդուս քո՛նը բեր.
Բայց նա լալիս է, կաշաղակ, մի՛ գալ,
Իմ որդին չուզէ սովդագար դառնալ:

Թո՛ղ որսդ, արի, քաջասիրտ բազէ,
Քո երգը դուցը իմ որդին կ'ուզէ.
Բազէն որ եկաւ, որդիս լռեցաւ,
Ռազմի երգերի ձայնով քընեցաւ:

Բառեր՝ սոխակ—բլբուլ. մէրի—անտան. արեղաձագ—արտուտիկ. արեղայ—վարդապետ. տատրակ—աղունակի տեսակ մի թըռչուն (ГОРЛИКЪ). կաշաղակ—քըչեղակ (СОРОКА). բազէ—ղզըլ-ղուշ, որսի թըռչուն (СОКОЛЪ). ռազմի երգեր—պատերազմի երգեր:

Կրկնեցէք սովորածներդ՝ առարկայ, շնչաւոր առարկաներ, անշունչ առարկաներ, մտաւոր առարկաներ, հոգւոր առարկաներ. առարկայի անունը, անուան թիւը—մէկը և շատը: Օրինակներ այս դասից:

33. Կ Ա Ի Ի Ճ

Փոքրիկ Նազելին վաղուց գիտէր, որ կաւիճով զրուճ են զբառասխտակի վրայ, որ նրանով կարելի է ձեռներն ու շորերը փոշոտել, որ նա սպիտակ է ու փափուկ և կարելի է փշրել, փոշի դարձնել: Ուրիշ ոչինչ չէր իմանում Նազելին կաւիճի մասին: Մի անգամ նա հարցրեց աղախնին.

- Ո՞րտեղից են ստանում կաւիճը:
- «Սանուլթներից», պատասխանեց աղախինը:
- Շատ լաւ, իսկ խանուլթներում ի՞նչ տեղից է:
- «Սարբերից... այդպիսի սարեր էլ կան»:
- Հա՛, ուրեմն դա հող է, մտածեց Նազելին և էլ ոչինչ չհարցրեց:

Բայց որքան զարմացաւ մեր Նազելին, երբ մի անգամ նկատեց զբքի մէջ մի այնպիսի պատկեր, որպիսին նկարած է այստեղ, և նրա տակը կարդաց՝ կաւիճ: Նազելին վազեց իւր մօր մօտ:

«Մայրիկ, սիրելի մայրիկ, մի՞թէ սա կաւիճ է նկարած»:

— Այո՛, որդի, տեսնում ես, գրած է:

«Բայց մեր կաւիճը այդպէս չէ, մայրիկ»:

— Նա էլ այդպէս կ'երևի, եթէ խոշորացոյցի տակ դնենք: Խոշորացոյցը մի ապակի է, որ առարկաները ցոյց է տալիս մեծ դիրքով:

Այնուհետև մայրն սկսեց պատմել, թէ ինչից և ինչպէս է գոյանում կաւիճը³⁴):

Նկատեցէք նշանակած բառերը՝ փոքրիկ Նազելի. խելօք Նազելի. ծոյլ Նազելի. աշխատասէր Նազելի:—Փափուկ կաւիճ, պինդ կաւիճ. ծանր կաւիճ. թեթև կաւիճ:—Սպիտակ փոշի. սև փոշի. դեղին փոշի. կարմիր փոշի:

Մշակակած բառերը մի առարկայ ջոկում են (որոշում են) իրան նման մի ուրիշ առարկայից—ցոյց են տալիս, թէ առարկան ինչպիսի է (որպիսի է):

Ուսուցիչը բացատրում է.

Կաւիճը այն մանր կենդանիների բունն է, որոնք շինում են կաւիճէ և կրէ լեռներ: Իրանք բնակւում են ծովային ջրերում և այնքան մանր են, որ հասարակ աչքով չեն տեսնւում: Ուսումնականներն այդ մանրիկներին անուանում են ինֆուզորիա: Նրանք շատ են և իրանց մանր կաշուի մէջ սողում են ջրի յատակում... այնտեղ ապրում են—ապրում ու մեռնում, իսկ իրանց կաշին—վահանը թողնում են ջրի յատակում: Ջուրն էլ աւազի հետ քշում է նրանց իւր ալիքներով դէպի ծովի ափերը: Նրանք այնքան շատ

34. Թ Ռ Չ Ն Ի Կ

Երէկ բացի ես դռնակը այն բանդի, Որի մէջը խեղճ թռչնիկն էր բանդարկուած. Նրան տուի ազատութիւն ցանկալի, Եւ դաշտերին իրանց երգիչը կորած:

Թռաւ-անցաւ նա նուրբ օդը ճեղքելով,
Պայծառ օրուայ թարմութիւնը զգալով.
Թռաւ-անցաւ ազատութիւն շնչելով
Եւ ինձ համար մեղմ, մնջիկ աղօթելով:

Բառեր՝ դռնակ—փոքրիկ դուռը. բանդ—արգելարան, վանդակ. բանդարկել—բանդը դնել, տուն գցել. ազատութիւն տուի—արձակեցի. ցանկալի—ինչ որ ինքը կամենում էր, ուզում էր. նուրբ—նօսր, ոչ թանձր. պայծառ—պարզ, մաքուր. թարմ—թաղայ. թարմութիւն—նոր լինելը, թաղայ լինելը. մեղմ—կամայ. մնջիկ—ցածր ձայնով, մաքումը:

Արտագրեցէք որոշող բառերը առարկայի անուան հետ՝ խեղճ թռչնակ, ցանկալի ազատութիւն, նուրբ օդ, պայծառ օր...

են, որ հասյելով իրանց մանրութեան, այդ մեռած մարմինների միմեանց վրայ զարսուելուց ծովի յատակից, շատ տարիներ անցնելուց յետոյ, վեր է բարձրանում մի ամբողջ սար: Երբեմն այն սարերի վրայ աճում են խոտեր, փշեր և շինւում են քաղաքներ, գիւղեր: Մեր պատերն սպիտակացնող կիրն էլ քիչ չունի այն ջրային մանրիկների պատեաններից:

35. Ս Պ Ո Ի Ն Գ

Փոքրիկ Սաթիւնիկը՝ հեկարով և հագիւ շունչ քաշելով, ներս վազեց մօր սենեակը և բացականչեց. «Մայրիկ, մայրիկ, տես թէ քնչպիսի սև մարդ է անց կենում մեր փողոցով. նրա վրայ, ոտից մինչև գլուխը, կախկըխուած են մի տեսակ գեղեցիկ, փափրիկ բաներ, սիրուն ծակոտիններով: Նրանցից մինին ես այն էր՝ ձեռք էի տալիս, բայց որ իմանաս, թէ նա ինչպէս ծիծաղելի կերպով կուշ եկաւ, կ'ասես թէ վախեցաւ ինձանից. իսկ յետոյ ինքն իրան էլի ուղղուեց»:

— Հա՛, հասկանում եմ, ասաց մայրը. դա սպունգ վաճառող յոյն է. գնանք-գնենք միքանիսը. ես վաղուց մտադիր էի գնել Յուլակի համար: Եւ բռնելով Սաթիւնիկի ձեռքից, մայրը դուրս գնաց բակը, ուր ներս էր եկել սպունգ վաճառողը:

Մինչև որ Սաթիւնիկի մայրը ջոկուժ էր սպունգներից աւելի ամուրներն ու փափուկները, աղջիկն անդադար սեղմում էր կամ մէկ կամ միւս սպունգը. նրան սաստիկ գրաւում էր այն բանը, թէ ինչպէս են նրանք սեղմուցում և նորից բացուում-լայնանում: Մայրը գնեց միքանի սպունգ, վճարեց նրանց արժէքը և յոյնն էլ արդէն պատրաստուժ էր հեռանալու, բայց Սաթիւնիկը դեռ էլի բռնում էր իւր փոքրիկ թաթիկներով չէչոտ սպունգները և հետաքրքրութեամբ նայում էր կամ յոյնին կամ մօրը:

— Ի՛էհ, գնանք, աղջիկս, տեսնում ես՝ ծախողը հեռանում է:

«Իսկ նա սրտեղից է հաւաքել այդքանը, մայրիկ»:

— Գնանք, գնանք. ես յետոյ տանը կը պատմեմ քեզ: Եկան տուն: Աղջիկը չէր հեռանում մօրից, այլ շա-

րունակ խնդրում էր, որ պատմէ, թէ սրտեղից է հաւաքել յոյնը այդքան սպունգները:

Մայրը կատարեց աղջկայ խնդիրը և պատմեց, թէ ինչ տեղից և ինչպէս է ստացւում սպունգը*):

Բառեր՝ հեկարով—շուտ-շուտ շնչելով, հեթեթալով. բացականչեց—բարձր ձայն տուեց. մտադիր եմ—միտք ունիմ. գրաւում էր—դիր էր գալիս, հետաքրքիր էր թւում. սեղմել—հուպ տալ. սեղմուցիլ—կուշ գալ, հուպ գալ. վճարել—արժէքը տալ:

Մայրը ջոկուժ էր ամուր սպունգներ. մայրը ջոկուժ էր փափուկ սպունգներ. Մայրը ջոկուժ էր ամուրները. մայրը ջոկուժ էր փափուկները:

Առարկայի որպիսութիւնը ցոյց տուող քառերն էլ թիւ ունին. նրանք առարկայի հետ միշտ եզակի են դրոււմ, իսկ երբ առարկան չկայ՝ յոգնակի:

*) Ուսուցիչը պատմում է.

Այն երկիրը, որտեղ ապրում են յոյները, կղզիներով ցրուած է ծովի մէջ: (Ծովը մի մեծատարած ջուր է, այնքան մեծ, որ երբ մի անգամ նրա մէջն են մտնում, էլ շուտով ցամաքի երես չեն տեսնում): Այս ծովի ափերի մօտ յոյներից աղքատները լողալով խորասուզում են ջրի տակը և այնտեղից հանում են այդ սպունգները: Ջրիցը նոր հանած ժամանակը սպունգները ամենևին նման չեն լինում մեր գնածներին. նրանք ամբողջապէս ծածկուած են լինում լորձիւնով, այնպէս որ այն խոր ծակոտինները ամենևին չեն նշմարւում: Այդ լորձիւնը նոյնպէս կենդանի է և ապրում է ծովի յատակում, թէև ամենևին չէ կարող իւր տեղը փոխել: Բայց քանի որ նրան չեն պոկել իւր ծննդեան տեղից, նա ապրում և շարժում է իւր շօշափուկները: Այդ շօշափուկներով նա ջրիցն ընդունում է իւր շօշափուկները: Նրանք շատ անգամ բռնում են բաւական մեծ տարածութիւն ծովի խորքում: Երբ-որ՝ ծովի տակից հանում են նրան, ստիպուած են լինում երկար ժամանակ լուսնալով մաքրել այդ անշարժ կենդանու անախորժահոտ լորձիւնը, մինչև որ հասնում են նրա փափուկ, ծակոտկենաւոր մասերին, որոնք հի-

36. ԳԱՐՆԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ

Մարտըն անցաւ, հասաւ ապրիլ գեղեցիկ,
Հեռու աշխարհից եկաւ ծիծեռնիկ:
Բարճվ դու եկար, գարնան կարապետ,
Բուն շինողներից ամենից վարպետ:

Կռունկը թռաւ զնաց վերերից,
Սոխակն էլ փախաւ մեր պարտէզներից.
Մէկ դու մնացիր ճնճղուկների հետ,
Սիրուն ծիծեռնակ, գարնան կարապետ:

Պատուհանիս մօտ շինէ քո բունը,
Անուշ ճուղոցով երգէ գարունը,
Ածա՛ ձու, հանէ գեղեցիկ ձագեր,
Ու մնա՛ մեզ մօտ մինչև սեպտեմբեր:

Բառեր՝ կարապետ—ճամպայ բաց անող, առաջից զնացող.
Կարապետ—տղամարդու յատուկ անուն. վերերից—վերևներից.
ճնճղուկ—ծիտ. երգէ գարունը—երգ ասա՛ գարնան մասին, գո-
վիւր գարունը:

Արտագրեցէ՛ք որպիսութիւնը առարկայի հետ՝ գեղեցիկ
ապրիլ. հեռու աշխարհ. սիրուն ծիծեռնակ. անուշ ճուղոցիւն.
քնքուշիկ ձագեր...

Միևնոյն որպիսութիւնները գրեցէք առանց առարկայի՝ յոգ-
նակի թուով:

մա էլ ներս են ծծում ջուրը, բայց հէնց սեղմում են թէ չէ, նորից
դուրս են թողում: Հէնց իւր այս յատկութեամբն է նա մեզ պի-
տանի և օգտակար: Ուրեմն մեր ունեցած սպունգը այն ծովային
կենդանու ամրամասը, նրա ոսկրակազմն է:

37. Մ Ա Տ Ի Տ

Յոլակը շատ սրամիտ մանուկ էր: Մի օր նա, իւր
հօր գրասեղանի առաջ նստած, մատիտ էր կտրում իրան
համար. բայց քանի կտրում էր, կտորըւում էր. թէև մատիտ
կտրելը դժուար բան չէր, բայց այսօր գործը չէր յաջող-
ւում: Յոլակը մտածման մէջ էր. նա անուշադիր էր, նրա
համար էլ գործը գլուխ չէր դալիս:

— Ի՞նչ ես անում, փոքրիկս, ներս մտնելով ասաց
հայրը. երևում է՝ խելքդ ուրիշ բանի վրայ է, նրա համար
էլ գործը ձեռիցդ վայր է ընկնում:

«Այո՛, հայրիկ, ես ուզում եմ իմանալ, թէ ինչպէս
է այս սև ու փայլուն չոփը փայտէ ճիպոտի մէջ մտել ու
մատիտ դարձել»:

— Է՛, սրգի, կ'ուզես հարիւր մատիտ կտրատիր ու
կտորատիր, բայց էլի քո խելքովդ ոչինչ հաստատ տեղե-
կութեան չես հասնիլ... Դա արդէն շատերին յայտնի է.
գրքի մէջ կարդա՛, հարցրո՛ւ... Իսկ ինչ-որ ամենքն էլ
վաղուց գիտեն, նրա մասին հարկաւոր չէ գլուխ ցա-
ւացնել:

«Գրքերի մէջ ես այդ բանին չեմ պատահել, իսկ եթէ
գու պատմես, հայրիկ, շատ շնորհակալ կը լինիմ»:

— Շատ լաւ. նայիր այդ կտորներին, որ դու այդտեղ
թափել ես. նրանք սև են, նշանակում է՝ ինչի՞ նման են:

«Ածուխի նման են, հայրիկ»:

— Շատ լաւ. բայց նկատիր՝ ածուխն աւելի փափուկ
է և, երբոր կտորում ես, հաւասար չէ կտորըւում. իսկ եր-
կաթը, տեսել ես, ինչպէս է կտորըւում:— Համեմատիր...

«Հասկացայ. այստեղ խառնուած են երկաթն ու ա-
ծուխը»:

—Ճշմարիտ է, ասաց հայրը և համառօտ կերպով պատմեց, թէ ինչպէս է պատրաստուում մատիտը*):

Դիտեցէ՛ք եւ զանազանեցէ՛ք՝ կըտրել—կտրատել. սրել—սրոտել. քանդել—քանդոտել. փորել—փորփըրել. պատառել—պատառոտել. կտորել—կտորատել:

Դիտեցէ՛ք հետեւեալ ըստերի կազմութիւնը՝ սրամիտ, գրասեղան, այսօր, կապարաքար:

Նկատեցէ՛ք եւ զանազանեցէ՛ք՝ երկար ճիպոտ, փայտէ ճիպոտ. մեծ սար, կաւիճէ սար. բարձր տուն, քարէ տուն. տափակ կտուր, հողէ կտուր:

38. ԼՈՒՍԻՆԸ ԵՒ ԱՐԵՒԸ

«Արի, իմ քոյրիկ, լոյս տուր գիշերը,
Թէ ամաչում ես դուրս գալ պարզ օրը»:
—Ո՛չ, վախենում եմ ես, լուսին եղբայր,
Գիշերը շրջել, մարդկանցը լոյս տալ:
«Յերեկը շրջիր, կը տամ ասեղ քեզ,
Որ մարդ կը նայի, աչքերը կ'ածես»:

*) Ուսուցիչը բացատրում է.

Ածուխն ու երկաթը անհաւասար չափով, այսինքն մէկից շատ, միւսից քիչ, հողի տակը խառնուել են միմեանց հետ, միացել են և դրանից առաջացել է կապարաքարը: Մարդիկ էլ գտել են նրան, սղոցել են և անց են կացրել ճիպոտի մէջ ու մատիտը պատրաստուել է: Բայց այս էլ պէտք է իմանաս, որ սարերում գտած կապարաքարերով չեն բաւականացել մարդիկ. այժմ նրանք միւսնոյն բանը շինում են արհեստական կերպով, այսինքն՝ գործարանում. դրա համար առանձնապէս շինած հնոցներում երկաթը հալում են, նրա հետ ածուխ են խառնում և կապարաքար են պատրաստում, պատրաստելուց յետոյ՝ նրան շոկշըրկում են և ստանում զանազան տեսակներ՝ փափուկ, պինդ... Փափուկ մատիտների մէջ երկաթը սակաւ է, իսկ պինդերի մէջ նա համեմատաբար աւելի է:

Այն օրից արդէն աննման քոյրը
Տալիս է երկրին տաք, փայլուն օրեր.
Իսկ գիշերները աստղեր անհամար
Լուսին եղբօր հետ փայլում են պայծառ:

Գրեցէ՛ք եւ զանազանեցէ՛ք՝ աննման քուրիկ, արեւիկ քուրիկ. անուշիկ եղբայր, լուսին եղբայր. ըստի վարժապետ, Յովհաննէս վարժապետ:

Գրեցէ՛ք միջանի զոյգ անուններ միեւնոյն առնրկայի համար՝ Թիֆլիս քաղաք, կուր գետ... (Բացայայտ որոշողներ—բացայայտիչներ):

39. Ռ Ե Տ Ի Ն

Վարդիկը, որ սի փոքրիկ, աշխատասէր ու խելօք մանուկ էր, մի անգամ գրքից դասն արտագրելիս՝ ը տառի տեղ պ գրեց: Վարդիկը նկատեց իւր սխալը և սկսեց լաց լինել:

«Լաց մի՛ լինիր, սիրունիկ, ասաց նրան մայրը. քան թէ լաց ես լինում, վեր առ, ուղղիր»:

— Բայց այն ժամանակ կրկեղտոտուելի, մայրիկ. իսկ վարժապետը պատուիրել է, որ մաքուր և անսխալ արտագրեմ:

«Է՛հ, այդ ցաւին էլ ճար կ'անուրի. վեր առ ուետինը ու կամաց և զգուշութեամբ քերիր սխալ գրած տառը. միայն զգոյշ կաց, որ թուղթը չծակես»:

— Յետոյ այդ քերած տեղը ի՛նչպէս ը գրեմ, մայրիկ. չէ՞ որ թանաքը կըծծի և աւելի վատ կըլինի:

«Ա՛յ, ինչպէս կ'անես. զգուշութեամբ քերելուց յետոյ՝ դու նրան կըտրորես գրչահատի կոթով. լաւ տրորելուց յետոյ՝ շուտով կըգրես հարկաւոր տառը և իսկոյն աւագ կ'ածես վրան... Էլ ոչինչ չի նկատուիլ»:

Հացը դադարեց, տառը ուղղած էր արդէն: Վարդիկն սկսեց իւր մօրը հարցուփորձ անել:

— Ո՞րտեղից է, մայրիկ, այդ պատուական ռետինը, որ այդպէս դարմանալի կերպով ձգուում, մատովդ է փաթաթուում, իսկ երբ-որ բաց ես թողում, նորից սեղմում, կուչ է գալիս: Իսկ այն միւսը հազցրած է փայտի մէջ և ի՞նչ երկար է ու մեծ... Ո՞րտեղից են այդ բոլոր ռետինները, մայրիկ:

«Մի տեսակ ծառ կայ, ասաց մայրը, որ աճում է տաք երկիրներում. այդ ծառից հիւթ է դուրս գալիս, իսկ այդ հիւթից կամ խէժից մարդիկ պատրաստում են զանազան տեսակ ռետիններ. նրանցից միքանիսը թանաքով զրածի համար են, միւսները մատիտով զրածի համար: Ռետինից շինում են նոյնպէս կրկնակօշիկներ, կօշիկներ, գնդակներ և ուրիշ շատ բաներ:

Բառեր՝ ռետին—բէզին. աճում է—դուրս է գալիս, բուսնում է. հիւթ—ծուճը, շուրը. խէժ—թանձր հիւթ. կրկնակօշիկ—գալօշ:

Գրեցէ՛ք միքանի շնչաւոր առարկաների անուններ այս դասից. առարկաների մօտ դրէ՛ք իրանց յարմարաւոր որսիտութեան անուններ:

Հետեւեալ անունների մօտ դրէ՛ք մի երկրորդ անուն նրանց պաշտօնի համեմատ՝ Վարդիկ, մայրիկ, վարժապետ, աշակերտ, քոյր, եղբայր, քեռի, մօրաքոյր, ընկեր, ընկերուհի, թագաւոր, թագուհի:

40. ԵՐԿՈՒ ՔՈՅՐ

Մեզնից շատ առաջ կար մի թագաւոր,
Հոգով դեռ արի, գլխով ալևոր:
Մեծ ծով էր պատել նորա աշխարհը.
Ոսկի ասացին գիտունք այն դարը:

Ունէր նա երկու մատղահաս աղջիկ,
Մինը խիստ տրգեղ, միւսը գեղեցիկ:
Մի օր տրգեղը ասում է միւսին՝
«Երթանք ծովի ափ, քոյրիկ, միասին»:

Սիրունը գնաց առաջից տրտում,
Տգեղը յետքից ոխ պահած սրտում.
Հազիւ թէ ծովի ափին էր հասած,
Իւր սիրուն քրոջ գլորեց նա ցած:

Կանչեց կիսամեռ սիրունը ջրից.
«Քոյրիկ, իմ քոյրիկ, փրկէ ինձ մահից:
«Ես ունիմ տանը գեղեցիկ մանեակ,
«Ա՛ռ, էն քեզ լինի, պարգևէ ինձ կեանք»:

— Էն առանց քեզ էլ կարող եմ ստանալ,
Ինձնից փրկութիւն դու բնաւ մի յուսալ:
«Քոյրիկ, թէ այդ էլ քեզ չէ բաւական:
«Կըտամ քեզ ոսկէ պսակ պատուական»:

— Էն առանց քեզ էլ կարող եմ ստանալ,
Ինձնից փրկութիւն դու բնաւ մի յուսալ:
«Քոյրիկ, մի թողնիր դու ինձ աչտերունչ.
«Քեզ սիրուն փեսաս կըտամ անտրտունջ»:

Տգեղի սիրտը դարձել էր լեռ քար,
Քրոջ խնդիրքը. թողեց անկատար:

Ձկնորսը ծովը ձգեց մեծ ուռկան,
Բռնեց մարմինը սիրուն աղջրկան,
Ձրիցը հանեց, դրեց ափի մօտ,
Շատ ծաղիկ ցանեց վրան ու շատ խոտ:

Մի աշուղ անցաւ, տեսաւ աղջրկան,
 Լացեց ու առաւ, դրեց ուսի վրան,
 Տարաւ իւր տունը այդ անգին գիւտը,
 Չորացրուց նորա մարմնի դիւի հիւթը.
 Գեղեցիկ տաւիղ շինեց ոսկրերից,
 Քաղցրաձայն լարեր հիւսեց մագերից:
 Երբ-որ ամեն բան պատրաստեց կարգին,
 Գնաց արքունիք՝ տաւիղը ձեռքին.
 Երբ մտաւ դահլիճ շքեղ զարդարած,
 Տեսաւ տրգեղին փեսի մօտ կանգնած.
 Բացեց բերանը, լարերին խփեց,
 Հիւրերի առաջ բարձրաձայն երգեց.

«Հնչէ, իմ տաւիղ, հնչէ համարձակ,
 «Հարազատ քոյրս խլեց իմ պսակ.
 «Լսէ, իմ ծնող, լսէ, սիրական,
 «Հարազատ քոյրս խլեց իմ փեսան.
 «Լսէ, ժողովուրդ, լսէ անխրոով,
 «Հարազատ քոյրս գլորեց ինձ ծով»:

Միւս օրը դահիճք խարոյկ շինեցին,
 Մահապարտ քրոջ մէջը գլորեցին:
 Հուրը պլլալաց, աղջիկը կանչեց.
 «Իմ մեղաց համար Աստուած ինձ պատժեց»:

Բառեր՝ արի—քաջ, առողջ. արևոր—ծեր, սպիտակ մագերով ծածկուած. գիտունք—գիտացող, ուսումով մարդիկ. մատղահաս —ջահէլ տարիքով. ոխ—քէն, ջիգրը. մանեակ—ожерелье. բնաւ—ամենևին. անտրտունջ—առանց զանգատուելու, առանց վրէժփրնթալու. լեռ քար—պինդ քար, ժայռ. գիւտ—գտնուածը. տաւիղ—քնար, սագ. արքունիք—թագաւորի պալատը. լարեր—տաւիղի թելերը, սիմբը. դահիճ—պաշտօնեայ՝ մարդկանց կախելու, գլխա-

տելու, պատժելու համար. հուր—կրակ. իմ մեղաց համար—իմ մեղքերի համար:

Դիտեցէք առարկաների արածը, գործածը՝ Սիրունը ասում է՝ ես ունիմ տանը գեղեցիկ մանեակ... ես այն քեզ կը տամ... դու պարգեւի՞ր ինձ կեանք:

Տգեղը գնաց, ասաց, կանչեց...

Չկնորսը ձգեց, բռնեց, հանեց, դրեց, ցանեց...

Աշուղը անցաւ, տեսաւ, լացեց, առաւ, դրեց, տարաւ, չորացրեց, շինեց, հիւսեց...

Դու փրկէ, լսէ, հնչէ... դու մի յուսար, մի թողնիր...

Ընդգծած բառերը ցոյց են տալիս, թէ առարկան ինչ է անում, ինչ կ'անէ, ինչ պիտի անէ, կամ ինչ պիտի չանէ...

41. Կ Ր Ա Կ

Սիմոնը գնաց դաշտը: Շատ ցուրտ էր և անձրև էր գալիս. նա դողդողում էր ամբողջ մարմնով: Սիմոնը մտաւ անտառը, չոր ցախ ժողովեց, գրպանից հրահանը հանեց, զարկեց կայծաքարին և կրակ արեց: Նա տաքացաւ, շորերը ցամաքեցրեց և իւր չոր հացի կտորը տաքացրեց կերաւ:

Կրակի առաջ նստած՝ Սիմոնը մտածում էր. «Ի՞նչ լաւ բան է կրակը. առանց նրան ո՞չ կերակուր կարելի է եփել և ո՞չ տաքանալ: Տես, սրբան գործ է շինում դարբնոցում և գործարաններում: Եթէ կրակ չլինէր, մենք երկաթից ինչպէս պիտի շինէինք պայտեր, խոփ, կացին և ուրիշ շատ բաներ: Չձմարիտ, թէև երբեմն կրակից մենք փասս ենք ստանում, բայց այդ էլ մեր անզգուշութիւնից, մեր յիմար անհոգութիւնից է լինում: Մենք արեգակիցն էլ ենք տաքանում. նա էլ կրակի նման այրում է երկնքում: Առանց արեգակի ոչինչ չէր աճիլ՝ ո՞չ դաշտերում, ո՞չ անտառներում և ոչ պարտէզներում, և բոլոր կենդանիք ու մարդիկ կըմեռնէին քաղցածութիւնից, իսկ այժմ Աստուծո՞ւ ողորմութեամբ ասպհով ապրում ենք:

Բառեր՝ հրահան—չախմախ. արեթ—դաւ (ТРУТЬ). կայծարար
—չախմախաքար. դարբին—երկաթագործ. դարբնոց—դարբնի խա-
նութը. գործարան—ուր շինում են զանազան գործուածքներ. պայտ
—ծիու նալը. խոփ—գութանի երկաթը, որ հողը բարձրացնում,
շուռ է տալիս:

Մենք ի՞նչ ենք անում՝ տաքանում ենք, շինում ենք, մրսում
ենք...

Սիմոնն ի՞նչ էր անում՝ դողում էր, մտածում էր, ասում էր...

Սիմոնն ի՞նչ արաւ՝ մտաւ, ժողովեց, հանեց, զարկեց...

42. Դ Ա Ր Բ Ի Ն

Կըռանը ձեռքին, զընդանն առաջին,
Քիթ-երես մըրոտ, դարբնոցի միջին,
Կաշուէ գոգնոցը առաջը կապած,
Լըռիկ կանգնած է մեր Խաչոյ դարբին:

Փուքսը—փո՛ւ-հա-փո՛ւ—փչում է, փչում,
Կայծեր ու մոխիր դէս ու դէն փռում;
Երկաթի մի շերտ հնոցը կոխած,
Սաստիկ տաքիցը վառում, կարմըրում:

Խաչոն հանում է երկաթի շերտը,
Զընդանի վրայ կռանով ծնծում,
Ծինում՝ նրանից պայտ, մեխ ու կացին
Եւ խկոյն ջրի տաշաակը կոխում:

Թշնում է երկաթն ցուրտ ջրի միջին,
Ամպի պէս փըռում տաք-տաք գոլորշին,
Կրկին պնդանում, կրկին փափկանում,
Մինչև պատրաստուած ջրալըրտում՝ գետին:

Այսպէս ամբողջ օր մեր դարբին Խաչոն
Կրակի առաջ, այն կեղտ ու մըրում,
Մի կտոր չոր հաց ճարելու համար
Կուչ-ծիզ անելով իւր կեանքն է մնշում:

Բառեր՝ կռան—մեծ չաքուծ. մուրճ—սովորական չաքուծ.
զընդան—սալը. շերտը—կտորը. գոլորշի—շողի:

Արտագրեցէ՛ք առարկան եւ նրա արած գործողութիւնը:

Այդ գործողութիւնները, իրանց նշանակութեանը նայե-
լով, խումբերի բաժանեցէք:

43. Օ Դ

—Դու օդ տեսել ես:

—Նա միշտ քեզ մօտ է և դու նրան չես տեսնում:

—Բայց կարելի է լսել, թէ ինչպէս է ձայն հանում օդը:

—Տեսնենք:

Ահա քամին ղողանջում է խողովակների մէջ և սուլե-
լով ներս է մտնում տան ամենայն բացուածքներից. ահա
նա խփում է պատուհաններին և սաստիկ փոշի է բար-
ձրացնում ճանապարհներում:

— Իսկ ի՞նչ բան է քամին:

Նա օդն է, որ շարժւում է—մի տեղից միւս տեղ է
փախչում: Փախչելու ժամանակ նա զարկում է որեիցէ
առարկայի և լսում է աղաղակ, շվիոց: Երբ փչում էս
փողոց, կամ սրինդ էս ածում, կամ մտրակդ պտտացնում
էս—ամեն անգամ ձայն է լսում: Փորձի համար մի թղթի
պարկ շինիր և մի փոքրիկ ծակ թողելով՝ փչիր, ուռցրո՛ւ
նրան, իսկ յետոյ բռունցքով խփիր այդ փչած պարկին.
պարկը սաստիկ կը ճայթի և կը պատուռի: Սա օդն էր,
որ դու լցրել էիր նրա մէջ քո բերանից: Երբ-որ վազում
էս, դդում էս, թէ ինչպէս է խփում օդը երեսիդ: Նշա-

նակում է՝ նա միշտ քեզ հետ է և դու նրանով ես շունչ քաշում: Առանց օդի դու մի բոպ էլ չես կարող ապրել: Երբ-որ դու, լողանալիս, ջրի տակն ես անում, քո չորս կողմդ ջուր է լինում: Բոլորովին այնպես էլ օդն է շրջապատում քեզ ցամաքի վրայ և դու նրան չես տեսնում այն պատճառով, որ նա շատ նուրբ է և թափանցիկ: Օդը մինչև անգամ քո ներսդ էլ է մտնում:

Բառեր՝ ղօզանջում է—զընդ-զընգում է. խողովակ—լույա (труба). սուլել—շվկացնել. բացուածք—ճեղք. աղաղակ—ձայն, բղաւոց. փող—խողովակ, զուռնայ. սրինգ—շվի. մտրակ—ղամշի. բռունցք—դմբուկ (КУЛАКЪ). նուրբ—բարակ, նօսր. թափանցիկ—նուրբ, պարզ, լոյս անցկացնող:

44. ՔԱՄԻՆ ԵՒ ՆԱԻԵՐԸ

Ծովի երեսին հանդարտիկ քամին ճեմում է ազատ՝ ծիծաղը դէմքին.
Փոքր ու մեծ նաւեր՝ առազաստ բացած,
Նորա ժպիտին նայում են յառած.
Քամին հնչում է յաջողակ ու մեղմ,
Նոքա խաղում են, ճեմում քաղցրադէմ.
Կանգնում է քամին, գժւում, բորբոքում,
Տանջւում են նաւերն, ողբում ու սրգում:

Բառեր՝ ճեմում է—զբօնում է. առազաստ—վարագոյր, նաւի քաթանէ թևերը, որոնց քամին ուռցնում է ու առաջ տանում նաւը. յառած—աչքը զցած, պլշած. հնչում է—փչում է. յաջողակ—լաւ կողմից. մեղմ—կամայ. բորբոքում—սաստկանում. սրգում են—սուգ են անում, լալիս են:

Ես ճեմում եմ, դու ճեմում ես, նա ճեմում է. մենք ճեմում ենք, դուք ճեմում էք, նոքա ճեմում են:
Ես ճեմեցի, դուք ճեմեցիք... Ես կը ճեմեմ, դուք կը ճեմէք...
Ես պիտի ճեմեմ, դուք պիտի ճեմէք...

Գործողութեան անունն էլ, առարկայի անունն պէս, նրկա թիւ ունի՝ եզակի եւ յոգնակի:
«Արտագրեցէ՛ք այս դասից առաջ եզակի գործողութիւնները, յետոյ յոգնակի»:

45. ՈՒՐԻՇԻՆ ՀՈՐ ՓՈՐԵՍ, ԻՆՔԻ ՄԷՋԸ Կ'ԸՆԿՆԵՍ

I

Մի ծեր մարդ ապրում էր իւր պառաւ կնոջ հետ: Պառաւը շատ չար կին էր և ունէր մի աղջիկ՝ անունը Շողակաթ: Շողակաթը չարութեան կողմից իւր մօրիցը պակաս չէր:

Ծերը հանդարտ և բարի մարդ էր և ունէր մի աղջիկ, անունը Մարիամ: Մարիամն էլ շատ հանդարտ, աշխատասէր և գեղեցիկ աղջիկ էր:

Խորթ մայրն ամենևին չէր սիրում Մարիամին: Նա միշտ ասում էր իւր մարդուն. «Ձեմ ուզում Մարիամի հետ կենալ. տար նրան անտառը, այնտեղ մի գետնափոր գտիր, թող նա այնտեղ մտնի, գործի, ինչ ուզում է՝ անի»:

Պառաւն այնքան ասաց, որ խեղճ մարդու գլուխը տարաւ: Էլ ուրիշ ճար չկար. ծերը լծեց սայլակը, վեր առաւ Մարիամին և ճանապարհ ընկաւ: Գնացին անտառը և այնտեղ գտան մի այր: Շատ ցաւում էր ծերը իւր աղջկայ վրայ, բայց ինչ կարող էր անել: Նա տուեց Մարիամին հրահան, կայծաքար, արեթ և մի տոպրակ բրինձ ու ասաց նրան. «Մարիամ, կրակ վառիր, որդի, բրնձից քեզ համար կերակուր եփիր, խրճիթդ լաւ սրբիր — աւելիք և դու էլ նստիր ու մանիր. մի՛ վախենար, վաղը ես կը գամ քեզ տեսութեան»:

Մարիամը մտաց մենակ, ամբողջ օրը մանեց, իսկ երբ-որ մթնեց, վառարանը վառեց և իրան համար կերա-

կուր եփեց: Հէնց որ կերակուրն սկսեց եփ գալ, մին էլ տեսնես, յատակի տակից մի մուկը դուրս վազեց և նրան ասաց. «Միրուն աղջիկ, մի գդալ սպաս տաս ինձ՝ ուտեմ»:

Մարիամը լաւ կերակրեց մկանը. նա էլ շնորհակալութիւն արեց ու գնաց:

Ինքը Մարիամն էլ հաց կերաւ ու սկսեց մանել: Յանկարծ, կէս գիշերին, մէկ արջ ներս է մտնում խրճիթը և ասում է նրան. «Ապա, աղջիկ, կրակը հանգցրո՛ւ, արի, աչքակապուկի խաղանք. վեր առ այս արծաթէ զանգակն ու զընգզընգացրո՛ւ, իսկ ես կ'աշխատեմ քեզ բռնել»:

Մարիամը շատ վախեցաւ և չէր իմանում, թէ ինչ անէ: Բայց այն ըստէին մուկը դուրս վազեց յատակի տակից, բարձրացաւ Մարիամի ուսերը և նրա ականջումն ասաց. «Մի վախենար, Մարիամ, կրակը հանգցրո՛ւ, դու էլ դուան յետեւը թագ կաց, իսկ զանգակն ինձ տուր»:

Մարիամն այդպէս էլ արեց:

II

Միւս օրն առաւօտեան պառաւն ինքն ուղարկեց ծերին անտառ. «Գնա՛, ասաց, տես, շատ է մանել քո Մարիամը»:

Ծերը գնաց, իսկ պառաւը նստեց լուսամուտի առաջ և ինքն իրան ասում էր. «Ահա՛ ծերուկս կրգայ և Մարիամի ոսկորներն էլ հետը կըբերէ»:

Պառաւը նստած սպասում էր. մէկ էլ լսեց, որ անտառի կողմից մի չըխկչըխկոցի ձայն է գալիս: Պառաւը մտածեց. «Ահա՛ ծերուկս գալիս է և Մարիամի ոսկորներն էլ հետը բերում է»: Այս խօսքերն ասած-չասած՝ բակի դռները բացուում են, ձիերը ներս են վազում. իսկ Մարիամը, իւր հօր հետ սայլի վրայ նստած, անթիւ բարիք էր բերում: Պառաւը բարկանում, կատաղում է... «Ա՛յ քեզ հրաշք, գոռում է նա. վաղն էլ իմ աղջկանս տանես անպատճառ. իմ Շողակաթը քո Մարիամի հատը չէ. նա երկու ջոկ ձի և երկու սայլ ոսկի կըբերէ»:

III

Միւս օրը ծերը պառաւի աղջկան տարաւ անտառի այրը և տուեց նրան բոլոր բաները, ինչ-որ իւր աղջկան էր տուել: Շողակաթը կրակ վառեց և ճաշ եփեց: Մուկը յատակի տակից դուրս նայեց և ասաց. «Միրուն աղջիկ, ինդրեմ մի գդալ կերակուր տաս»: Շողակաթը գոռաց ինդրեմ մի գդալ կերակուր տաս»:

Շողակաթը գոռաց ինդրեմ մի գդալ կերակուր տաս»:

Շողակաթը գոռաց ինդրեմ մի գդալ կերակուր տաս»:

իրան զընգզընգում էր: Իսկ մուկը յատակի տակից ասում էր. «Չար Շողակաթը թոյ ոչնչանայ, արժանի է»:

IV

Միւս առաւօտ պառաւը մարդուն ուղարկեց իւր ազ- ջրկայ յետևից. «Գնա՛, ասաց նա, ձիերը և ոսկին բեր»:

Ծերը գնաց. իսկ պառաւը նստեց դռանը և սպասում էր: Փոքր ժամանակից յետոյ նա լսեց, որ անտառի ձա- նապարհից թրխկթրխկոցի ձայն է գալիս: Պառաւը մտա- ծեց. «Անա՛ գալիս է իմ Շողակաթը և իրան հետ անթիւ բարիք է բերում»:

Վերջապէս ծերունին մօտեցաւ դռանը: Պառաւի ազ- ջրին այնպէս ջարդուած ու կտարատուած էր, որ հազիւ կարողացան սայլակից ցած բերել: Կատաղեց չար պառա- վը, բայց ինչ կարող էր անել:

Միքանի ժամանակից յետոյ Մարիամը մի խելօք երի- տասարդի հետ ամուսնացաւ:

Արտագրեցէ՛ք այն բառերը, որոնք ձեզ չեն պատահած...

Արտագրեցէ՛ք միքանի գլխաւոր առարկաներ իրանց գործողութիւններով:

Արտագրեցէ՛ք միքանի որպիսութիւն ցոյց տուող բառեր այն առարկաների հետ, որոնց համար նրանք դրած են:

Արտագրեցէ՛ք այն բոլոր առարկաների անունները, որոնց համար միաժամանակ դրած է երկու անուն (բացայատուղ բառեր):

Ձեռնեցէ՛ք այն անունները, որոնց մօտ դուք ինքներդ կա- ըող էք աւելացնել մի ուրիշ յարմարաւոր անուն, որ նրանց ով կամ ինչ լինելը ցոյց տայ (բացայայտէ):

Շ Ր Ջ Ա Ն Ե Ր Ր Ո Ր Դ

Ն Ի Ի Թ Ե Ր Կ Ե Ն Գ Ե Ն Ե Կ Ե Ն Ը Թ Ը Ր Հ Ի Ց

46. Շ Ն Ի Կ

«Ապա, սիրուն շնիկ, կարգա՛, թէ ինչ է գրած իմ գրքումը», ասաց Հայկը իւր փոքրիկ շանը:

«Ի՞նչ իմ բանն է գիր կարգալը, ասաց շունը. ես տունը կը պահպանեմ, գիշերները չեմ քնիլ ու միշտ կը հա- ջեմ, գայլերին կը վախեցնեմ, որսի կը գնամ, նապաստակ կը բռնեմ, բաղեր կը գտնեմ. իմ կողմից այսքանն էլ բա- ւական է»:

47. Կ Ա Տ Ո Ի

Փխիկ-փխիկ, դու չա՛ր փոքրիկ, շատ սիրուն ես, խորամանկ ես, մետաքսապատ թաթեր ունիս, սուր եղուն- գով մատներ ունիս: Ականջներդ շուտ են լսում, մեծ՝ աչ- քերդ միթնում փայլում, երկար բեխերդ ոլորած, խեղճ մրկ- ներին մահ ես նիւթում:

Քո ընկերիդ երբ տեսնուլ ես, պոչդ այս-այն կողմն ես շարժում, մէջքդ ծալում, կը ռացնում, աչքերդ փակ

մըռուացնում, բայց թէ յանկարծ մի խեղճ մուկիկ մի ան-
կիւնից դուրս է ընկնում, քո պողպատէ թաթիկներով դըլ-
խին խփում ես, սպանում:

48. ՄԻՐՈՎ ԸՆԿԵՐ—ՇՈՒՆ ՈՒ ԿԱՏՈՒ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ

Հէքիաթ-հէքիաթ, մի շուալ ցաքատ,
Ոչ կոթ ունի, ոչ երկաթ.
Ջաղացի գըլխին օխտը գայլ,
Օխտը գայլ են, մի բլբուլ.
Բլբուլ-բլբուլ, դուռը բաց,
Մի հաւ ունինք կեռ կտուց,
Մի ձու կ'ածի, դիփ դեղնուց,
Դեղնուցն ուտի մեր պապիկ,
Պատմէ մեզ մի առակիկ:

Պ Ա Պ Ը

Դէհ, գաւակներ, խելօք կացէք,
Եկէք, շուրջըս նըստոտեցէք.
Ես ձեզ պատմեմ կատուի առակ,
Կատուի առակ, խիստ խայտառակ:

Մեր խորամանկ տանու կատուն
Եւ խօսքի տէր միամիտ շուն
Հին ժամանակ ընկերացան,
Պայման արին, որ միաբան
Պահեն տունը իրանց տիրոջ
Պատիւ, յարգանք տան ընկերոջ:

Շունն յանձն առաւ դուրսը հըսկել,
Թէ լոյս ցերեկ, թէ մութ գիշեր.
Կատուն տանը քունջ ու պուճախ
Պիտի նայէր, հըսկէր յաճախ,
Որ չար մկներ չըկոծոտեն,
Տան պաշարը չըվատնոտեն:

Բարեկամներն ազատ ժամին
Արձակ բակում խաղ կանէին.
Երբ գործ չըկար, արևի տակ,
Դունչը դընչի, ծանր ու բարակ
Կըպատմէին միմեանց արած
Իրանց գործերը կատարած:

Քուչին հընուց լաւ որսորդ էր,
Փիսօն վարպետ-կարել գիտէր,
Եւ երբ շունը հանդէ էր գնում,
Մի փափկամորթ գազան բըռնում,
Կատուն բերած մորթուց մուշտակ,
Թաթմաններ էր կարում տաք-տաք:

Մի օր շունը որսի ելաւ,
Մի փափկամազ աղուէս կալաւ.
Միսը ձըգեց ազոաւներին,
Մորթին բերեց իւր ընկերին.
«Փիշիկ-փիշիկ, եղիւր բարի,
Ա՛ռ, ինձ համար քըթկալ կարի»:

«Գիշեր-ցերեկ տաք սենեակում
Դու ապրում ես ինչպէս խանում,

էլ չես ասում, թէ դըրսումը
 Ընկեր ունիմ, որ ցըրտումը
 Ձէ իմանում, ինչպէս անի,
 Որ իւր գործը գըլուխ տանի»:

«Թէ որ դունչըս կըռանըս տակ
 Ես պառկում եմ մի անկիւնում,
 Իմ բարեկամ գայլն համարձակ
 Իւր արշաւանքն է կատարում.
 Թէ ըստիպուած քիթս եմ հանում,
 (Ո՞ր ջուրն ընկնեմ) ցուրտն է տանում»:

— Աչքիս վերայ, ազնիւ ընկեր,
 Պիտի նըստեմ հէնց այս գիշեր
 Քըթկալ կարեմ, էգուց հազնես,
 Դունչ ու պոռնկըդ ազատես
 Այսուհետեւ ցըրտից դաժան,
 Իմ լաւ ընկեր, խըղճո՛ւկ դազան...

Ասաց կատուն, նայեց մորթուն,
 Եւ իւր մըտքում վըճոեց թաքուն,
 Որ նորանից մի փառահեղ
 Թիկնոց կարի իրան լայեղ.
 — Շունն ի՞նչ կանի... սա ի՞նչ բան ա,
 Ձէ ափսոս է, կըփըշանայ:

Միւս առաւօտ շունը վստահ
 Առօք-փառօք դունչը մեկնեց...
 — «Դեռ չեմ պըրծել», կատուն խարդախ
 Փընթ-փընթալով ներսից ձայնեց.

— «Մի ըշտապիր, քիչ համբերի.
 Թող լաւ կարեմ, էգուց արի...»

Միւս օրն եկաւ... դարձեալ իգուր...
 Շունը բացեց ժանիքը սուր.
 «Եթէ վաղը իմ քըթկալը
 Պատրաստ չեղաւ, տես քո հալը.
 Իմ սեպհական ատամներով
 Ես կըձևեմ մէջքըդ սիրով»:

Երբորդ օրը շունը եկաւ,
 Բայց չար կատուին էլ չըգտաւ.
 Յետին դըռնից, լուսաբացին,
 Դուրս էր ծըլկել թիկնոցն ուսին.
 Դուրս էր ծըլկել— գլուխն առել,
 Գըլուխն առել, փախել, կորել:

Այս անվայել արարմունքը,
 կատուի տըգեղ այս վարմունքը,
 Շունն այն օրից չի մոռանում,
 Որտեղ նըրան պատահում է,
 Յարձակում է; մորթուց բըռնում
 Եւ բարկացած գետին զարնում:

Իւր ընկերին կատուի նըման
 Դաւաճանող մարդիկ շատ կան.
 Բայց սակաւ չեն, որք շան նման
 Ձեն մոռանում մինչ գերեզման
 Զրկանքները իրանց կըրած,
 Բարեկամի ձեռքով տուած:

Եւ երբ երկու լաւ ընկերներ
Գաւաճանում են մէկ-մէկու,
Մենք սովոր ենք նոցա կընքել՝
«Միրով ընկեր—շուն ու կատու»:

49. ԵՐԿՈՒ ՄՈՒԿԸ

Փոքրիկ մուկը մեծին ասաց. «Ինչքան չար և ժլատ է մեր տանուաէրը. տունը կատուներով լցրել է. այս դեռ բաւական չէ՝ անկիւններումն էլ թակարդներ է դրել և ամեն կերպով կամենում է մեզ ջնջել: Միթէ մեզ շատ բան է հարկաւոր. մի կտոր ճարպ, քիչ հացի փշրանք, մի քանի հատիկներ— ինձ բաւական է:

—Ճշմարիտ է, պատասխանեց մեծ մուկը, մեզ ամեն միտիս քիչ է հարկաւոր, բայց մենք էլ քիչ չենք:

50. ԴԱՇՏԵՅԻ ՄՈՒԿԸ

Վախկնտ, մոխրագոյն գազան,
Շատ մեծ է քո երկիւղը.
Ոտներդ զգոյշ ես փոխում,
Միրաբղ գաստիկ է շարժում:

Քիչ վախեցիր,
Ես չար մարդ չեմ.
Քեզ չեմ հալածիլ,
Միամիտ կացիր:

Քո խրճիթը քարուքանդ եղաւ
Եւ հողի հետ հաւասարուեցաւ.
Դու նոր հողը պիտի փորես,
Փափուկ մամուռ պիտի ճարես,

Նոր տուն շինես,
Մէջը սպրես:
Չորս կողմումը փշոյ քամուց
Խիստ ներգործող սառնամանուց
Ազատ լինես:

51. ՉԻ

Ձին գեղեցիկ կենդանի է: Նա, երբ-որ ուրախ է, խրրխրնջում է եռանդով, ահանջները վեր ցցում, աչքերն այս ու այն կողմը ուրուում, վիզը սիրուն կռացնում և իւր ամուր ամբակներով գետինը թակում: Ձին պարանոցի վրայ երկար բաշ ունի, որի մի փունջը, երկու մանրիկ ահանջների միջով, ծածկում է նրա ճակատը. յետեի կողմը նա ունի հերարձակ ազի, որ տէրերը, թամբելուց յետոյ, կշկում, կարճացնում են, կամ սանրում ու երկար ձգում են թողում:

Ձիու բերանը սանձ են գցում, մէջքին սիրուն թամբ են դնում, փորքաշը կապում, կրծկալը պնդում, երկու կողմից ասպանդակներ կախում, յետոյ հեծնում ու քշում, ուր որ սրտերն է ուզում:

Ձիու ամբակները պայտում են, որ ոտները չվնասուին: Ձին արագ և գեղեցիկ գնացք ունի. նա ուժեղ կենդանիներից մինն է: Երբ աշխոյժ երիվարը չափ է ընկնում, գետինը ոտների տակը, կ'ասես, տատանում է:

52. Տ Խ Ո Ի Ր Ձ Ի

— Ի՞նչ ես խըրխընջում, իմ ձի եռանդուն,
Ինչի՞ ես այդպէս գլուխըդ կախել.
Ինչի՞, ինձ ասա՛, բաշըդ չես շարժում,
Ձեռն կըրծում բերնիդ ոսկեփայլ սանձեր:

Մի՞թէ ես քեզ չեմ պատում ու քորում
եւ կամ քեզ գարի առատ չեմ տալի.
Մի՞թէ սարքըդ չէ սիրուն, շողշողուն,
Կապդ ու փորքաշըդ չե՞ն արեշումի.
Երկրոյդ պայտերըդ չե՞ն արծաթաջրած,
Ասպանդակներդ ոսկով չե՞ն պատած:

Տխուր ձին ինձի այս պատասխանեց.
«Ես նորա համար եմ այսչափ տրտում,
Որ որոտմունքի ձայներ եմ լսում.
Անա՛ փողերի թիւնդ ու դըրըրդին,
Սըրերի ճայթիւնն աշխարհ է լցնում:

Ես խըրխընջում եմ մորմոքի՜ ձայնով,
Պատճառ՝ զգում եմ, որ հովիտներով
Երկար չեմ վազիլ, պատուով չեմ ապրիլ.
Իմ փայլուն սարքով էլ չեմ պըճընուիլ:

Թ՛չնամին անգուլթ—ես՞ այդ զգում եմ—
Իմ ողջ սարքերս պիտի կողոպտէ
եւ այս արծաթեայ երկրոյդ պայտերս
Թեթև ոտներիցս նա պիտի պոկէ»:

53. Կ Ո Վ

Կովը ձիու չափ գեղեցիկ չէ և ոչ էլ նրա չափ ու-
ժեղ, բայց օգտակարութեան կողմից նա ոչ մի ընտանի
կենդանուց յետ չի մնալ:

Կովի դունչը լայն է, ականջները դէպի այս ու այն
կողմն են ցցուած: Կովը վերին ծնօտի վրայ առաջնատամ-
ներ չունի, այդ պատճառով էլ նա կծել չէ կարող, բայց
դրա փոխանակ կարող է հարու տալ իւր երկու սուր եղ-
ջիւրներով:

Կովի ճակատը տափակ է, վիզը բարակ, ողնաշարը
դուրս ցցուած, կողքերը փքուած, ոտները կարճիկ, կըճ-
դակները բաժանուած, պոչը վըճնաձև:

Կովը իւր կերակուրը երկու անգամ է ուտում. առաջ
խոտը պոկում է, փոքր ինչ ծամծրմորում ու կուլ տալիս.
յետոյ երբ-որ բաւական պաշար է հաւաքում, կանգնում
կամ նստում է մի ապահով տեղ, կուլ տուածը նորից բե-
քանն է դուրս բերում և հանգիստ կերպով որոճում է,
այսինքն իւր տափակ սեղանատամները տակ նորմէկից լաւ
տղում, մանրացնում է:

Ամենայն առաւօտ և երեկոյ կաթնատու կովը հան-
դիցը տուն է գալիս, բառաչում է-բառաչում ու տան-
տիկնոջը կանչում.

«Արի, արի, տան-տիկին,
Նայիր իմ լիք ծրծերին.
Գոգնոցըդ կապիր,
Առատ կաթ կըթիր.
Միայն հորթուկիս,
Սիրուն ձագուկիս,
Բաժինը թողես.
Կաթնալի կուրծքս
Իսպառ չըդարդկես»:

54. ԿԵՆԳԱՆԻՆԵՐԻ ՎԷՃԸ

Կովը, ձին և շունը վիճում էին միմեանց հետ, թէ
տէրը նրանցից որին աւելի է սիրում:

«Իհարկէ նա ինձ ամենիցդ շատ է սիրում, ասում
էր ձին, ես նրա արօրն ու ցաքանը քաշում եմ, անտառից
նրա համար փայտ եմ բերում. նա շատ անգամ հեծնում է
ինձ և քաղաք է գնում. նա առանց ինձ բոլորովին կորած
կըլինի»:

— Ո՛չ, մեր տէրն ինձ աւելի է սիրում, ասաց կովը.
Քո արածդ ի՛նչ է, որ մեծ-մեծ էլ խօսում ես. դրա մե-
ծագոյն մասը իմ եղբայր եզն էլ կարող է կատարել. իսկ
ես նրա բոլոր ընտանիքը կաթնով կերակրում եմ:

— Դուք երկուսդ էլ սխալում էք, օռնաց շունը. մեր
տէրն ինձ ամենքիցդ էլ աւելի է սիրում, որովհետև նրա
բոլոր հարստութիւնը ես եմ պահպանում:

Կենդանիների տէրը լսեց այս վէճը և ասաց նրանց.

«Ձուր տեղը միմեանց հետ մի՛ վիճէք. դուք ամենքդ էլ
ինձ հարկաւոր էք և ձեզանից ամեն մինը լաւ է իւր տեղը»:

55. ԿԹԵԼԵԻ ՀԱՐԵԼ

«Ասա, տեսնեմ, մեր զիւղերում
Կովերն ի՛նչպէս են կըթում»:

— Ահա այսպէս են կըթում.
Հորթը կապում մօր ծընկնից,
Միծը խլում զաւակից,
Կովկիթն իրանց ձեռքն առնում,
Ապա կողքին կըկըզում.

Փը՛22, բը՛ժժ,

Փը՛22, բը՛ժժ...

Ահա այսպէս են կըթում,
Փոքրիկ հորթին լացացնում:

«Ո՞նց են հարում խընոցին,
Հէնց էսօր էլ հարեցին»:

— Ահա այսպէս հարեցին.
Թուղը ծառից կապեցին,
Հաստ խնոցին կախեցին,
Երկու օրուայ հաւաքսը
Նրա մէջը ածեցին,
Տաք ու հով ջուր խառնեցին
Եւ ծայրերից բռնելով,
Տարան-բերին, շարժեցին.

Թըր՛խկ, չըր՛խկ,
 Չըր՛խկ, Թըր՛խկ.
 Ահա այսպէս հարեցին,
 Գեղին կարագ հանեցին:

56. Ո Չ Խ Ա Ր

Ասում են, թէ ոչխարը յիմար է, ես էլ կարծում եմ,
 որ այդ ճշմարիտ է: Հրդեհի ժամանակ ոչխարներն իրանք-
 իրանց ընկնում են կրակի մէջ, իսկ երբ-որ տեսնում են
 գայլը, փայտի պէս մնում են իրանց փեղը և յիմարաբար
 կճղակներով գետինը թակում են:

Բայց մեր ինչի՞ն է պէտք ոչխարի իսկըը. մեզ հար-
 կաւոր է նրա բուրբը՝ գուրպայը՝ շալակ մահուդ գործելու
 համար, նրա ճարպը՝ սապոն և մոմ շինելու, կաշին՝ կօշիկ-
 ների և մուշտակների, իսկ միտը՝ խոբովելու համար:

57. ԳԱՌԸ ԳԱՅԼԻ ՄՈՐԹՈՎ

Մի օր մէկ գառը, չեմ գիտում ինչ էր,
 Խելքին ինչ տեսակ քամի էր փրչել,
 Գրեց իւր վրբաց մի գայլի մորթի,
 Գընաց, խառնուեցաւ հետը իւր հօտի:

Բայց երբ շների աչքովըն ընկաւ,
 Ասին՝ անտառից անս գայլ եկաւ,
 Գոռում-գոչումով վրան վազեցին,
 Բերաններն առան ու գրգռեցին:

Լաւ էր, որ շուտով հովիւը տեսաւ,
 Փայտ ու մահակով նոյն տեղը ճառաւ:

Ու խեղճ գառնուկը կատրած շների
 Սուր առամներից հազիւ փրկուեցաւ
 Եւ մեր գառը հազիւ հակ, բլա բվզո
 Արիւնթաթախ ու նուազ,
 Թոյլ ոտները քաշ տալով, գո յԵ,
 Հասաւ գոմը վնյ տալով: մի մի մնաց

58. Խ Ո Չ

Շատ կեղտոտ է մեր խոզը, կեղտոտ է անձ շատակեր.
 ամեն բան ուտում է, ամեն բան ջարդում, տիղմերի մէջ
 այնպէս է թաւալում, կ'ասես թէ պարզ ջրի մէջ լողանա-
 լիս լինի:

Խոզի կնճիթը գեղեցիկ չէ - բութ է, քիթը գեանին
 է հասնում, բերանը՝ ականջներին. իսկ ականջները կեղ-
 տաշորի պէս կախուած են: Ամեն մի ոտի վրայ խոզը չօրս
 կճղակ ունի: Նրա պոչը ոլոր է, ողնաշարը դուրս ցցուած.
 ողնաշարի և պարանոցի վրայ կոշտ մազեր են դուրս եկած:
 Խոզը երեքի չափ ուտում է, հինգի չափ հաստանում. տէ-
 բերն էլ նրան լաւ պահում են և շատ ուտացնում, որով-
 հետե նրա ճարպը և մազը լաւ գին ունին:

59. ԽՈՉԸ ԿԱՂՆԻ ԾԱՌԻ ՏԱԿ

Խոզը, հաստարմատ կաղնու տակ կանգնած,
 Կերաւ կաղինը, գլուխը կախած,
 Մինչև կոկորդը կերաւ, լցուեցաւ,
 Ապա կաղնու տակ հանգիստ քնեցաւ:

Յետոյ զարթելով՝ բացաւ աչքերը
եւ բուժ կընճիթով սկսաւ փորել
Այն կաղնի ծառի հաստ արմատները,
Որից այդ ժամին սնունդ էր առել:

«Չէ՞ որ այդ բանը ծառին վնաս է,
Նրան վերեկից ազուար կ'ատէ.
Եթէ այդպիսով արմատը բանաս,
Նա կըչորանայ, այդ լաւ իմանաս»:

— Իսկ ինձ ի՞նչ վնաս, թէ կըչորանայ,
Ցածից ասում է նրան խոզն ագահ,
Ես դըրա մասին իսկի չեմ ցաւում,
Կաղինն է իմս, նա է գերացնում:

Ծառը բարձրիցը՝ «ապերնիստ, ասաց,
Ուստի են թափում կաղինները ցած.
Գէթ կարենայիր մի վերև նայել
եւ կոյր աչքովդ այդ բանն ստուգել»:

60. Ս Ա Գ Ե Ր

Սագերը գնացին գետի ափը՝ կերակուր դոնելու, ճի-
ճուներ որսալու: Իրիկնապահին պառաւը վեր առաւ ճի-
պտոր և գնաց, որ նրանց տուն բերի: Սագերը պառաւին
որ տեսան, ջուրը թափուեցան և սկսեցին լողալ: Պառաւը
կանչեց նրանց.

Ջրւ-ջրւ, ջրւ-ջրւ, շատակեր,
Սև ու սպիտակ իմ սագեր,
Հերիք, որչափ լողացիք,
Կարմիր տոտիկ լուացիք,

Հերիք, որչափ գետի մօտ
Որգեր կերաք դուք տըղմոտ.
Գրնանք, գընանք դէպի տուն.
Ձեզ կուտ կըտամ իրիկուն:

Բայց չար սագերը խղճուկ պառաւին չուզեցան լսել.
Երկար ու բարակ վիզները ձգեցին, կարմիր թաղանթոտ
ոտները շարժեցին, լայն թևերը թափ տուին, կտուցները
բաց արին,

— Ղա-ղա, դա-դա, գոռացին,
Թո՛ղ ջուր մտնենք մենք կրկին.
Գեռ չենք ուզում գնալ տուն,
Մըտնել աղտոտ հաւաքուն.
Ջրի մէջը վայր ու վեր՝
Պէտք է մաքրենք մեր թևեր:

Պառաւը նստեց գետի ափին: Սագերը լողացան, լո-
ղացան, մէկ էլ յանկարծ թևերը թափիթափ տուին, մի-
մեանց յետևից գոռգոռալով դուրս թափուեցին ջրից ու
դէպի տուն վազեցին:

61. ԱՂԱԽՆԻՆԵՐ

Սիրուն աղանիներ, թաւոտն թռչուններ, կտրին նըս-
տելով, միմեանց նայելով, իրար սիրում են, միշտ համ-
բուրւում են և ձագուկներին մնաս բարով ասելով, դէպի
դաշտն են շտապում, հատիկներ են հաւաքում, քուչերում
փափկացնում, իրանց փոքրիկ ձագերին նախաձաշիկ պատ-
րաստում: Իսկ բնի մէջ ձագերը, քնքուշ աղանեակները,
նստած են մնում. ուտել են ուզում: Մայրը տուն է յետ
դառնում և պատրաստած կերակրով փոքրիկներին սընըն-
գում:

62. Ծ Ի Ծ Ե Ռ Ն Ա Կ

Ծիծեռնակը, տես, ամենևին չէ հանգստանում. ամբողջ օրը թռչում է, ծղօտներ է հաւարում, կտուցովը կաւ է կրում, իւր համար բուն է շինում: Բունը շինեց, վերջացրեց, մէջը երեք ձու ածեց, նրանց վրայ շարունակ

երեք շաբաթ պինդ նստեց, փոքրիկ ձագեր գոյացրեց: Ձագերը որ դուրս եկան, բերանները բաց արին և կերակուր խնդրեցին: Ծիծեռնակը թռաւ, դաշտը դուրս եկաւ, մօտեցներ բռնեց, նրանց կերակրեց:

Ժամանակը հասաւ. ձագերի փետուրները դուրս եկան. նրանք թեւաւորուեցան, իրանց բնից դուրս թռան, հեռու ձանապարհ ընկան, կապոյտ ծովերի, մութ անտառների, բարձր սարերի վրայից անցան...

Ձմեռն անցկացաւ. գարունը եկաւ: Ծանօթ ծիծեռնակը նորից ետ դարձաւ, իւր բունը գլտաւ, նորան կարկատեց, նոր ձուեր ածեց, նոր ձագեր հանեց, պահեց, պահպանեց, աշնանը նորից նոյն կարգով թրուցրեց:

63. ՊԱՆԴՈՒԽՏ ՊԱՏԱՆՈՒ ԵՐԳՐ

Ծիծեռնակ, ծիծեռնակ, դու գարնան սիրուն թռչնակ, Դէպի սէր, ինձ ասա, թռչում ես այդպէս արագ:

Ախ, թռիր, ծիծեռնակ, ծնած տեղս—Աշտարակ, Անդ շինիր քո բունը հայրենի կտուրի տակ:

Անդ հեռու արևոր հայր ունիմ սգաւոր, Որ միակ իւր որդուն սպասում է օրէցօր:

Երբ տեսնես դու նորան, ինձնից շատ բարև արա, Ասա՛ թող նստի լայ իւր անբաղդ որդու վերայ:

Դու պատմէ, թէ ինչպէս աստ անտէր ու խեղճ եմ ես, Միշտ լալով, ողբալով կեանքըս մաշուել, եղել կէս:

Ինձ համար ցերեկը մութ է շրջում արեգը, Գիշերը թաց աչքիս քունը մօտ չի գալիս:

Ասիր՝ որ չբացուած, թառամեցայ միացած, Ես ծաղիկ գեղեցիկ՝ հայրենի հողից զրկուած:

Դէհ, սիրուն ծիծեռնակ, հեռացիր, թռիր արագ Դէպի Հայոց աշխարհը՝ ծնած տեղս—Աշտարակ:

64. ԿԱՂԱՄԻ ԹԻԹԵՌ

Մանուկը պարտէզում բռնեց մէկ սպիտակ թիթեռ և բերեց իւր հօր մօտ:

«Դա շատ վաւարակար թիթեռ է, ասաց հայրը. եթէ դրանք բազմանան, մեր կաղամբը կ'ուտեն, կ'ոչնչացնեն»:
—Միթէ սա այդչափ ագահ է, հարցրեց մանուկը:

«Ոչ թէ ինքը թիթեռն է ագահ, այլ դրա թրթուրը, պատասխանեց հայրը: Այդ թիթեռն ածում է շատ մանր ձուեր, իսկ այդ ձուերից դուրս են սողում որդունքներ, որոնք թրթուր են անուանուում: Թրթուրը շատ ագահ է. նա ուրիշ գործ չունի, բացի ուտելն ու մեծանալը: Երբ նա մեծանում է, պատենաւորում է: Այդ միջոցին նա ոչ ուտում է, ոչ խմում, այլ անշարժ ընկած է: Միքանի ժամանակից յետոյ նրանից թիթեռ է դուրս գալիս, ինչպէս անա այդ բռնածոյ: Այդպէս է կերպարանափոխում

չքննցի, սառայ, փայտ դարձայ, բայց գող չտեսայ»: Միւս գիշերը երկրորդը գնաց, ողջ գիշերը քնեց և առաւօտեան միւսնոյն լուրը բերեց:

Երրորդ գիշերը հերթը յիմարին հասաւ: Նա մէկ պարան վեր առաւ և գնաց, արտի մօտ նստեց, գողին սպասեց: Կէս գիշերին մօտեցած՝ նրա քունը տարաւ: Յիմարը վեր առաւ դանակը, մատը մի փոքր կտրեց, մէջը աղածեց, մրմնջացրեց և այդպիսով քունը փախցրեց: Կէս գիշերին, մէկ էլ տեսնես, աշխարհ շարժուեցաւ, քամի վեր կացաւ և երկնքիցը հրեղէն թևով մի ձի ցած իջաւ, արտի մէջ մտաւ. քթածակերից ամպ էր բարձրանում, աչքերում, կարծես, կայծակ էր փայլում: Եւ ձին սկսեց ուտել ցորենը, — ոչ այնքան ուտել, ինչքան կոխոտել:

Փորսող տալով մեր յիմարը կամաց-կամաց մօտեցաւ ձիուն և յանկարծ թոկը նրա պարանոցը զցեց, բռնեց: Ձին ամենայն զօրութեամբ ձգձգեց, յետի ոտների վրայ ծառս եղաւ, բայց մեր յիմարի ձեռքից չ'ազատուեցաւ: Ապա կանգնեց ու սկսեց աղաչել. «Յովհաննէս, բարեկամ, ինձ արձակիր. ես դրա փոխարէն մեծ ծառայութիւն կ'անեմ քեզ»:

«Շատ լաւ, բայց ես քեզ յետոյ ինչպէս գտնեմ», ասաց Յովհաննէսը:

— «Երբ-որ կրկամենաս ինձ կանչել, դուրս կրգաս դաշտը, երեք անգամ կըշվագնես և կրկանչես. «Հրեղէն ձի, հրեղէն ձի, շուտով ինձ հասիր». ես այն ըոպէին քո առաջը կըլինիմ»: Յովհաննէսն արձակեց ձին և պատուիրեց, որ միւս անգամ արտը չտրորէ:

Յիմարը յետ դարձաւ տուն: «Ի՞նչ տեսար, ի՞նչ շինեցիր», հարցրին նրան եղբայրները: Յովհաննէսը պատասխանեց. «Ես մի հրեղէն ձի բռնեցի. նա ինձ խոստացաւ, որ էլ մեր արտը չի մտնիլ. ես էլ նրան արձակեցի»: Մնացած բաները նա չպատմեց: Շատ ծիծաղեցին եղբայրները

խեղճի վրայ. միայն, ճշմարիտ որ, այն օրից յետոյ ոչ ոք արտին վնաս չէր տալիս:

Բ

Այս անցքից մի օր յետոյ թագաւորից ամեն գիւղեր ու քաղաքներ մուկնետիկներ ուղարկուեցին, որոնք բարձր ձայնով կանչում էին և ասում. «Ո՛վ պարոններ, քաղաքացիներ, ազնուականներ և գիւղացիներ, մեծ թագաւորը տօն է կատարում և ձեզ ամենքիդ հրաւիրում է. երեք օր պէտք է ուրախութիւն լինի: Լաւ ձիաներդ վեր առէք. թագաւորի միակ և արեգակի պէս գեղեցիկ աղջիկը բարձր բուրգի պատշգամբում նստած կըլինի. ո՛վ որ իւր ձիով կարողանայ թռչել, թագաւորի աղջկան հասնել ու նրա մատից մատանին հանել, թագաւորը նրան իւր աղջիկը կնութեան կըտայ»:

Յովհաննէսի եղբայրներն էլ գնացին այս հանդէսը, բայց ոչ թէ իրանք թռչելու, այլ ուրիշներին նայելու: Յովհաննէսը խնդրեց, որ իրան էլ հետները տանեն: «Դու ինչի համար ես գալիս, յիմար, ասացին եղբայրները, մարդկանց վախացնելու, ի՞նչ է. տանը վէր ընկիր»:

Եղբայրները ձի նստեցին, գնացին: Յովհաննէսն էլ նրանց յետևից ծածուկ դուրս գնաց դաշտը և իւր հրեղէն ձիուն կանչեց: Որտեղից որ էր՝ ձին իսկոյն վազեց, Յովհաննէսի առաջին կանգնեց: Յովհաննէսը ձիու գլխովը թռաւ, որից յետոյ կերպարանքն էլ փոխուեցաւ և մի այնպիսի քաջ տղամարդ դարձաւ, որ տեսնողն ամենևին չէր ճանաչիլ, թէ առաջուայ կեղտոտ Յովհաննէսն է: Յեռաւ նա հեծաւ ձին և քշեց դէպի հանդէս: Գնաց-տեսաւ, որ թագաւորի տան առաջ, ընդարձակ հրապարակում, ականամար փողովուրդ էր հաւաքուած. իսկ բարձր աշտա-

րակի պատշգամբի վրայ թագաւորի աղջիկն էր նստած. ինքը գեղեցիկ լուսնի նման, մատանին փայլում էր արեգակի նման: Բայց ոչ որ չէր համարձակոււմ գէպի վերցատկել, ո՞վ էր իւր զլխից ձեռք վեր առել: Մեր Յովհան-

նէսը խփեց իւր ձիու կողերին: Չին մոնչաց ու ցատկեց. միայն երկու աստիճան մնաց, որ հասնէր թագաւորազն աղջկան: Ժողովուրդը լեզուն կծեց—գարմացաւ: Իսկ Յովհաննէսը ձիու գլուխը յետ դարձրեց ու փախաւ: Եղբայրները ուշ ձանապարհ տուին, Յովհաննէսը մի լաւ մտրակեց նրանց ու անյայտացաւ: Երբ-որ հասաւ նոյն դաշտը, ձիու վրայից թռաւ, իւր առաջուայ կերպարանքն ստա-

ցաւ, ձին արձակեց ու տուն գնաց: Եղբայրները երկկոյեան յետ դարձան քաղաքից և զարմացած պատմեցին իրանց հօրը, ինչ որ տեսել էին: Իսկ Յովհաննէսը լսում էր և քթի տակին ծիծաղում:

9.

Հետեւեալ օրը մեծ եղբայրները միւսները նման կրկին գնացին հանդէս և Յովհաննէսին հետները չտարան: Յովհաննէսը դուրս եկաւ դաշտը, ձիուն կանչեց, հեծաւ ու քշեց: Երբ-որ թագաւորի պալատին մօտեցաւ, առաջուայից աւելի մարդ տեսաւ. ամենքն էլ թագաւորազն աղջկան էին մտիկ տալիս, բայց ոչ ոք չէր կամենում ցատկել: Նա խփեց իւր ձիու կողերին: Կենդանին մոնչաց, սաստիկ ոյժով վեր ցատկեց և պատշգամբին հասաւ: Յովհաննէսն շտապեց, թագաւորի աղջկայ մատից թանկագին մատանին հանեց, ձիու գլուխը յետ դարձրեց և սկսեց փախչիլ: Թագաւորը, թագուհին և բոլոր ժողովուրդն սկսեցին գոռալ. «Բռնեցէք, հն, բռնեցէք»... Բայց սրտեղ...

Յովհաննէսը տուն եկաւ՝ ձեռքի մէկը փալատով փաթաթած: «Այդ ի՞նչ է եղել ձեռքդ», հարցրին հարսները:

«Մորի քաղելիս քարից վայր ընկայ, ձեռքս պոկուեցաւ, ոչինչ բան չկայ», ասաց Յովհաննէսը և գնաց, կրակի առաջ ձգուեց:

Եղբայրները յետ դարձան և մեծ զարմանքով պատմեցին իրանց հօրը բոլորը, ինչ-որ պատահել էր քաղաքում: Այդ միջոցին Յովհաննէսը կամեցաւ նայել մատանուն. փալատը բարձրացրեց թէ չէ, բոլոր խրճիթն սկսեց լուսաւորուիլ: «Յիմար, կրակի հետ չեն խաղալ, գոռացին եղբայրները. փոքր մնաց խրճիթը կրակ տայիք. ամենևին պահելու պտուղ չես. վաղուց պէտք էր քեզ տանից դուրս անել»:

7.

Երեք օրից յետոյ թագաւորից մունետիկներ են գալիս և ասում են, որ բոլոր աղամարդիկ, որոնք բնակւում են նրա թագաւորութեան մէջ, պարտաւոր են գնալ նրա մօտ՝ խնճոյք անելու, և ով որ թագաւորի այս հրամանը չի կատարել, նրա գլուխը կըկտրեն:

Ուրիշ հնար չկար. ձերունին իւր բոլոր ընտանիքով գնաց հրաւէրքի: Եկան, ժողովուեցան, սփռոցի շուրջ շարուեցան, կերան, խմեցին, շատ ուրախացան: Խնճոյքի վերջում թագաւորի աղջիկը իւր ձեռքով սկսեց ամենքին մեղրաջուր բաժանել: Ամենից յետոյ Յովհաննէսին մօտեցաւ: Յովհաննէսն էլ այն օրումն էր, որ թշնամիդ չլինի. շորերը պատառտած, մրտած, մազերը կեղտոտ, խճճած, ձեռքի մէկն էլ կեղտաշորով փաթաթած. իստակ զզուելի: «Տղայ, ձեռք ինչի՞ է կապած, հարցրեց թագաւորի աղջիկը, բաց արա, տեսնեմ»:

Յովհաննէսը ձեռքի փաթաթանը յետ արեց, և մատի վրայ փայլեց թագուհու մատանին: Աղջիկը բռնեց նրա թևից, տարաւ իւր հօր մօտ և ասաց. «Հայրիկ, անձ իմ փեսացուն»:

Սկսեցին Յովհաննէսին բաղանիք տանել, գլուխը սանրել, մազերը օծել, շորերը փոխել... և նա այնպիսի գեղեցիկ աղամարդ դարձաւ, որ հայրն ու եղբայրներն էլ չէին կարողանում ճանաչել նրան: Թագաւորը եօթն օր, եօթը գիշեր հարսանիք արեց, մեծ խնճոյք տուեց և Յովհաննէսին փառքով պսակեց:

ՇՐՋԱՆ ՉՈՐՐՈՐԴ

ՆԻԻԹԵՐ ԲՈՒՍԵԿԸՆ ԸԹԽԸՐՀԻՑ

68. Ա Յ Գ Ի

Այգիները երկու տեսակ են՝ պտղաբեր և հասարակ։ Հասարակ այգիները սովորաբար աների առաջ կամ քաղաքի զանազան թաղերումն են լինում՝ զբօսանք անելու համար։ Պտղաբեր այգիները մեծ մասով քաղաքից դուրս են լինում։ Այգիները շրջապատում են ցանկով, պատով կամ ճաղերով (վանդակներով)։ Այգու մէջ տնկում են պտղատու ծառեր, թփեր և պարտիզի ծաղիկներ։ Գեղեցիկ հասարակ ծաղիկներ էլ են բուսնում այնտեղ։

69. ԵՐԿՐԱԳՈՐԾԸ ԵՒ ԾԱՂԻԿԸ

Համեստ ծաղիկ դաշտային, վատ ժամի հանդիպեցար։
Երբ արօրը քշեցի, նրա առաջնն ընկար։

Գեղեցկութիւն դաշտերի, քեզ փըրկել չըկարացի։
Սըբաի ցաւով, աւամայ, քաղցըր կեանքըդ կարճեցի։

Խոնարհաբար փայլելով իբրև գոհար խոտերում,
Միամիտ կըսպասէիր արեգակի ծագելուն։

Յանկարծ արօրս սրածայր անգըթաբար քեզ կըտրեց,
Եւ այսպիսով քաղցըր կեանքիդ դըժբաղդաբար վերջ տուեց։

70. Պ Ա Ր Տ Է Ձ

Պարտէզները աների մօտ են շինում և չորս կողմից ցանկ կամ պատ են քաշում։ Պարտէզը շատ անգամ մշակում է պարտիզի տէրը, երբեմն էլ պարտիզպանը։ Պարտիզի մէջ շինում են մարգեր (ածուներ) և ցանում են տեսակ-տեսակ ծաղիկներ ու բանջարներ։ Պարտիզում տնկում են նաև պտղատու ծառեր։ Շատ ծառեր էլ կան, որոնք պտուղ չեն տալիս, բայց սիրուն, անուշահոտ ծաղիկ ունին։ Պարտիզին վրաս են տալիս թռչունները, ընտանի կենդանիները և որդերը։ Տաք եղանակին մարգերը ջրում են։ Պարտիզի բանջարեղէնները մարդիկ գործ են ածում իբրև կերակուր, իսկ անպէտք մասերը անասուններին են տալիս։ Եթէ պարտիզում միայն բանջարեղէն է ցանած՝ քանչաւրանոց կամ ընէզ է կոչում։

71. ԾԱՂԻԿՆԵՐԻ ԵՐԳԸ

Վ Ա Ր Գ

Ինձ ամենքը կոչում են
Ծաղիկների թագուհի,
Որովհետև ծաղիկը
Սիրուն գոյն ու հոտ ունի։

Թէև իմ կանաչ թուփը
Շատ մարդու ձեռք կըծակի,
Բայց այս անմեղ յանցանքը
Ինձ ամեն մարդ կընեցի։

Շ Ո Ւ Շ Ա Ն

Իմ ըսպիտակ կոկոնում
Անուշ բուրմունքներ կան շատ,
Եւ ոսկենման փոշի
Մեղուններին բազմաշխատ:

Իմ ցօղունս է նագուք,
Եւ գագաթս գեղեցիկ,
Տերկներս ընդարձակ
Եւ ինքս եմ խիստ հեղիկ:

Իմ հիւրասէր թերթերում
Մեղու, մըջիւն, թէ թիթեռ
Կարող են հանգիստ գտնել
Իբրև ազնիւ գեռուններ:

Յ Ա Փ Ր Ո Ւ Կ

Իմ թուփերս փարթամ չեն,
Ոչ ծաղիկս փառաւոր,
Բայց բուրմունքս կըլսեն
Ամեն մարդիկ հեռաւոր:

Այս պատճառով կարող էք
Յափրուկ գտնել ամեն տեղ՝
Թէ փոքրիկ պարզ փրնջերում,
Թէ պարտէզներում շքեղ:

72. Ե Ր Ա Շ Տ

Ամառը չորային էր: Սրեգակը օրէցօր բարձրանում էր պարզ երկնքի վրայ: Փոշին ամպի նման փրուում էր ճանապարհին: Երկիրը քարի պէս պնդացել, ճաքճքքոտել էր:

Առունները ցամաքել էին: Ծաղիկները տխրութեամբ կախել էին իրանց գլուխները: Խոտերը դեղնել էին, նորահաս արտերը թառամել: Երկրագործը տխրութեամբ նայում էր արտերին և ասում. «Աստուած իմ, ինչ-որ ինձանից էր արտերին և ասում. «Սասուած իմ, ինչ-որ ինձանից էր կախուած էր՝ արեցի. հողը՝ որքան կարելի էր, խոր ցելեցի, ընտիր սերմով սերմեցի և ուշագրութեամբ ցաքեցի. այժմ թո՛ղ լինի Գո սուրբ կամքը»:

73. Գ Ա Ր Ն Ա Ն Ա Յ Ի Ն Ա Ռ Ա Ի Օ Տ

Գարնան արևը հպարտ բարձրացաւ,
Երկրագործն իրան մաճը ձեռք առաւ.
Արօրի ետքից հանդարտ գնում է
Եւ ուրախ-գուարթ բարձր երգում է.
«Ո՛վ է կեանք վարում երկրագործի պէս,
Գարնան սկզբից միշտ ուրախ այսպէս»:

74. Բ Ո Յ Ս Ե Ր Ի Կ Ե Ր Ս Կ Ո Ւ Ի Ր Ը

Պայծառ երկնակամարի վրայ ամպեր երևեցան. փոքր-առփոքր նրանք թանձրացան և սև կեղևով ծածկեցին կապոյտ երկինքը, իսկ երեկոյին կենսատու անձրևը ջրեց արօտամարդերն ու արտերը: Դաշտային թառամած բոյ-սերը գուարթացան. նրանք աննկատելի կերպով ծծեցին

իրանց բարակ արմատներով թաց հողի սննդարար հիւթը: Խոտը կանաչեց. ծառերի փայլուն տերևները ազահաբար ներս ծծեցին խոնաւ օդը: Ուրախ-ուրախ տատանուել սկսեցին ցորենի, գարու և վարսակի արտերը և արագ-արագ լցրին իրանց քստալի հասկերի նիհար հատիկները:

75. Ծ Ա Ռ Ե Ր Ի Վ Է Ճ Ը

Ծառերը վիճեցին միմեանց հետ, թէ նրանցից ո՞րն է լաւը: Կաղնին ասաց. «Ես բոլոր ծառերի թագաւորն եմ. իմ արմատս գետնի մէջ խորն է մտած, բունս հաստ է, դազաթս երկնքին է նայում. իմ տերևներս կարատուած, իսկ ճգներս կարծես երկաթից ձուլած լինին: Ես փոթորիկների առաջ չեմ խոնարհում, կայծակների առաջ չեմ ընկճըւում»:

Սօսին ժպտաց այս խօսքերի վրայ. շատ ես պարծե- նում, ասաց նա. դու մոռանում ես, որ ինձ նման ծառ ողջ Հայաստանումը չկայ. արմատներս անդունդն են հաս- նում, դազաթս ամպերի մէջ է խաղում. ես հարիւրաւոր ճգներ ունիմ, ամեն մի ճիւղս քո բնիցը հաստ: Իսկ իմ բունս... օ, նրա փշակում կարող է մարդս կարիք օրը տեղ գտնել: Համեստութիւն արեցիր, պտուղներդ չչիշե- ցիր. բայց նրանք էլ խողերին են քեզ մօտ հրաւիրում. իսկ իմ կոծոծները թէև սնուցիչ չեն, բայց տերևներին հետ ձեռք ձեռքի տուած սօսելով, յոգնած ու սոչորուած անցւորականին իրանց ստուերի տակն են առնում, արե- լից, անձրևից պաշտպանում են»:

Խնձորենին լսեց այս երկուսի խօսակցութիւնը և ասաց. «Դուք երկուսդ էլ շատ էք հպարտանում. բայց, ասացէք, դուք տալիս էք մարդկանց այն, ինչ որ նրանք ինձանից են ստանում»:

Կտում է մայրին, շարժում է իւր փշոտ գլուխը և ասում է. «Սպասեցէք, շուտով կրգայ ձմեռը և դուք ամենքդ էլ կըմերկանաք. իսկ ինձ վրայ միշտ կըմնան իմ կանաչ փշերը: Առանց ինձ ցուրտ երկրներում ապրել չի կարելի. ես նրանց վառարանները տաքացնում եմ և մար- դիկ իմ փայտից են իրանց համար խրճիթներ շինում»:

76. ՈՒՌԵՆԻ

«Ուռենի կանաչ, ուռենի սիրուն,
Ինչի՞ դու այսօր ուրախ չես ժպտում.
Մի՞թէ քեզ սաստիկ արևն է այրում,
Արևն է այրում, անձրևը ծեծում,
Արմատիդ մօտից սառ ջուր չէ՞ վազում»:

Հայոց աշխարհից իշխաններ անցան,
Ուռին կարեցին — կեանքից զրկեցին.
Նրան տաշեցին, տաշաւըրեցին
Եւ իրանց համար թիեր շինեցին.
Նաւակ կազմեցին, մէջը նստեցան,
Մէջը նստեցան ու սուն յետ դարձան
Եւ ինձ, փոքրիկիս, հետները տարան:

77. ՈՒՏԵԼԻՔ ԵՒ ԽՄԵԼԻՔ

Առանց ուտելիքի մարդս քաղցից, իսկ առանց խմե- լիքի ծարաւից կըմեռնէր: Մարդը իբրև ուտելիք գործ է ամուսն բուսեղէն, մսեղէն և աղ: Նա խմում է ջուր, թէյ, սուրճ, գինի, գարեջուր...

Ամենահարկաւոր ուտելիքը հացն է. ամենակարևոր և առողջարար խմելիքը ջուրն է:

78. ՀԱՆԵԼՈՒԿ

Մի տուն ունինք, տան նման չի.
 Գետի ափին, մեծ ժայռի տակ,
 Կըկըզած է մեն-միայնակ.
 Գիշեր-ցերեկ շար բուր պէս
 Ձայն է հանում, գոռում այսպէս՝
 Թըր՛խկ-չըրը՛խկ,
 Վը՛շտ-ճը՛շտ:

Առուն բարձրից ցած է թռչում,
 Պատը ծակում, միջովն անցնում.
 Յատակումը դըրըգոց է,
 Շըրմփոց ու թըրխոց է:

Տան մէջ երկու ուժեղ գազան,
 Մինը տակին, միւսը վրան,
 Առիւծի պէս մորնչում են,
 Իրար ըռեխ կըծոտում են . . .

Սրանք մարդ չեն, ոչ արջ, ոչ գայլ,
 Ինչ էլ որ տաս, քիչ է դարձեալ.
 Հարամի են իսպառ քաղցած,
 Էլ չեն լսում ոչ խօսք, ոչ լաց,
 Իուրս են մղում իրանց փորից
 Կերակուրը փոշի դարձած:

Այժմ ասէք՝ այդ ի՞նչ տուն է,
 Որ մինչ այսօր էլ կանգուն է:

79. ՓՈՐՁԱՆԻ ՈՒ ՊԱՏՈՒՀԱՍ

Գիւղացին ցորեն էր տանում ջրաղացը: Ձոււլը ծակ էր և միքանի ցորենի հատիկներ թափուեցին ճանապարհին: Ծտերը խմբովին ցած եկան և սկսեցին ուտել հատիկները, բայց աքաղաղը մօտ վագեց և ծտերին հալածեց: Ծտերը գանգատուեցին արծուին: Արծիւը իւր օրէնքով դատեց. առաջ պատառոտեց աքաղաղին, իսկ յետոյ խեղ-պոտեց ծտերին:

80. Ձ Ր Ա Ղ Ա Յ

Ձուրը նաւից արշաւելով,
 Կատաղաբար ձայն է հանում
 Եւ ջրաղացի յատակի տակ
 Կարծես ամպեր են որոտում:

Անիւնների խիստ շարժուելուց
 Ամբողջ յատակն է գողգողում
 Եւ երկանի պարտուելուց
 Փոքրիկ լեզուակն է չըխչըխկում:

Նա շարժում է օրօրուելով,
 Յորնատաշտի բերնից քաշում,
 Որից վերին երկանի մէջ
 Մաքուր աղունն է կաթկաթում,

Եւ քարի տակ մանրուելով՝
 Ալիւր դարձած ամբարն ածւում,
 Իսկ ջրաղացը գեղեցկապէս
 Իբրև ծերուկ ալեգարդում:

81. ՎՈՒՇ ԵՒ ՔԱԹԱՆ

I. Փոքրիկ Հայկանուշը տեսաւ, որ իւր հայրը արտուումը բռնով մանր ու փայլուն սերմեր էր ցանում և հարցրեց.

«Հայրիկ, այդ ի՞նչ էս անում»:

— Վուշ եմ ցանում, սողջիկս, որ քեզ ու Բարսեղի համար շապիկ դուրս գայ:

Հայկանուշը մտածման մէջ ընկաւ: Նա երբէք չէր տեսած, որ շապիկներն աճեն արտումը:

Երկու շաբաթից յետոյ ցելը ծածկուեցաւ կանաչ մետաքսեայ խոտերով և Հայկանուշը մտածեց. «Ի՞նչ լաւ կը լինէր, եթէ էս այդպիսի շապիկ ունենայի»:

Միքանի անգամ Հայկանուշի մայրը և քոյրերը գնացին արար քաղհանելու և ամեն անգամ ասում էին նրան, թէ լաւ շապիկ պէտք է ունենաս: Անցաւ էլի միքանի շաբաթ. կանանչը բարձրացաւ. ցողունների գլուխներին կապտագոյն ծաղիկներ երևեցան: «Իմ եղբայր Բարսեղի աչքերի նման են սրանք, մտածեց Հայկանուշը. բայց այսպիսի շապիկ էս ոչ ոքի հագին չեմ տեսել»:

Երբ-որ ծաղիկները վայր թափուեցին, նրանց տեղը մնացին կանաչ և կոլոր գլուխներ: Երբ-որ գլուխները փոքր ինչ կարմրեցին ու չորացան, Հայկանուշի հայրն ու քոյրերը արմատից փետեցին նրանց, խուրձեր կապեցին և կոթերի վրայ կանգնեցրին, որ չորանան:

II. Վուշի խուրձերը չորացան. նրանց գլուխները կրտքեցին, կապեցին և պահեցին, իսկ կոթերը թրջոց դրին առուակի մէջ, վրան էլ քարեր դարսեցին, որ ջրի երեսը չանեն: Հայկանուշը տխուր նայում էր, թէ ինչպէս են իւր շապիկը ջրումը խեղդում: Իսկ քոյրերը նրան նորից ասացին, թէ շատ գեղեցիկ շապիկ էս ունենալու:

Երկու շաբաթից յետոյ վուշը ջրից հանեցին, չորացրին և սկսեցին փայտով թակել՝ առաջ կալումը, իսկ յետոյ բակումը, այնպէս որ խեղճ վուշի չոփերը բոլորը դուրս թափուեցին: Թակելուց յետոյ սկսեցին երկաթէ սանդեքով գզել, մինչև որ նա փափկեց և դարձաւ իբրև մետաքս: «Ի՞նչ գեղեցիկ շապիկ էս ունենալու», ասացին նորից Հայկանուշի քոյրերը: Իսկ Հայկանուշը մտածում էր. «Այս ի՞նչ տեսակ շապիկ է. կ'ասես թէ մեր Բարսեղի շէկ մագերը լինին»:

III. Զմեռուայ երկար դիշերներն եկան: Հայկանուշի քոյրերը ճախարակները սարքեցին և սկսեցին վուշից թել մանել: «Այս թել է, իսկ շապիկը ո՞րն է», մտածում էր Հայկանուշը:

Հայկանուշի հայրը տորքը սարքեց խրճիթում, նրա վրայ հինաժ արեց և սկսեց գործել: Մ ա ք ու ը ր ս ս ա տ ա ն ի ն մ ա ն անցուդարձ էր անում թելերի միջով և Հայկանուշը տեսնում էր, թէ ինչպէս էր թելերից քաթան շինում: Երբ-որ քաթանը պատրաստուեց, պրծաւ, նրան ցրտի տակ սառցրին և ձիւնի վրայ փռեցին, իսկ գարնանը ձգեցին կանաչ խոտերի վրայ, արևի տակը, և վրան էլ ջուր ցանեցին: Քաթանը փոքր առ փոքր սպիտակեց ինչպէս ձիւն:

Մայրը քաթանից շապիկներ ձևեց և Հայկանուշի քոյրերն սկսեցին կարել, այնպէս որ Զրօրհնէքին նա էլ, իւր եղբայր Բարսեղն էլ հագան ձիւնի պէս սպիտակ շապիկներ:

82. ԶՆԶԱԾ ԱՐՏ

Աշունն սկսուեց, ծիծառը թռաւ.
Անտառն է դատարկ, դաշտը մերկացաւ.
Միայն դաշտումը, անհունձ մնացած,
Տխուր ու տրտում մի արտ կայ կանգնած:

Կարծես հասկերը մեզմ փրախըսում են,
Որ այն ցըրախ տակ իրանք մըրսում են,
Որ ըստիպուած են գետին խոնարհուել
Եւ հատիկները հողում թաթախել...

«Ամենայն գիշեր մեզ մօտ իջնում են,
Անցնող թռչուններն ու մեզ ուտում են,
Գազաններն տրորում, քամին մեզ ծեծում.
Ո՞ւր է մեր տէրը, ի՞նչ է ըստասում»:

Քամին տալիս է նրանց վատ համբաւ.
«Մահը ձեր տիրոջ երկրից վեր առաւ»:

83. ՁՐԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

I

Ձուրը ո՞ւմ ասես որ հարկաւոր չլինի. բոյսերին, գա-
զաններին, թռչուններին և մարդկանց հարկաւոր է նա:
Ահա թէ ինչի Աստուած ծովերն ու ովկիանոսները լցրել
է ջրով:

Բայց ծովի ջուրն աղի է և դառն: Այդ փլաս չունի,
որովհետև ամենքը ծովի մօտ չեն բնակուում: Սակայն ի՞նչ-
պէս մաքրենք ջուրը, ի՞նչպէս տանենք մենք նրան ծովե-
րից հագարաւոր մզոն հեռու, ի՞նչպէս բարձրացնենք նրան
սարերի գլուխը, ինչպէս անենք, որ նա լաւանայ, քաղ-
ցրանայ, խմելու ջուր դառնայ:

Աստուած այս գործը յանձնել է աշխատասէր արևին:
Իւր տաք ճառագայթներով արևը ջուրը թեթև գոլորշիներէ
է գարձնում. ջրի գոլորշիներն իրանց միջի աղային մասե-

րը թողում են ծովերում, իրանք բարձրանում են և,
թանձրանալով, երևում են արծաթափայլ ամպի կերպա-
բանքով կապոյտ երկնակամարի վրայ:

II

Գոլորշիները բարձրանալով թանձրանում և ամպ են
դառնում. բայց նրանք չեն կանգնում ուղղակի ծովի վրայ:
Այստեղ քամին սկսում է իւր գործը և ահագին ամպերը
թեթև փետուրի նման քշում է դէպի լոյս աշխարհի ամեն
կողմերը: Ամեն մէկ ամպի մէջ այնքան ջուր կայ, որ եթէ
նա միանգամից ցած թափուէր, կըծածկէր քաղաքներ, գիւ-
ղեր, մարդկանց և կենդանիներին: Բայց Աստուած գործը
ուրիշ տեսակ է կարգադրել. ամպերից կաթկաթում են
անձրևի փոքրիկ կաթիլները, ինչպէս ալիւրը մաղի միջից,
կամ սառչում ու թափւում են ինչպէս ձիւն:

III

Ձուրը թարմացնում է հովիտներն ու արտերը և հո-
ղը նրան իւր ներսն է ծծում: Հողի տակ աւելորդ կաթիլ-
ները միմեանց յետևից հաւաքւում և կազմում են ստոր-
երկրեայ փոքրիկ կոհակներ. մի քանի կոհակներ խառ-
նըւում են միմեանց հետ և, մի ճանապարհ գտնելով, դուրս
են բղխում երկրի երեսը սառն աղբիւրի ձևով: Աղբիւրը
բղխում է և, առուակ կազմելով, առաջ է խաղում: Առուակն
էլ իրան համար ճանապարհ է պատրաստում. փոքր առ-
փոքր հողը քանդում է և սկսում է քարերի վրայ խոխո-
ջալով առաջ գնալ: Պատահում է, որ նա ճանապարհին
հանդիպում է իւր նման մի շատախօսի և նրա հետ եղ-

բայրանալով, ձայն ձայնի տուած, առաջ են խաղում: Նրանց պատահում են ճանապարհին երրորդ, չորրորդ և հինգերորդ առուակներ... սրանք ամենքը խառնելում են միմեանց հետ և բարեկամաբար առաջ են հոսում: Նայում-տեսնում են, որ ահա այս եղբայրական միութիւնից մի կանոնաւոր գետակ է կազմուել: Այս գետակը ջուր է տալիս մարդկանց, կենդանիներին, թարմացնում ու զովացնում է դաշտերի ծարաւ բոյսերը, պտըտացնում է ջրադացների երկանները, կրում է իւր վրայ լաստեր և թեթև նաւակներ. իսկ նրա սառը կոհակների մէջ խաղում են ուրախ ձկները՝ փայլեցնելով իրանց արծաթագոյն թեփուկները:

IV

Գետակը վազում, խառնելում է ուրիշ գետակի հետ և միասին առաջ են գնում: Ճանապարհին նրանց հետ խառնելում են ուրիշները և այսպիսով կազմում են մի ահագին գետ, որ ունենում է բազմաթիւ վտակներ և անցնում է մի թագաւորութիւնից միւս թագաւորութիւն. երբեմն միևնոյն գետն անցնում է շատ մանր տէրութիւններով և նրանց ամենին էլ բաշխում է իւր առատ ջրից: Լողում են գետերի վրայ ծանր նաւեր, որոնք բարձած են լինում զանազան ապրանքներով: Անցնում են նրանց վրայով առագաստաւոր նաւեր, իսկ եզերքների մօտ շինելում են արուեստագործական գիւղեր և առևտրական քաղաքներ՝ մինը միւսից հարուստ: Գետը մեծամեծ հարստութիւններ է տանում մի երկրից միւսը և իւր լայն բերանով ոչ թէ փոքրիկ նաւակներ, այլ և մեծամեծ նաւեր, թևանման առագաստներով զարդարուած, ծովն է մտցնում:

Գետերից շատ ջուր է թափւում ծովերի մէջ, բայց արեգակն էլ հանդարտ չէ մնում. նա անդադար գոլորշի-

ներ է բարձրացնում, ամպեր է կազմում և ամբողջ աշխարհին անձրև է բաժանում:

Գետերը դարերով թափւում են ծովերի մէջ և նրանց երբէք չեն լցնում. արևն էլ յաւիտեան գոլորշի է բարձրացնում ծովերից, բայց երբէք նրանց չէ ցամաքեցնում: Այսպէս ամենիմաստ կերպով է կարգադրել Աստուած այս գործը:

84. ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ ՄՇԱԿ

Ինքն է անշունչ, չունի հոգի,
Բայց գործերն են ազգի-ազգի.
Անիւնները մեծ ու փոքրիկ,
Լիսեռները լայն ու նեղլիկ.
Կաշուէ գօտիկ մէջքին կապած,
Հուր ու դժոխք իւր փորն առած,
Ծծած ջուրը տակառներով,
Արասնչունն ամպ է ու ծով:

Մոնչում է վիշապի պէս
Ծրվում, ճչում, մրրիկ կ'ասես.
Փռնչոցը այնպէս ուժգին՝
Հազար գոմէշ ունի միջին:

Ինչեր ասես նա չէ անում՝
Ցորեն կախում, կտաւ գործում,
Բուրդ ու բամբակ մաքրում, մանում,
Վուշը գգում, հինած անում,
Երկար ու լայն մեծ տորքերին,
Անթիւ ու բիւր մաքուքներին
Արագ-արագ գործի դնում:

Գերաններից մանրիկ մեխեր,
 Բազմատեսակ տախտակ քաշում.
 Մետաղներից սիրուն փողեր,
 Եւ երկաթից գործիք ձուլում.
 Կարծր ապակիք, պողպատիկներ
 Խաղ ու պարով տաշում, յըղկում.
 Կ'ասես նրա սուր կըտրիչին
 Չեն դիմանալ՝ ինչ էլ դիպչին:

Այս ամենը նա գործում է անխռով.
 Յոգնիլ չունի, սիշտ շարժւում է անվրդով:

85. ՅՈՒԱԿԸ ԵՒ ՎԱՐԴՈՒՀԻՆ

I

Երկու որբ, Յոլակը և նրա քոյր Վարդուհին, հեռու ճանապարհ էին գնում: Սաստիկ շոգ էր. արեգակն այրում էր նրանց: Յոլակը ծարաւ էր: Ճանապարհին ոչ աղբիւր կար, ոչ գետ: «Քոյրիկ, ծարաւ եմ, ջուր եւ ուզում, ասաց Յոլակը»:

— Սպասիր, եղբայր, շուտով աղբիւրին կըհասնենք: Գնում են:

Արևն էլ բարձրից կրակ է թափում
 Եւ խեղճ որբերին այրում, խորովում.
 Աղբիւրն էլ, կարծես, դեռ շատ հեռու է.
 Գրնում են-գրնում, նրբան չեն հասնում:

Յոլակը տեսնում է մի ձիու սմբակ ճանապարհի մօտ ընկած, անձրևի ջրով լիքը: «Քոյր իմ Վարդուհի, անս ջուր. կաց, թո՛ղ ես այս սմբակի ջուրը խմեմ»:

— Չէ, եղբայր, մի խմիր, թէ չէ՝ քուռակ կըղառնաս: Յոլակն անի է քաշում և նորից առաջ են գնում:

Արևն էլ բարձրից կրակ է թափում
 Եւ խեղճ որբերին այրում, խորովում.
 Աղբիւրն էլ, կարծես, դեռ շատ հեռու է.
 Գրնում են-գրնում, նրան չեն հասնում:

Ճանապարհին Յոլակը տեսնում է մի կովի կճղակ, անձրևի ջրով լիքը: «Քոյր իմ Վարդուհի, անս ջուր. կաց- թո՛ղ ես այս կճղակի ջուրը խմեմ»:

— Չէ, եղբայր, մի խմիր, թէ չէ հորթ կըղառնաս: Նրանք շարունակում են իրանց ճանապարհը:

Արևն էլ բարձրից կրակ է թափում
 Եւ խեղճ որբերին այրում, խորովում.
 Աղբիւրն էլ, կարծես, դեռ շատ հեռու է,
 Գրնում են-գրնում, նրան չեն հասնում:

Վերջապէս Յոլակը նկատում է մի ոչխարի կճղակ, անձրևի ջրով լիքը: Նա էլ բրոջը չի հարցնում. մի փոքր յետ է մնում, վեր է առնում կճղակը և բոլոր ջուրը խմում է:

II

Վարդուհին յետ է նայում և տեսնում է, որ եղբայրը չկայ. նա կանչում է բարձր ձայնով, բայց փոխանակ Յոլակի, նրան մօտենում է մի սպիտակ գառը: Վարդուհին հասկանում է, թէ սա ինչ գառն է և սաստիկ արտասուում է: Բայց էլ ճար չկար. նա առաջ է գնում գառան հետ: Ճանապարհին նրանց պատահում է մի պարոն: «Սիրուն աղջիկ, ասում է սա. ծախիր այդ գառը, առնեմ:

— Ո՛չ, պարոն, այս գառը ծախու չէ. սա իսկական գառը չէ, իմ հարազատ եղբայրս է:

Պարոնը խղճում է նրանց և երկուսին էլ վեր է առնում իւր մօտ: Յետոյ նա պսակւում է Վարդուհու վրայ, իսկ գառանը պահում-պահպանում է:

Նրանք շատ երջանիկ էին ապրում. բարի մարդիկ, նրանց վրայ նայելով, ուրախանում էին, իսկ չարերը նախանձում էին: Ամենից աւելի նախանձում էր մի պառաւ, որ նրանց հարևանն էր: Սա միտք ունէր իւր աղջիկը պարոնին կնուլթեան տալ, բայց իւր մտադրութիւնը չկատարուեց: Պառաւը մաքումը դրեց փորձանքի մէջ գցել Վարդուհուն... Մի օր Վարդուհին գնաց լճի ափը գրօմնելու: Պառաւը թագուն հետևում էր նրան: Երբ-որ մի փոքր հեռացան բնակութիւնից, պառաւը բռնեց տիկնոջը, վզից մի քար կապեց և գցեց լիճը: Յետոյ նա Վարդուհու շարերը հագցրեց իւր աղջկան և ուղարկեց պարոնի ապարանքը: Նրան ոչ ոք չճանաչեց. նոյնիսկ պարոնը խաբուեցաւ: Միայն գառն էր տեսել ամեն բան. նա ոչ ուտում էր, ոչ խմում, միշտ վազվրզում էր լճի եզերքին և ցաւալի կերպով մայում էր:

III

Նոր տիրուհին տեսնում է, որ գառը շատ է գոռում, գոչում. նա վախենում է՝ չլինի թէ պարոնը հասկանայ իւր խարդախութիւնը, այս պատճառով հիւանդ է ձևանում և ինդրում է ամուսնուն, որ գառանը մորթել տայ: «Ինձ բժիշկներն ասել են, որ այն ժամանակ միայն կ'ազատուիմ այս հիւանդութիւնից, եթէ այդ գառան մտից ուտեմ», ասում է նա: Պարոնը շատ է զարմանում, բայց էլի հրամայում է, որ կնոջ կամքը կատարեն:

Գառը հասկանում է, որ ինքն էլ երկար ապրելու չէ՛ր գնում է լճի ափը և ողբալի ձայնով կանչում է.

«Քոյր իմ Վարդուհի, օգնութեան հասիր, թշուառ եղբօրդ մահից ազատիր.

Ահա մեր բակում հընոց են շինել,
 Հընոց են շինել, դանակներ սրել՝
 Գառնուկ եղբօրդ ուզում են մորթել»:

Վարդուհին ջրի տակից պատասխանում է.

«Անուշիկ եղբայր, ի՛նչպէս օգնեմ քեզ,
 Ի՛նչպէս ձար անեմ քո ցաւերիդ ես.
 Մի ահագին քար վրդիցս է կապած,
 Զուրը ինչպէս սար վրբաս ծանրացած»:

«Անգութ պառաւը ինձ լիճը դրցեց,
 Տունըս կործանեց, իմ փեսաս խըլեց.
 Միթէ խիղճ չունի իսպառ իւր սրտում,
 Որ անմեղ եղբօրս մորթել է ուզում»:

Պարոնը շատ հեռու չէր. նա լսեց այս խօսակցութիւնը և կանչեց իւր սպասաւորներին.

«Հաւաքուեցէք, հաւաքուեցէք, ծառաներ,
 Եւ ձգեցէք իմ մետաքսեայ ուռկաններ»:

Ծառաները վազեցին, ուռկանները ձգեցին և Վարդուհուն հանեցին. նրա պարանոցի թովը կտրեցին, մաքուր ջրով լուացին և վրան ձերմակ սաւան ձգեցին: Վարդուհին առաջուանից աւելի գեղեցկացաւ: Նա գրկեց գառանը և կամենում էր համբուրել... Բայց գառն էլ գառը չէր, այլ սղամարդ էր դարձել: Պարոնը տուն տարաւ նրանց և այնուհետեւ երեքը միասին առաջուանից աւելի երջանիկ սկսեցին ապրել: Իսկ պառաւի աղջկան ծառաները տանից դուրս արին:

Աւելի սաստիկ բարկացաւ ձմեռը և դէպի ձկները դարձաւ: Սառնամանիքներ է ուղարկում մինը միւսից կատաղի: Նրանք վազում, անցնում են գետերի ու լճերի վրայից և նրանց երեսը ծածկում են թանձր սառուցով: Գետերն ու լճերը սառան, բայց միայն երեսից. իսկ ձրկները ջրերի խորքը գնացին. սառցային ծածկոցի տակ նրանք աւելի տաք էին ապրում:

«Է՛հ, սպասիր, սասում է ձմեռը. հիմա ես իմ բոլոր բարկութիւնը մարդկանց վրայ կըթափեմ: Ասում է ու մինը միւսի յետևից ուղարկում իւր սառնամանիքները: Յրատութիւնից լուսամուտների ապակիները սառուցով ծածկում են. սառը քամին խփում է պատերին, լուսամուտներին: Իսկ մարդիկ վառում են վառարանները, նրանց առաջ նստում ու ձմեռուայ վրայ ծիծաղում: Եթէ մէկը կամենում է գնալ անտառը փայտ բերելու, հագնում է հաստ քուրք ու տաք թաթմաններ և, երբ սկսում է կացինը բարձր ու ցածր անել, փայտ կտրել, դեռ քրտնում էլ է: Ճանապարհներին, կարծես ծիծաղելով ձմեռուայ վրայ, կարաւանները շարում են՝ ձիաներից գոլորշի է բարձրանում, իսկ ձիապանները ստով են գնում, ձիւնը տրորում, ուսերը թափանարում և ցուրտը գովաբանում:

Ամենից աւելի ամաչեց ձմեռը, երբ տեսաւ, որ մինչև անգամ փոքրիկ մանուկները իրանից չեն վախենում. նրանք սղզում են սառուցիների վրայ, ձնազընդի են խաղում, ձիւնից սարեր են կանգնեցնում և նրանց վրայ ջուր ցանելով երգում են.

«Օրը կարճ է, արև չըկայ, շատ ցուրտ է.
Ճերմակ ձիւնը քուլայ-քուլայ կըբըրդէ.
Մարդ, անասուն բուք-բորանից վախեցած,
Տաք-տաք տներ, խոր-խոր բներ են մտած:

Օ՛յ-ճյ-ճյ, ձմեռն է,
Մեզ գուրեկան մի բեռն է»:

Ձմեռը տեսաւ, որ ոչ ոքի չէ կարողանում յաղթել, բարկութիւնից լայ եղաւ: Երկնքից նրա արտասուքը կաթկաթեց . . . Երևի գարունը մօտեցել էր:

88. Ի՞նչ ԱՐԵՅ ՁՄԵՌԸ

Ո՞ւր է շնջիւնը
Քաղցր անտառի
Եւ կարկաչիւնը
Մերձակայ առուի.
Ո՞ւր են հոտաւէտ
Ծաղկունքը դաշտի:
Ծառը մերկացաւ,
Էլ տերև չունի.
Ձիւնէ սփռոցը
Ամենը ծածկեց,
Գաշաբեր ու ձորեր

Սպիտակացրեց:
Ալևոր պապը
Իւր թևի տակը
Ամենն շղթայեց.
Առուն էլ սառեց:
Միայն ցուրտ քամին
Կատաղութիւնով
Անցորդի բերանն
Լցնում է ձիւնով,
Երկինքն էլ ծածկում
Մուսլոտ մէգով:

89. ՅՈՒՆՎԱՐԻ ՄԷԿԻՆ

Մանկական յիշողութիւնից

Երէկ երեկոյեան մեր տանը շատ հիւրեր կային. նրանք հաւաքուել էին, որ դիմաւորեն նոր տարուն: Ես մինչև տասներկու ժամն արթուն չմտացի և առանց շորերս հանելու, քնեցի: Այսօր ես շատ վաղ զարթեցի և գնացի, իմ ներու, քնեցի: Այսօր ես շատ վաղ զարթեցի: Համբուրելով նրանց ծնողներին սոր տարին շնորհաւորեցի: Համբուրելով նրանց ձեռքը, ես վազեցի բարի հօրեղբօրս սենեակը, շնորհաւորեցի:

բեցի նոր տարին և ցանկացայ նրան բաղդաւորութիւն և առողջութիւն: Հօրեղբայրս համբուրեց և տուեց ինձ մի գեղեցիկ պատկերազարդ գիրք: Նա ասաց. «Եթէ միշտ լաւ աշխատես, այսպիսի ընծաներ շատ կըստանաս ինձանից»: Ո՛րքան բարի է իմ հօրեղբայրս. նա իմ փոքր քրոջս ու եղբօրս էլ շնորհացաւ ուրախացնել. Շուշանիկին ընծայեց մի գեղեցիկ տիկին, իսկ Գարեգնին մի փոքրիկ թմբուկ: Նա ուրախութիւնից այնքան խփեց թմբուկը, որ ձեռները թուլացան:

Այսօր ամենքն էլ ուրախ են և շնորհաւորում են միմեանց նոր տարին՝ փոխադարձ բաղդաւորութիւն ցանկանալով: Մայրս հագցրեց մեզ նոր շորեր: Երեկոյեան մենք գնալու ենք հօրաքրոջս տուն: Ես գիտեմ որ այնտեղ կը խաղանք, կ'երգենք և շատ ուրախութիւններ կ'անենք:

90. Ն Ո Ր Տ Ա Ր Ի

Ահա եկաւ նոր տարի,
 Հետը բերաւ նոր բարի.
 Մանր տղոց ուրախ օր,
 Բարի զաւակ հօրն ու մօր:

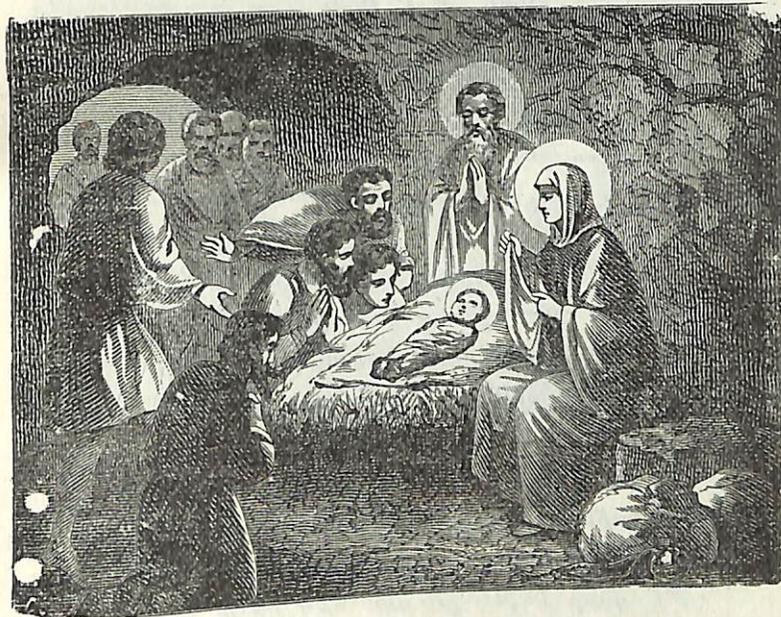
Մանր տղայք են ուրախ,
 Ունին կաղին, գօզինաղ.
 Մալորի չոր, չամիչ, թուզ,
 Փշատ, յունապ և ընկուզ:

Մանր տղայք, չըմոռանաք՝
 Աշխարհումս չէք մենակ.
 Ուրիշ շատ խեղճ տղայք կան
 Աղքատ և անօգնական:

Նորա հայր ու մայր չունին,
 Սև չոր հացի կարօտ են.
 «Աղքատներին ողորմած
 Եղէք», կ'ասէ ձեզ Աստուած:

91. ՅՈՒՆՎԱՐԻ ՀԻՆԳԻՆ

Այսօր երեկոյեան Քրիստոսի սուրբ ծննդեան և մկրտութեան ճրագալոյցն էր: Ես իմ ծնողներիս հետ գնացի եկեղեցի, որ լիքն էր ժողովրդով: Եկեղեցին լուսաւորուած

էր հազարաւոր ճրագներով. տիրացուներն ու սարկաւագները քաղցր ձայնով շարականներ ու երգեր էին երգում. քահանան պատարագ էր մատուցանում. մի ուրիշը կարդում էր աւետարանը. իսկ բոլոր ժողովուրդն աղօթում էր: Ես էլ էի աղօթում: Ես մտաբերում էի իմ վարժա-

պետի պատմածը, թէ ինչպէս Փրկիչը ծնունց ոչխարների այրի մէջ, ինչպէս հրեշտակը աւետիս տուեց հովիւներին. ինչպէս այդ հովիւներն եկան երկրպագութիւն տուին նորածին Մանկանը: Երևի այն երկիրը, ուր ծնունց Փրկիչը, մեր երկրից տաք էր, որ հովիւները կարողանում էին գիշերները դուրսը քնել: Իսկ մեզ մօտ ինչպէս ցուրտ է այժմ: Ճշմարիտ՝ յունվարը ամենացուրտ ամիսն է: Երկիրը սպիտակ սաւանով ծածկուել է: Ինչքան լաւ կըլինէր, եթէ վաղը գոնէ եղանակը մեղմ լինէր:

92. Չ Ի Ի Ն

«Ա՛խ, ինչո՞ւ-ինչո՞ւ կըզայ պաղ ձիւնը. Նորից ամիսներ պիտ' մընամ տունը. Տեսներու չեմ ես կանաչ ծառ, արօտ. Հոտոտ ծաղիկին պիտ' մընամ կարօտ»:

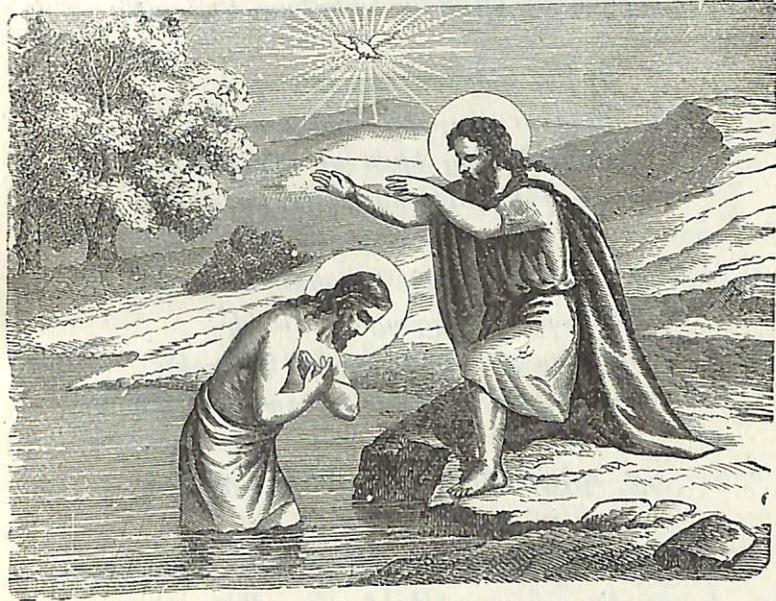
— «Ձիւնը որ կըզայ երկիրքէն դէպ' վար, Իմացիր՝ մեծ բազդ է մարդուս համար. Վերմակի պէս տաք կըծածկէ գետին, Որ բոյսի արմատն զիմանայ ցրտին:

Նա հողին կըտայ հիւթ, պարարտութիւն, Գաշտին ու արտին մեծ առատութիւն: Մի տըրտնջար, մարդ, դու բնութեանէն. Թէ տաք և թէ ցուրտ՝ մեզ միշտ օգուտ են:»

93. ՅՈՒՆՎԱՐԻ ՎԵՅԻՆ

Արդէն քանի օր է, որ գետի եզերքին Քրիստոսի մկերտութեան համար տեղ է պատրաստած: Այսօր, կէսօրին,

պատարազից յետոյ, բոլոր քահանայական դասը ժողովրդի հետ մայր եկեղեցուց դիմեց դէպի Յորդանան: Հանդէսը շատ փառաւոր էր:
Ճաշից յետոյ քահանան տիրացուի հետ եկաւ՝ մեր տունն օրհնեց: Նա կարդաց աւետարանից, թէ ինչպէս

Յիսուան եկաւ Յորդանան գետը՝ մկերտուելու, թէ ինչպէս ընդունեց նրան Յովհաննէս Մկրտիչը, ինչպէս բացուեց երկիրքը և Աստուծոյ Հոգին աղաւնակերպ իջաւ Նրա վրայ, ինչպէս լսուեց երկնքից Հայր Աստուծոյ ձայնը:
Սիրտս տրորուում է, երբ-որ մտածում եմ, թէ վաղը չէ՛ միւս օրը պիտի գնամ ուսումնարան. բայց մայրս ասում է, որ եթէ միշտ ազատ ման գամ, տօներն էլ այսպէս ուրախալի չեն լինիլ: Պէտք է իմացած, արդեօք շատ ժամանակ կայ մինչև բարիկենդան:

94. ԱԿՆԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԳԱՐՆԱՆ

Ձմեռը դաշտում ծաղիկներ չըկան.
Ձիւն գալուց առաջ նոքա չըբացան.
Բայց ծաղիկների քնքուշ արմատներ
Փափուկ ձիւնի տակ հանգիստ են առել:

Կըգայ գարունն ոստոստալով,
Սար ու դաշտին այցելելով.
Կոխ կըտայ ձիւն ու սառին,
Վերջ կըդնէ գիժ ձըմեռին:

Նոր բողբոջ կըտան խոտերն ու ծաղիկ.
Գարնանաբերը կըբացուի հեզիկ.
Մանկունք ցնծալով դաշտը կըվազեն՝
«Օրհնեալ է, գարուն, քո գալըդ», կ'ասեն:

95. ՊԱՍԻ ԱՌԱՋԻՆ ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻՆ

Բարիկենդան օրերին մենք շատ ուրախութիւններ ա-
րինք, խաղացինք, իւրաբլիթ կերանք: Մենակ մենք չէինք
ուրախանում: Ամենայն կողմից խնդութեան ձայներ էին
լսում... Այսօր էլ մարդիկ մեծ շարժողութեան մէջ են,
բայց յայտնի երևում է, որ այդ շարժողութիւններն այն
զուարթութիւնը չունին, ինչ-որ երէկ. ամենքն զգում են,
որ այժմ պաս է: Մեզմ գանգաճարութիւնը օրը երեք ան-
գամ և փառաբանութիւնները եկեղեցիներում, ահա պասի
միակ զարդարանքը: Մարդիկ համեստութեամբ օրը երեք
անգամ ժամ են գնում: Երէկ նրանք ուրախանում էին,
այսօր աղօթում և պատրաստում են հաղորդուելու:

Այժմ օրերն էլ փոխուել են: Օդի մէջ գարնան նշան-
ները երևում են: Միջօրէի արեգակը բաւականին տաքա-
ցնում է: Կտուրներից բիւրեղեան շիթեր են կախում:
Չնծաղիկը դեղնած խոտերի միջից իւր գլուխը բարձրա-
ցնում է: Ի՞նչքան ուրախալի է մտածել, որ Չատիկին եր-
կիրը կանաչ խոտով ծածկուած կըլինի: Մենք միայն վեց
շաբաթ ենք կարդալու. եօթներորդ շաբաթն ազատ ենք:

96. Գ Ա Ր Ո Ւ Ն

Կարօտ ենք տեսքիդ, աննման գարուն,
Շնուտ արի, մեզի բեր ծաղիկ սիրուն:
Բեր պայծառ արև, բեր մեզ տաք օրեր,
Ճըւլըռոզ թռչուն, բեր կանաչ դաշտեր:

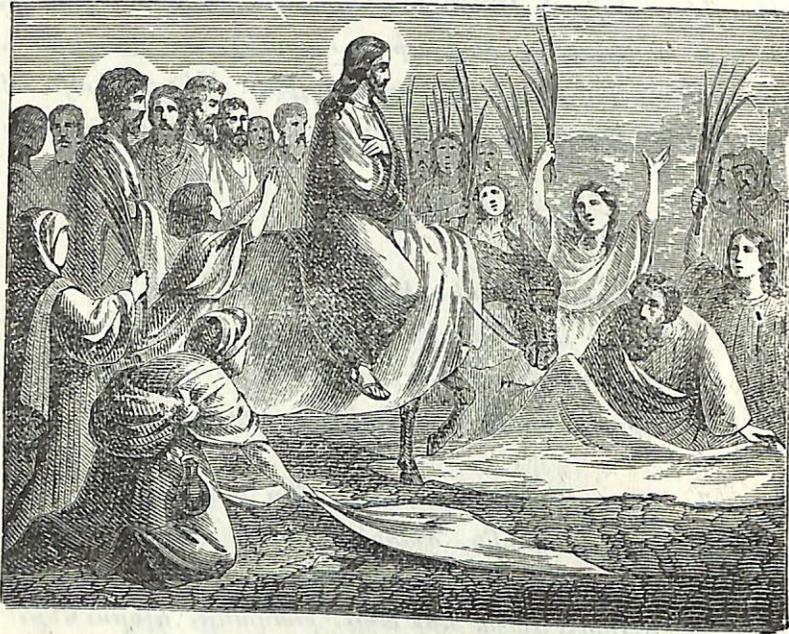
Բաց մեր դռները, բաց մեր պատուհան,
Թո՛ղ բացուին, ծաղկին վարդ, մեխակ, շուշան,
Փակուած սենեակից ելնենք, ազատուենք,
Կանաչ դաշտ երթանք, խաղանք, գլորուենք:

97. ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆԻՅ

Ծաղկազարդ կիրակի

Ահա պասի վեց շաբաթն անցկացաւ: Երէկ մեզ ու-
սումնարանից արձակեցին: Երբ-որ տուն եկայ, հայրս
հարցրեց, թէ երէկ ինչ տօն էր: Ես այդ չգիտէի, բայց
ինձ հասկացրին, որ շաբաթ օրը Ղազարոսի յարութեան
տօնն էր. իսկ այսօր Քրիստոսի հանգիստուող կերպով Երու-
սաղէմ մտնելու տօնն է. այս ես գիտեմ:
Այսօր մեր տանըցիք բոլորը, բացի մանուկներից,

շատ շուտ ժամ գնացին: Երբ մայրս վերադարձաւ, ձեռքին ուռ ունէր: Մենք դեռ անկողնի մէջ էինք: Մայրս ուռով մեզ կամաց խփեց և ծիծաղելով ասաց. «Վեր կացէք, այս-

օր սի որ շուտ վեր կենայ, շնորհքով տղայ կըլինի»: Մենք ամենքս էլ տեղներիցս վեր թռանք: Մայրս համբուրեց ամենիս և մի-մի ուռ տուեց ասելով՝

Օրը տաքցաւ, ձիւնը հալուեց արևից,
Քչքչալով ջուր է հոսում լեռներից.
Մար ու ձորեր գարդարուեցին կանաչով,
Դաշտը ծածկուեց ոչխարների հօտերով:
Հն-հն-հն, գարուն է.

Տեսէք, ինչպէս սիրուն է»:

Ախ, ինչ գեղեցիկ է: Ուռի վրայ բրգոտ կոկոններ — գառնուկներ կան. սա գարնան նշան է: Երևի շուտով ծառերի ծաղիկներն էլ կըբացուին:

98. ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ

Այսօր ես խոստովանուեցի: Ես երկիւղով մօտեցայ քահանային, չորեցի նրա առաջ և խոստովանուեցի իմ տղայական պակասութիւններս: Քահանան խրատեց ինձ, և երբ ես խոստացայ, որ կ'աշխատեմ միշտ ջանասէր, բարի և ճշմարտախօս լինել, նա ձեռքը դրեց գլխիս և Քրիստոսի անունով օրհնեց ինձ:

Պատարագն սկսուեց. բայց սեղանը ծածկուած էր վարագուրով. քահանան կարդում էր այդ օրուան աղօթքը: Եկեղեցին լիքն էր մարդկանցով: Նրանք ամենքն էլ աղօթում էին: Ես էլ աղօթում էի. ես աղօթում էի, որ Աստուած ինձ կարողութիւն տայ կատարելու իմ խոստումներս: Ես գիտեմ, որ խոստում չկատարելը մեծ պակասութիւն է: Քահանան վերջացրեց աղօթքը: Յանկարծ վարագոյրը բացուեց. սարկաւագներն սկսեցին գեղեցիկ ձայնով երգել: Սրբութիւնը վերաբերեցին ժողովրդի միջով: Հաղորդութեան ժամանակ սարկաւագը երգեց. «Երկիւղով և հաւատով առնջ եկէք և սրբութեամբ հաղորդուեցէք»: Ես խոնարհութեամբ և երկիւղով մօտեցայ սեղանին և հաղորդուեցայ:

Աւագ ուրբաթ գիշեր մենք գնացինք սգին: Քահանան կարգաց եկեղեցում, թէ ինչպէս էր աւանգում մեր Փրկիչը աշակերտներին Իւր վերջին պատուէրները և թէ ինչպէս զգում էր, որ Ինքն արդէն մասնուած է և պէտք է բռնուի: Իզուր չէր, որ ամեն մի աւետարանից յետոյ դպիրները ողբաձայն երգում էին... Վերջին աւետարանը կարգացին, ուր մանրամասն գրուած էր, թէ չար մարդիկ ինչպէս չարչարեցին ու խաչեցին Քրիստոսին:

Այս գիշեր տասներկու զլուխ աւետարան կարգացին:

Ի հարկէ դժուար էր կանգնել այդքան երկար, բայց ես կանգնեցի:

99. ԱԻԱԳ ՈՒՐԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅԻՆ

Այսօր Քրիստոսի թաղման օրն է և մենք գնացինք եկեղեցի: Ժամերգութիւնը դեռ չէր սկսուել: Ես սկսեցի պարտել եկեղեցու շուրջը: Շատ պայծառ օր էր. արեգակը երեկոյեան վերջալոյսի ճառագայթներով փայլեցնում էր եկեղեցիների գմբէթները: Թռչուններն ուրախ-ուրախ թռչկոտում էին եկեղեցու կտուրի վրայ և երեկոյեան վերջալուսի տակ մեղմօրէն ծլվլացնում էին: Չնայելով այդ բոլորին, ես կարծես տխուր էի. այսօր մեր Փրկչի թաղման օրն է. եկեղեցու մէջ դրած է Քրիստոսի դագաղը, որի չորս կողմը հանդարտ այրում են մոմերը և իրանց շուրջը կապտագոյն շառաւիղներ են արձակում. կարծես նրանք էլ տխուր են: Միայն ուրախալի է լսել, թէ ինչպէս բարի Յովսէփը սուրբ կտաւով պատեց մեր Փրկչի մարմինը և չթողեց նրան չարագործների ձեռքին:

Ժամերգութիւնից յետոյ մենք յետ դարձանք տուն: Ճանապարհին տեղ-տեղ դեռ ևս ձիւն էր երևում, բայց շատ տեղերում էլ նա արդէն հալուել էր: Հալուած տեղերը կանաչ նորափթիթ խոտով ծածկուել էին: Պարտէզներում էլ հոտաւէտ փոքրիկ մանուշակն արդէն բաց էր արել իւր կապոյտ աչերը: Ծառերի կողմներն ուռել ուլցուել էին. իսկ նշենիներն արդէն քանի օր է զարգարում են այգիներն իրանց սպիտակ ծաղիկներով: Ահա մերձակայ ձորում խոխոջում է ձիւնի ջրերից գոյացած առուակը: Գեղեցիկ արև, գործիր ջանասիրութեամբ, մի՛ մոռանար, որ երկու օրից յետոյ Չատիկ է լինելու:

100. ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ՁՐԵՐ

Սարերի ձիւնը դեռ չէ վեր կացել,
Բայց դաշտ ու հովիտ փթթել են, բացուել.
Ձիւնի ջրերը ուրախ կարկաչով
Յած են գլորւում հովիտի միջով:

Յած են գլորւում հովիտի միջով,
Մտնում են դաշտը ուրախ քրքիջով,
Եւ ամեն մարդու համբաւ ցանկալի,
Ամեն մանուկի աւետիս տալի:

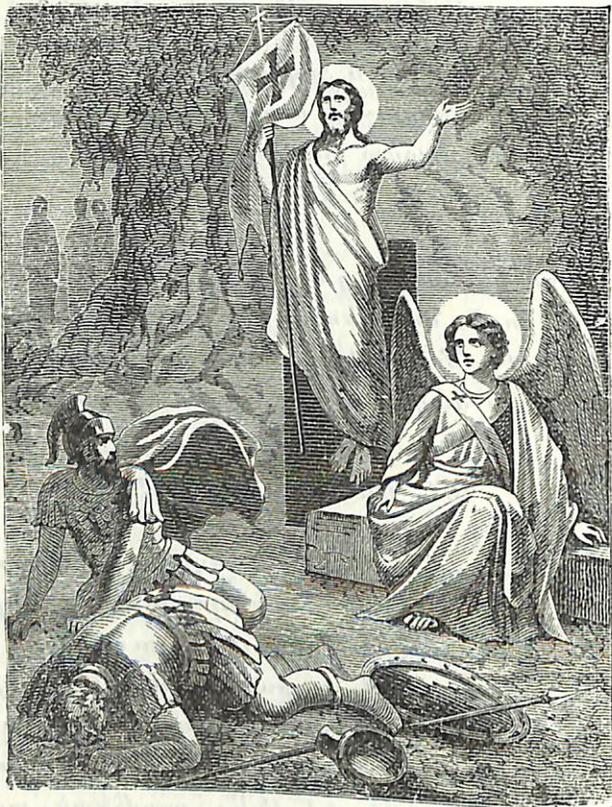
«Ահա կենսաբեր դարունը եկաւ,
Նոր հողի, նոր կեանք մեր երկրին տուաւ.
Դուք էլ, մանուկներ, նոր եռանդ առէք,
Գարնան ծաղկի պէս դուք էլ ձոխացէք»:

101. ՍՈՒՐԲ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ

Չատիկ շաբաթ երեկոյին եկեղեցում հանդիսով տօնեցին սուրբ Յարութեան ճրագալոյցը: Մենք երեկոյեան ժամից յետոյ վերագարձանք տուն և լուծեցինք պաններս — թաթախուեցինք: Եօթը շաբաթ պահելուց յետոյ՝ ինչքան ուրախալի էր ձեռքիդ ունենալ կարմիր ձու և նրանով թաթախուիլ: Սեղանի վրայ դարսած էին զանազան տեսակ կերակրեղէն, բացի մսեղէնից, որովհետև այս երեկոյ սակ կերակրեղէն, բացի մսեղէնից, որովհետև այս երեկոյ նաւակատիք էր: Հաց ուտելուց յետոյ ես շուտ քնեցի. նաւակատիք էր: Հաց ուտելուց յետոյ ես շուտ քնեցի. Բայց խնդրեցի մօրս, որ ինձ էլ զարթեցնի առաւօտեան ժամ գնալու:

Կէս գիշերից յետոյ մայր-եկեղեցու զանգակը որո-

տաց: Ես նրա ձայնից ինքս զարթեցի: Լուսաբացին միւս
 եկեղեցիներն զանգակներն էլ սկսեցին մեղմաբար ղողան-
 ջել: Մենք դուրս եկանք տանից: Փողոցները դեռ ևս մութն
 էին, բայց եկեղեցին հազարաւոր ձրագներով փայլում էր:
 Եկեղեցում այնքան ժողովուրդ կար, որ մենք հազիւ տե-
 զաւորուեցինք: Ժամերգութիւնն սկսուած էր: Ես անշափ

ուրախացայ, երբ սարկաւագները երգեցին քաղցր ձայնով՝
 «Քրիստոս յարեալ ՚ի մեռելոց, մահուամբ զմահ կոխեաց
 և յարութեամբն իւրով մեզ զկեանս պարգևեաց»: Ահա
 իսկապէս ամենամեծ տօնը:

Պատարագը վերջանալուց յետոյ՝ մենք վերադարձանք
 տուն: Ես շապուեցի համբուրել իմ հօրն ու մօր ձեռքը,
 կրկնելով ինձ շատ սիրելի խօսքը՝ «Քրիստոս յարեալ ՚ի
 մեռելոց»: Նրանք էլ ինձ համբուրեցին: Ապա ես մօտեցայ
 իմ փոքրիկ եղբորս ու քրոջս և քաղցրութեամբ համբուրե-
 ցինք իրար:

Միքանի ժամից յետոյ եկաւ քահանան տիրացուի հետ:
 Նրանք օրհնեցին մեր տունը և երգեցին Քրիստոսի հրա-
 շափառ յարութեան շարականը:

Ես և եղբայրս դուրս եկանք, որ գնանք մեր բարե-
 կամների Զատիկը շնորհաւորենք: Ա՛խ, ինչպէս գեղեցիկ
 առաւօտ էր. փայլուն արևը սփռում էր իւր արծաթագոյն
 ճառագայթները. մեր պարտիզի բոլոր նշենիները ծաղկել
 էին. մանուշակը խոտերի մէջ փռուել էր ինչպէս մի կապ-
 տագոյն սփռոց և անուշահոտութեամբ լցնում էր աշխարհս:
 Ահա միւս կողմից ծիրանի ծաղիկներն իրանց կիսաբաց
 կռկոնների տակից համեստաբար ժպտում են: Ի՛նչքան
 պայծառ է օրը. բոլոր բնութիւնը կարծես զարգարուած
 լինի: Կռունկների երամներն ահա շղթայած և ընթանում
 են՝ փառաբանելով գեղեցիկ գարունը. իսկ նրանցից ցած,
 երկրի վրայ, մանուկները, միասին ժողովուրդ, ուրախ
 գուլարթ ձուլի են խաղում: Ահա մատաղ գառների փոքրիկ
 հօտերն էլ մայելով շրջում են փողոցներում: Ամեն մարդ
 աշխատում է գառն ունենալ իւր տանը: Մա Զատիկի
 նշանն է: Հայրս գնեց մեզ համար մի գեղեցիկ գառը. ես
 նրան շատ եմ սիրում և նորաբոյս կանաչ խոտով կե-
 րակրում եմ:

102. ԳՐԻՍՏՈՍ ՅԱՐԵԱՒ

Դաշտերումը ձիւնը հալուեց,
 Կենդանարար հովը փչեց.
 Սառնամանիք, հողմ՝ ձրմեռուան,
 Կարճ միջոցում անյայտացան:
 Բերկրութիւն է անհող մարդոց.
 «Քրիստոս յարեան 'ի մեռելոց»:

Այգի, պարտէզ զարգարուեցան,
 Ծառերն ամեն կանաչեցան.
 Ծիծեռնակներ, թռչուն ամեն
 Ողջունեցին նորեկ գարնան:
 Յնձութիւն է հարուստ մարդոց.
 «Քրիստոս յարեան 'ի մեռելոց»:

Բազմութիւնը մեծ ու փոքր
 Ժողովուեցան եկեղեցին.
 Հարսն ու աղջիկ զարգարուեցան
 Որպէս ծաղկունք վարնանային:
 Բերկրութիւն է շատ-շատ մարդոց.
 «Քրիստոս յարեան 'ի մեռելոց»:

Եկեղեցում վիզը ծռած,
 Հագուստները պատառոտած,
 Քարի վրայ ոտաբոբիկ
 Տեսէք, եղբարք, սվ է կանգնած...
 Սուգ ու լաց է թշուառ մարդոց.
 «Քրիստոս յարեան 'ի մեռելոց»:

Որդկերանցով շրջապատուած,
 Նա աղքատ է, սոված, քաղցած.
 Նա տկար է, անօգնական,
 Մըխլթարենք, եղբարք, նորան:
 Տանջանք, մահ է թշուառ մարդոց.
 «Քրիստոս յարեան 'ի մեռելոց»:

103. Մ Ե Ռ Ե Լ Ո Յ Ք

Չատիկ երկուշաբթի ծնողներս ինձ, քրոջս և եղբօրս տարան հանգստարան: Այնտեղ, գերեզմանաքարերի տակ, հանգստանում են մեր ազգականներից շատերը. այնտեղ է և իմ քոյր Լուսիկը: Քահանան ներկայ էր: Հայրս օրհնել տուեց քրոջս գերեզմանը: Ի՞նչքան խոտեր են կանաչել նրա փոքրիկ բնակարանի վրայ: Գերեզմանատունն էլ է նորոգուել: Ամեն կողմում ծաղկում են գեղեցիկ ծաղիկներ: Ծատ գերեզմանների շուրջը ազգականները զանազան ծառեր են տնկել: Գարունը չէ մոռացել հանգստարանն էլ գեղեցկացնել. ծառերը զարգարուած են կանաչ տերևով. թռչունները նրանց վրայ թռչկոտում են և ծվվում. մինը ծղօտ է տանում, միւսը փետուրներ. երևում է, որ նրանք սկսել են իրանց համար բներ շինել: Հանգստարանի միւս կողմում գիւղացիք արդէն հերկում են իրանց վարելահողերը:

104. Հ Ա Տ Ի Կ

Լոյսը բացւում է, շուտ արտը գնամ,
 Պատուեմ սուր խոփով ես կուրծքը հողի,
 Իմ սիրուն հատիկ, քեզ նորան պահ տամ,
 Մինչև օրերը ամրան արևի:

Թագեմ քեզ, հատիկ, և դարդս քեզ հետ.
Թէ Աստուած ուզեց, դու կանաչեցիր,
Թող դարդըս մեռնի գետնի տակ անհետ.
Դու, ինձ մխիթար, կրկին տուն դարձիր:

Եւ շերմ աղօթքով Տիրամօր առջև
Ես մոմ կը վառեմ, ես խունկ կը ծխեմ,
Որ քեզ պարզևէ մի առատ անձրև,
Որ քեզ միշտ սիրով նայէ խընդադէմ:

Բայց թէ այդ շնորհին, մեղքերիս համար,
Արժանի չլինիմ, ծով կը դարձնեմ
Ես տաք քրտինքը ճակտիս արևառ,
Որ քեզ, իմ հատիկ, ծարաւ չթողնեմ:

Ծլիր, կանաչիր, ոսկէ սաւանով,
Ծածկիր իմ արտը ողջ ալէ՛ծածան,
Նոր այն ժամանակ անուշ շրջիւնով
Տունը շարդուած սրտիս մի քուն հանգստեան:

105. ԱՄԱՐԱՅԻՆ ԱՌԱԽՕՏ

Ամառուայ պարզ գիշերն անց կացաւ. առաւօտեան
հովը տարածուեցաւ օդի մէջ. մութ մէգերը բարձրացան
ձորերից. աստղերը մինը միւսի յետևից շիջան. լուսաստղն
էլ թառամեցաւ և շիջանելուն մօտ էր. նա երկնակամար
ից նկատում էր, որ ամպերը վազում են գէպի արևելք
և, հանդիպելով արեգակին, ոսկրափայլ և արծաթադոյն
շերտերով զարդարում են:

Ահա և նա երևեցաւ. ուրախ-գուարթ բարձրանում է
երկնքում ոսկեճաճանչ արևը և իւր փայլուն ճառագայթ-

ներով արթնացնում է գետակները, դաշտերը, հովիտներն
ու անտառները. արթնացնում է ծառերի վրայ թառ եղած
թռչուններին և անտառի գազաններին. արթնացնում է
բզէզին, որ մի փոքր հանգստացել էր իւր մամռապատ
անկողնում: Ոսկրանման արևը կարճ խօսքերով ասում է
ամենին. «Հանգստացաք, բաւական է. այժմ ժամանակ է
գործ շինելու»:

Գիշերն ամենքը հանգստացել են ցերեկուայ գործե-
րից: Դաշտերն ու արտերը, գովարար ցօղով նորոգուած,
նոր ուժ են առացնլ և ոսկրանման փայլում են առաւօ-
տեան ճառագայթների տակ: Ծառերի տերևները, մարգերի
խոտերը, արտերի հասկերը—բոլորը նորոգուեցին, գուար-
թացան: Թռչուններն արթնացան և սկսեցին ուրախ եր-
գերով իրանց նախկին գործը ձեռք առնել: Ամառուայ գի-
շերը կարճ է, բայց կենդանարար է:

Մանուկները զարթեցին և յետ գցեցին վերմակները.
նրանց մատղաշ անգամները բաւական հանգստացել էին.
ոտները կամենում էին վազել. ձեռները գործ էին խընդ-
րում. գանգրապատ գլուխներում նոր-նոր մտքեր էին
ծնւում: Աղջիկները հագնուեցին, սառը ջրով երեսները
լուացին, Աստուծուն աղօթք արին և գնացին ուսումնա-
րան: Ահա վազում են նրանք, ծըլվելում են ինչպէս թռ-
չունները դաշտերում և ուրախ գուարթ սկսում են գոր-
ծել: Արեգակը երկնքից նայում է աշխատասէր մանուկնե-
րին և ասում է քնքշաբար. «Թող Աստուած օգնէ ձեզ»:

106. Ա Մ Ա Ռ

Ստեղծողն իւր առատ ձեռքը բաց արեզ,
Արտեր, անտառներ հարըստացրեց.

Ծառեր ու թփեր զարդով ծածկուեցին.
Ամենայն կողմում ծաղկունք փայլեցին:

Ազատ շրջում են հօտերը դաշտում.
Ազատ լողում են ձկները ծովում.
Այգում պտուղներն դեղնելը սկսան.
Արտերում հարուստ ցանքերը հասան:
Դաշտում մանգաղներն սկսան փայլել,
Եւ անտառներում թռչնակներն երգել.
«Ի՜նչքան սիրուն է այս սառուերներում.
Ե՛կ, հանգստացիր, մանկիկ, հովերում.
Ականջ դիր, ինչպէս մենք երգ ենք երգում,
Առատ ամառուան փառք վերընծայում»:

— «Ո՛չ թէ ամառուան, ասաց, փառք տուէք՝
Ով ամառ տուեց, Նորան օրհնեցէք»:

107. ԱՄԱՌԸ ԽՈՏՀԱՐՔՈՒՄ

«Տղայք, վաղը առաւօտեան մենք ամենքս կըգնանք
խոտհարքի», ասաց մեր հայրը, և մենք այնպէս գողգողա-
ցինք ու վազվեցինք, որ զօրով կանգնեցրին մեզ: Ես
ձուկը բռնելու կարթեր էի պատրաստել, իսկ քոյրերս
վեր առան իրանց կողովները, որ պտուղներ հաւաքեն, և
առաւօտեան լուսաբացին մեր բոլոր ընտանիքը, սայլերէ
վրայ նստած, ճանապարհ ընկաւ:

Մի ժամից յետոյ մենք շեղուեցինք լայն ճանապարհ-
ից և գնացինք նեղ շաւիղներով, իսկ վերջումը բոլորովին
ճանապարհից դուրս եկանք և, վերջապէս, հասանք մեր
փափագելի մարգագետիններին: Երբ-որ մենք տեղ հա-
սանք, արևի ոսկիափայլ ճառագայթները դեռ նոր ծածան-

ւում էին Մեծ-Մասիսի ձիւնապատ գագաթի վրայ, բայց
հովիտն արդէն հնձողներով լիքն էր: Հնձողները չուխանե-
րը հանած, շապկանց, գոյգ-գոյգ առաջ էին քայլում բարձր
խոտերի մէջ և իրանց յետևից վայր էին գցում կանաչ
խոտերի շերտերը: Նրանցից փոքր ինչ հեռու, միւս կողմը,
նրանց ընկերները փոցխով ու եղանով հաւաքում էին չո-
րացած խոտը և փոքրիկ դէզեր կազմում: Հովտի այս ու
այն կողմումն էլ սարի նման բարձրանում էին մեծամեծ
դէզեր: Մէկ մարդ կանգնած էր դէզի գլխին և վարպե-
տութեամբ դարսում էր խոտը: Գիւղացի մանուկները
փոքրիկ կոյտերը կրում էին մեծամեծ դէզերի մօտ: Ու-
րախութեան աղաղակը տարածւում էր օդի մէջ. աշխա-
տասէր մշակները գործում էին գուարճութեամբ. երգեր,
ծիծաղ, բարձրաձայն խօսակցութիւն, շների հաջոցը, գե-
րանդինների զրնգզրնգոցը, բեռնակիր ձիւների խրինջոցը,
եղների բառաչիւնը, անիւների մեղմ շառաչիւնը — այդ բո-
լորը խառնուելով բնութեան երգիչների քաղցր դայլայլիկ-
ների հետ, յափշտակում էին մարդու միտքը:

Ես շապակցի ձուկը բռնել այն գետակի մէջ, որ հո-
սում էր այդ հովտի միջով. իսկ քոյրերս սկսեցին հատա-
պտուղներ ժողովել: Յետոյ մենք շատ ուրախութիւններ
արինք՝ թիթեռներ բռնեցինք, ծաղիկներ ժողովեցինք և
քոյրերիս հաւաքած մորու գեղեցիկ կարմրախառն հատիկ-
ներից փնջեր կազմեցինք:

Փոքր առ փոքր սկսեց մութն ընկնել. արեգակն ար-
դէն ծածկուել էր հորիզոնի յետևը: Մշակները դադարե-
ցին իրանց գործերից, ցած դրին գերանդիները և, խաչա-
կնքելով, գոհացան Աստուծուց: Մի քանի բոպէից յետոյ
կնքելով, գերանդիներն ուններին, ուրախ-ուրախ ճա-
բանուորները, գերանդիներն ուններին, ուրախ-ուրախ ճա-
նապարհ ընկան դէպի գիւղը: Փոքր աղաները, խմբեր
նապարհ ընկան դէպի գիւղը: Փոքր աղաները, խմբեր
կազմած, գնում էին առաջից. նրանցից միքանիսը սրինգ

էին ածուծ, միւսները պարելով հետևում էին նրանց
և երգում.

«Սաստիկ շոք է. ցորեն, գարի հասել են.
Հնձողները խոտը քաղել՝ դիզել են.
Բոլոր ծառեր ծածկըւել են տերևով,
Պտուղները ճիթ են անում ժպտալով:
Հօ-հօ-հօ,—ամառ է.
Արևը խիստ կը վառէ»:

Ես ու քոյրերս էլ խառնուեցինք այդ երգող խումբի
հետ և ամենեւին չիմացանք, թէ ինչպէս տուն հասանք:

108. Հ Ո Ի Ն Ձ

Ահա բանուորներն շարէ-շար կանգնած,
Մանգաղը ձեռքին, զոգնոցը կապած,
Մինչև գօտկատեղ բարձրացող արտում,
Ժպտան երեսին, ցորեն են հնձում:

Ընդարձակ դաշտը, որ ամիսուկէս
Մեզմ քամու գիմաց, կապոյտ ծովի պէս,
Ճըկում-թեքում էր ու հէրանց գնում,
Նորից յետ դառնում, իւր տեղն էր բըռնում:

Այժմ բաց-դեղին ոսկու գոյն առած,
Տիրոջ օրհնութեամբ հասկերը լցրած,
Արևի դիմաց փայլում է, խաղում,
Ամբողջ հովիտը հուր ու ծով շինում:

Կարծես հրեշտակը Տիրոջ հրամանով
Ծիծաղ է սըփուել իւր առատ ձեռքով.

Ուրախ ու քրքիշ, խինդ ու բերկրութիւն
Դաշտը բռնած է, կ'ասես, օրն-ի-բուն.

Ահա բանուորներն շարէ-շար կանգնած,
Մանգաղը ձեռքին, զոգնոցը կապած,
Հնձում են ցորենն ու խուրձեր կապում,
Կապած խուրձերից տասնեակներ կազմում:

109. Թ Ա Ժ Ա Յ Հ Ա Յ

Կիւրակէի արևը ծածկուեցաւ անտառի յետեր: Միւս
առաւօտ դըւզացին ըւր որդոց նեա դուրս դնաց դաշտը
և ուրախ-ուրախ նայեց մարգագետիններին ու արտերին:
Մարգագետիններում կանգնած էին մեծամեծ խոտի դէ-
ղեր, իսկ արտերում դեռ տատանւում էին հասած ցորենի
հասկերը: Գիւղացին խաչակնքեց և ասաց. «Օրհնէնք Աստու-
ծուն, սրգիք. այս տարի մեր տաւարը խոտ կ'ուենայ և
մենք էլ հաց»: Գիւղացին պոկեց մէկ հասկ, արորեց իւր
ափի մէջ, նայեց և տեսաւ որ հատիկները մզացել են.
յետոյ ատամի տակ փորձեց և տեսաւ որ տըաքում են:
«Ո՛րդիք, ժամանակ է հնձելու. ձեր մայրը երէկ ամբարի
վերջին ալիւրը մաղեց»:

Միւս օրը, թէ մեծ և թէ փոքր, բոլորը դուրս թափուե-
ցին դէպի արտերը: Խուրձերը արագութեամբ շարուեցին
միմեանց յետևից. իսկ երեկոյեան արդէն բարձր տասնեակ-
ներ և երեսնեակներ կարգով կանգնած էին արտումը:

Դեռ հունձը չէր վերջացել, որ կամս սկսեց պտըտել
կալի վրայ: Հայրը մի բեռը ցորեն տարաւ ջրաղաց և այն-
տեղից ձերմակ ալիւր բերաւ: Մայրը խաշ ճարեց, խմոր
հունցեց. իսկ միւս օրը մանուկներն արդէն ուտում էին
նոր ցորենից պատրաստած թածայ հացը:

110. ՇԻՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՐԳԸ

Այ մարդ, այսօր շատ քնեցար, ննջեցիր,
Առաւօտեան հով ժամանակն անցուցիր.
Արեգակը ծովի ծայրէն ծագեցաւ,
Ձերմութիւնը ձորն ու դաշար փռուեցաւ:

Ընկերներդ վաղ արտերը գնացին,
Տորեն, գարի գերանդիով հնձեցին.
Խուրձ կապեցին, բարդ բարդեցին դաշտումը,
Նստան հանգչիլ կաղնիների հովումը:

Այ մարդ, վեր կաց, սառը ջրով լուացուիր,
Գօտիդ կապէ, գերանդիդ առ, դաշտ հասիր.
Քանի հով է՝ հունձդ արա արտումըդ.
Հունձդ հնձէ, մի ծուլանար գործումըդ:

Հունձդ կապէ, բարդըդ բարդէ, տուն արի,
Հանգստացիր, երբ քո հունձդ կատարի.
Բեր գերանդիդ, կախէ պատէն քո տանը,
Ես իրիկուան կը պատրաստեմ սեղանը:

Այ մարդ, հերիք ինչ-որ այսօր քնեցար,
Աչքդ մէկ բաց, տես թէ որչափ ուշացար.
Մեր գրացին վաղ անցկացաւ կամուրջէն,
Վաղ լրուել է մեր զգիւրը ձայնելէն:

Ի՞նչ ես պառկել, ի՞նչ ես քնել, սիրեկան,
Արեգական շողը հասաւ մեր դրօսն.
Մի ծուլանար. ժամանակդ խրնայէ.
Այն պիտի մեզ բոլոր ձմեռ կերակրէ:

111. ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆԻՑ

Oqnuuuu

Շատ ժամանակ է՝ ես իմ յիշատակարանումս ոչինչ
չեմ գրել. ամբողջ ամառ ես դրա համար միջոց չունէի:
Այժմ մենք էլ այնքան չենք խաղում, որովհետեւ շուտ-շուտ
անձրևում է և աշնան հոտ է գալիս:

Այսօր, Աստուածածնի վերափոխման տօնին, մեծ ու-
րախութեամբ եկեղեցի են տանում այգիների և արտերի
պտուղները: Աստուածածնին պտուղներն օրհնում են:
Գիւղական փոքրիկ եկեղեցին լիքն է մարդկանցով: Բարի
գիւղացին ջերմեռանդութեամբ վեր է առնում մի փոքրիկ
խաղողի ճիւղ և մի բուռն ցորեն: Խաղողը նա ուտում է,
պասը լուծում, իսկ ցորենը տանում է, իւր սերմացուի
հետ խառնում: Հայրս և մայրս այսօրուանից սկսում են
պտուղներ ուտել. իսկ մենք վաղուց լուծել ենք պլա-
դապասը:

Գաշտերում արդէն շարուած են ցորենի տասնեակ-
ները. շուտով գիւղացին կը բերէ նրանց իւր կալը, որ
անձրևների տակը չմնան: Ահա աշխատասէր գիւղացին ջա-
նասիրութեամբ կալսում է, իսկ նրա որդին խուրձն է կրում
հնձատեղերից:

Խուրձը կրելուց յետոյ նա պարսպ չէ մնալու. արե-
գակի տաքութիւնը պակասում է. երկինքը շուտ-շուտ ամ-
պում և անձրևներ է թափում. գիւղացու ցելերը փափկա-
պում են. շուտով ցանքը կըսկսուի: Ծանձերն էլ սկսել են
զգալի կերպով կծել. երևում է, որ ամառը վերջանում է:

112. Ա Շ Ո Ի Ն

Երկոյեան վերջալուսին
Ծիծեռնակները չքացան.
Սարեակները խմբեր կազմած
Մեր կողմերիցը հեռացան:

Ամեն բան հանդարտ քնած է.
Դուրսը խաւար է ախրում.
Չոր տերեւը խշխշում է,
Եւ քամին դուռը ծեծում:

Վ Ե Բ Զ

Յ Ա Ի Ե Լ Ո Ի Ա Ծ

(Քերականական եւ ուղղագրական վարժութիւններ,

Ը. Ե Ռ Ե Ր Կ Ը Յ

Մարդը հինգ արտաքին զգայարանք ունի՝ տեսանելիք, լսելիք, հոտոտելիք, մաշակելիք եւ շօշափելիք:

ա. Դասատանը մենք տեսնում ենք՝ աշակերտ, վարժապետ, սեղան, աթոռ, նստարաններ, գրասեղաններ, գրատախտակ, քարե-տախտակ, լուսամուտներ, դուռը... Տանը կարող ենք տեսնել՝ հայր, մայր, եղբայր, քոյր. սենեակներ, իսկ սենեակների մէջը...

բ. Երբ անձրև է գալիս, մենք լսում ենք՝ որոտումն, շառաչիւն, գոչիւն, եկեղեցում—գլխիւնների երգեցողութիւն, քահանաների ընթերցանութիւն, զանգակի հնչիւնը. դաշտումը—սոխակի դայլայլիկը, թռչունների ծլվոցը. փողոցում—մարդկանց ձայնը, խօսակցութիւնը, աղաղակը, երգը, կախը...

գ. Ծաշակելով ճանաչում ենք՝ աղը, շիւրը, շաքարը, գինին, քացախը, ջուրը, թէյը, սուրճը, մածունը...

դ. Հոտոտելով ճանաչում ենք՝ վարդը, մեխակը, ռեհանը, շուշանը, մանուշակը, խունկը...

ե. Շօշափելով ճանաչում ենք՝ գնտակը, բամբակը, փետուրը, բուրգը, ձիւնը, հացը...

§ 1. Հինգ զգայարանքի միջնորդութեամբ ճանաչած քաննելիք (իբերը) կոչւում են առարկայ:— Աշակերտ, հայր, քոյր, երգ, շաքար, բամբակ, վարդ—առարկաներ են:

Վարժութիւն 1. Ի՞նչ առարկաներ ենք տեսնում եկեղեցում, դաշտում, անտառում, փողոցում, գետի մօտ, գետի մէջ, արտերում, գոմերում:

Ի՞նչ առարկաներ են շինուում փայտից, երկաթից, կաւից, պղնձից, ապակուց:

Ի՞նչ առարկաներ ենք ուտում: Ի՞նչ ենք խմում: Ի՞նչ ենք հագնում:—Բերանացի:

§ 2. Կան առարկաներ, որոնք միքանի մասից են բաղկացած:

2. Ռ՞րոնք են սեղանի, լուսամուտի, ծառի, կովի, հաւի մասերը: Ի՞նչ մասեր ունի գլուխը, իրանը, ոտները, ձեռքերը:—Բերանացի:

§ 3. Մարդս առարկաներին ջուկ-ջուկ անուններ է տալիս. ամեն առարկայ իւր անունն ունի: Առարկայի մասերն էլ ջուկ-ջուկ անուններ ունին:

Մարդս այն ժամանակն է առարկայի անունը տալիս, երբ-որ իւր տեսածի և ճանաչածի մասին ուրիշներին մի բան է ուզում ասել:

Առարկան տեսնում և գննում ենք մեր հինգ զգայարանքներով, իսկ անունը չենք կարող տեսնել և գննել. նրան միայն լսում ենք և հասկանում: Առարկաների անունները մեր տեսողութեանը ենթարկելու համար՝ նրանց գրում ենք, այսինքն տառերով նշանակում ենք:

3. Վերևի երկու վարժութիւնների պատասխանները ներկայացրէք գրաւոր՝ առաջ ամբողջ առարկաների անունները գրեցէք, յետոյ նրանց մասերի անունները:

Բ. ՇՆՁՆԻՐ ԵՒ ԱՆՇՈՐՆՁ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐ

ա. Ոչխար, շուն, կատու, ձի, հաւ, կով, գոմէշ, աշակերտ, քահանայ:

բ. Սեղան, քար, աթոռ, փայտ, կերակուր, այգի, գիրք, եկեղեցի:

§ 4. Առաջին տողի մէջ նշանակած բառերը կենդանի առարկաների անուններ են. այդ առարկաները ազատ կարող են մի տեղից միւս տեղ անցնել, իրանք իրանց տեղը փոխել: Դրանք շնչաւոր առարկաներ են:

Երկրորդ տողի մէջ նշանակած բառերը անկենդան առարկաների անուններ են: Այդ առարկաներն իրանց կամքով չեն կարող մի տեղից միւս տեղ անցնել, իրանք իրանց տեղը փոխել: Դրանք անշունչ առարկաներ են:

4. Ի՞նչ շնչաւոր առարկաներ էք տեսնում տանը, բակումը, գոմումը, անտառումը:

5. Ի՞նչ անշունչ առարկաներ էք տեսնում դասատանը, պարտեղումը, այգումը, դաշտումը, ուսումնարանումը, եկեղեցումը:—Բերանացի:

6. Հետեւեալ բառերից ջուկեցէք և գրեցէք առաջ շնչաւոր առարկաների անունները, յետոյ անշունչներինը:—Կացին, գիւղացի, սրոց, սղոց, դարբին, հովիւ, մուրձ, աղախին, կողպէք, ծառայ, աղաւնի, խոզ, հաւ, հաւարուն, մեխ, այգի, այգեպան, հաց, հացթուխ, սրահ, գոմ, ձի, կով, եզր, ոչխար, օրօրոց, մանուկ, անկողին, մահճակալ, զգեստ, դերձակ, ասեղ, կօշկակար, կօշիկ, սիսեռ, կաղամբ, համեմ, կարմրախայտ, լոբ, մեղու, ճանձ, ծառ, մոծակ, բզէզ, խոտ, հնձող, մանգաղ, ձեռներ, ոտներ, աչքեր, այծ, սագ, բագ, եղջիւր, եղջերու, միս, պանիր, աքաղաղ, նապաստակ...

Գ. ՄՏՆՈՐ ԵՒ ՆԻԻԹԱԿԱՆ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐ

ա. Աստուած, հոգի, հրեշտակ, ապրուստ, եռանդ, աշխոյժ, աշխատանք, ծուլութիւն, քաջութիւն, սրբութիւն:

բ. Արօր, սեղան, աքաղաղ, մարդ, բաժակ, ալիւր, կաքաւ, կաղամբ, կացին, անտառ, կարագ, գինի:

§ 5. Առաջին սիւնակի մէջ նշանակած առարկաները թէև կան և անուն ունին, բայց մեր հինգ զգայարանքին ենթակայ չեն, Կրանց մենք միայն մտքով ենք ճանաչում: Դրանք մտաւոր առարկաներ են:

Երկրորդ սիւնակի մէջ նշանակած առարկաները շունչաւոր և անշունչ առարկաներ են. կրանց ճանաչում ենք մեր հինգ զգայարանքի միջնորդութեամբ: Դրանք կոչւում են նաև նիւթական առարկաներ, որովհետև կազմուած են որևէ նիւթից:

7. Հետեւեալ խօսքերից ջուկեցէք մտաւոր առարկաները նիւթականից, նիւթականներն էլ երկու խմբի բաժանեցէք՝ շնչաւոր և անշունչ:

Աստուած ստեղծեց մարդուն և տուեց նրան հոգի, միտք և կամք, որ կարողանայ սեպհական խելքով իրան համար ապրուստ կամք, որ կարողանայ սեպհական խելքով իրան համար ապրուստ ճարել: Մարդը հնարեց արօրը, երկիրը վարեց, հացահատիկներ ճարել: Մարդը հնարեց արօրը, երկիրը վարեց, հացահատիկներ ճարել: Մարդը հնարեց՝ իւր տան ու վառելիքի համար փայտ ցանեց, կացին հնարեց՝ իւր տան ու վառելիքի համար փայտ

—Պայծառ երկնակամարի վրայ գորշագոյն ամպեր երևացին: Ամպերը թանձրացան և սև կեղևով ծածկեցին կապոյտ երկինքը: Երեկոյեան կենսատու արևը ջրեց ծարաւ երկիրը: Դաշտային թառամած բոյսերը զուարթացան. նրանք իրանց բարակ արմատներով թաց հողից դուրս ծծեցին սննդարար հիւթը: Ծառերի փայլուն տերևներն ազահաբար ներս ծծեցին խոնաւ օդը: Յորենի և դարու արտերը իրանց քստալի հասկերի նիհար հատիկները լցրին, կշտացրին:

12. Հետևեալ առարկաների մօտ դրէք իրանց պատշաճ որպիսութիւնների անուններ.—ամպ, գունտ, շուն, թիթեռ, խնձոր, ջուր, կապիկ, ապակի, քամի, գրիչ, անիւ, խուրձ, խոտ, արև, ոսկի, արծաթ, ածուխ, քար, բամբակ, հաց:

§ 9. Մի առարկայ կարող է նաև միքանի որպիսութիւն ունենալ՝ կանաչ, տերևալսիտ, ճկուն, ստուերաշատ ուռենի:

13. Ի՞նչ յատկութիւններ կարող են ունենալ հետևեալ առարկաները՝ ճանապարհ, սուն, գարուն, ամառ, աշուն, ձմեռ, ջուր, շաքար, ապակի:—Բերանացի և գրաւոր:

§ 10. Միքանի առարկաներ կարող են միևնոյն որպիսութիւնն ունենալ. վնասակար գայլ, վնասակար մարդ, վնասակար գործ, քարձր ձայն, քարձր ծառ, քարձր մարդ, քարձր արժանաւորութիւն:

14. Հետևեալ որպիսութիւնները ի՞նչ առարկաների կարելի է յատկացնել՝ կարմիր, սպիտակ, սև, կանաչ, կապոյտ, քաղցր, դառը, սուր, պինդ, փափուկ, կլոր, հիւթաւոր, թափանցիկ, ծանր, թեթև, մաքուր:—Բերանացի և գրաւոր:

15. Հետևեալ առարկաներից ամեն մինը ի՞նչ յատկութիւններ պիտի ունենայ անպատճառ՝ սոխը, սխտորը, արծաթը, ոսկին, պղինձը, շուշանը, մանուշակը, զանգակը, գետի ջուրը, ծովի ջուրը, բամբակը, արճիճը, մեղրը, քացախը:

16. Որպիսութիւն ցոյց տուող բառերի տակը գիծ քաշեցէք.—Անձրևային աշուն: Աշնանային անձրև: Փոթորկալի ծով: Ծովային փոթորիկ: Դաշտային ծագիկ: Ծագիկաւէտ դաշտ: Անձրևոտ ամառ: Ամառային անձրև: Մարդկային արժանաւորութիւն: Արժանաւոր մարդ: Կենդանական բնութիւն: Բնական կենդանի:

17. Որպիսութեանը նայելով՝ ճանաչեցէք առարկաները.—

հեղուկ, հոսանուտ, թափանցիկ, անհամ: Կլոր, ամուր, սպիտակ, երկնքից վայր ընկնող: Կլորակ, դեղին, աշխարհի սիրելին: Գեղեցիկ, անուշահոտ, կարմիր, փշոտ: Կլոր, կարմրաթշիկ, քաղցրահամ: Պողպատէ, սուր, շողջողուն, կարևոր:

Զ. ՈՐՊԻՍՈՒԹԵԱՆ ԹԻՒԸ

ա. Կարմիր խնձորներ, երկար քանոններ, սպիտակ թղթեր, կանաչ յուլունքներ, գիւղացի մարդիկ, դաշտեցի բնակիչներ:

բ. Կարմիրները, երկարները, սպիտակները, կանաչները, գիւղացի-ք, դաշտեցի-ք:

§ 11. Որպիսութիւն ցոյց տուող բառերը թիւ չունին, երբ առարկայի մօտ են գրուած. բայց եթէ մենակ են, կարող են առարկաների անուան պէս նր, ննր, ը տառերն առնել իրանց վերջում և շատի համար գործ ածուիլ:

18. Հետևեալ օրինակների մէջ գտէք մենակ գործածուած որպիսութիւն ցոյց տուող բառերը և տակը գիծ քաշեցէք.—Հիւանդները նախանձում են առողջներին: Հարուստները պարտաւոր են օգնել աղքատներին: Գիտունները տգէտներին սովորեցնում են: Օրէնքը պատժում է շարերին: Քրիստոսը ներում էր մեղաւորներին, բժշկում էր կաղերին, կոյրերին, անգամալոյժներին, բորոտներին և դիւահարներին: Աստուած խնամում է որբերին: Կաղն ու կոյրը մի սրընթաց առուակով պէտք է անցկենային: Վարդերի մէջ ես սիրում եմ կարմիրները: Քաղաքացի մարդիկ թէև շատ անգամ ծաղրում են գիւղացիներին, բայց եթէ գիւղացի մարդիկ չլինէին, քաղաքացիք, հաւատան, սոված կը կտորուէին:

Ե. ԱՌԱՐԿԱՅԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Շունը հաջում է. շունը կծում է. շունը փախչում է: Թռչունը թռչում է. թռչունը երգում է, բուն է շինում, ձագ է հանում, մեղիներ է բռնում. ճուտերին կերակրում:

§ 12. Նշանակած բառերը՝ հաչում է, թռչում է, նըզում է... ո՞չ առարկաների անուններ են և ո՞չ որպիսութեան. նրանք միայն ցոյց են տալիս, թէ առարկան ի՞նչ

Ը. ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՆ ԹԻՒՐ

ա. Ես կարդում եմ: Դու գրեցիր: Հնձողը հնձեց:

բ. Մենք կարդում ենք: Դուք գրեցիք: Հնձողները հնձեցին:

§ 17. Առաջին տողի մէջ գործ կատարող առարկաները մէկ-մէկ են. նրանց կատարած գործողութիւնն էլ մէկ է—մի անգամ է կատարում: Երկրորդ տողի մէջ գործողները շատ են. նրանց կատարած գործողութիւնն էլ շատ է—միքանի անգամ է կատարում: Գործողութիւնն էլ, առարկայի ու որպիսութեան պէս, կարող է մէկ և շատ ցոյց տալ: Գործողութիւնը շատացնելիս՝ վերջից աւելացնում ենք ն և ք տառերը մենակ կամ ուրիշ տառերի հետ:

25 Հետևեալ օրինակները փոփոխեցէք այնպէս, որ առարկաներն ու գործողութիւնները մէկից շատ ցոյց տան.—Աշակերտը կարդում է իւր դասը: (Աշակերտները կարդում են իրանց դասերը): Կովն արածում է գաշտումը: Թռչունը երգում է իւր քաղցրահնչիւն երգը: Որմնագիրը պատում է պատը: Վարժապետը սովորեցրեց աշակերտին: Աշակերտը լսեց վարժապետի ասածը: Քահանան մկրտեց մանկանը: Մանուկը մեծացաւ, ուժեղացաւ և իւր հօրն օգնող եղաւ: Ամառը ես կըգնամ գիւղը, աշնանը նորից կըվերադառնամ:

26. Հետևեալ օրինակների մէջ գործողութիւնները փոփոխեցէք՝ շատը մէկ շինեցէք.—Հացը թխում են տանտիկիները կամ հացթուխները: (Հացը թխում է տանտիկինը կայլն): Հացը թխում են խմորից: Խմորը հունցում են ալիւրից, ջրից և խաշից: Ալիւրն աղում են ջաղացում ցորենից: Հացահատիկները հասնում են արտերում, հասկերի մէջ: Գիւղացիք դաշտը մշակում են. նրանք հերկում են հողը—ցել են անում, յետոյ ցելումը սերմում են ցորեն և ուրիշ հացահատիկներ:

§ 18. Մեր սովորած բառերից միքանիսը առարկայի անուն են, միւսները որպիսութեան, իսկ ոմանք գործողութեան:

27. Հետևեալ խօսքերը վերլուծեցէք և ասացէք իւրաքանչիւր բառի նշանակութիւնը.—Փայլուն արևը մայր մտաւ (փայլուն՝ ցոյց է տալիս արևի որպիսութիւնը, արևը՝ անշունչ և նիւթակաւ:

առարկայի անուն է. մայր մտաւ՝ ցոյց է տալիս արևի գործողութիւնը): Լուսինը վաղուց գնաց, թագկացաւ: Փոքրիկ աստղերը ամպի տակ մտան: Բարեպաշտ մարդիկ ժամ գնացին: Ծոյլ մանուկները տանը մնացին: Աշխատասէր աշակերտները դասերը սովորում են: Աղօտ լուսինը լուսաւորում է քնած երկիրը: Պայծառ աստղերը փայլում են պարզ երկնքի վրայ: Սև-սև ամպերը ծածկեցին կապոյտ երկնքի երեսը: Գիշերը մթնեց: Վայրենի գազանները զարթեցին: Չար մարդիկ սիրում են խաւար գիշերներ:

Թ. ԲԵՌ, ՎԱՆԿ ԵՒ ՔԵՌ

§ 19. Առարկային, նրա որպիսութեանն ու գործողութեանը մարդս առանձին-առանձին անուններ է տալիս: Առարկայի, գործողութեան և որպիսութեան անունները բառեր են:

ա. Հաց, ծառ, քար, ջուր, ցուրտ, սև, լաւ, մոմ, միս, շէկ:

բ. Բա-ժակ, գարի, ցորեն, բարակ, հասակ, սիրուն:

գ. Բա-րե-կամ, աշակերտ, աշխատել, աշխատութիւն:

§ 20. Առաջին տողի մէջ նշանակուած բառերը կարդացւում են միանգամից. միւս տողերի մէջ նշանակուածները՝ երկու կամ երեք անգամից:

Բառի այն մասը, որ արտասանւում է միանգամից, վանկ է կոչւում:

§ 21. Վանկերի թուին նայելով բառերը լինում են՝ միավանկ, երկավանկ և բազմավանկ:

§ 22. Ամենայն բառ մի կամ միքանի վանկից է շինուած, իսկ ամենայն վանկ շինուած է մի կամ միքանի հնչիւններից:

§ 23. Գրելու ժամանակ հնչիւնների տեղակ գործ ենք ասծում առանձին նշաններ, որոնք տառ կամ զիր են կոչւում:

§ 24. Կան տառեր, որոնք հեշտ են արտասանւում և, առանց ուրիշ տառերի օգնութեան, պարզ հնչւում են. բայց կան և այնպիսի տառեր, որոնք միայնակ դժուար

են հնչուում և հեշտ հնչուող տառերի օգնութեամբ են միայն արտասանուում,— Հեշտ հնչուող տառերն են՝ ա, ե, է, ը, ի, ո, օ, ու: Սրանք ձայնաւոր են կոչուում: Մնացած տառերը կոչուում են ըստաձայն:

§ 25. Առանց ձայնաւոր տառի վանկ չի լինիլ: Առանց բաղաձայն տառի վանկ կարող է լինել:

§ 26. Գրելու ժամանակ, բառի մի մասը մէկ տողից միւս տող անցկացնելիս, պէտք է ամբողջ վանկ կամ վանկեր անցկացնել:

Ա-սն, ա-րն, ա-ժան, գի-նի, բա-րի, դա-նակ, ե-դան:

Ա-րե-գակ, ա-րե-դայ, ժա-մա-նակ, ժա-մա-ցոյց:

§ 27. Կանոնաւոր կարգաւոր և անսխալ գրելու համար պէտք է գիտենալ, թէ բառերն ինչպէս են վանկուում: Վանկելու հիմնական կանոնն այն է, որ բաղաձայն տառը, եթէ մենակ է, կաչում է իրանից յետոյ եկող ձայնաւորին:

28. Վերոյիշեալ կանոնին համաձայն վանկեցէք հետեւաւ բառերը՝ կերայ, տեսայ, եկայ, բարակ, գաթայ, թաւայ, արեգակ, Արուսեակ, քահանայ, յիսուն, Յիսուս, գարի, ցորեն, ցերեկ, ցուցակ, կարաս, կացին, գաւաթ, գինի, Գարեգին:

Ար-ձիճ, աղ-քատ, աղ-ջիկ, ար-դար, եղ-նիկ: Ըն-դե-ղէն, ընտ-րու-թիւն, երկ-րա-չափ:

§ 28. Երբ ըստի մէջ միքանի բաղաձայններ կան, միայն վերջին բաղաձայնն է կաչում իրանից յետոյ եղած ձայնաւորին, իսկ միւսը կամ միւսները մնում են նախորդ ձայնաւորին:

29. Վանկեցէք հետեւաւ բառերը. աղբիւր, եղջիւր, երկինք, երգիկ, երկնաւոր, երկրագործ, իշխանաւոր, ինքնասէր, որկրամուկ, որդեսէր, սրբակեաց, ընկոյզ, ընտանի, ընդեղէն, թարգմանիկ, մարդկութիւն, մաքրասէր, կարգաւոր, ընտրութիւն:

Բը-ժիշկ, բնակ, բլիթ, դրում, դժոխք, թթն, թղուկ, բըր-դել, խըն-դիր, զըն-դան, ճընճ-ղուկ:

§ 29. Եթէ ըստի սկզբում միքանի բաղաձայն տառեր կան, վանկելու ժամանակ առաջին բաղաձայնից յետոյ գրուում է ը ձայնաւորը, իսկ միւս բաղաձայնները վարուում են նախընթաց կանոնին համեմատ:

30. Վանկեցէք հետեւաւ բառերը՝ բունել, բրդել, գրիչ, գնդակ, գլուխ, գրակ, դրդել, տրամիլ, գննել, զրկել, թթու, թղուկ, թոչուն, թշնամի, ժպիտ, ժլատ, ժժմակ, լուել, լրտես, խխունջ, խնձոր, խնդիր, խրտնել, ծնունդ, ծնկաչոք, ծղրիդ, կրթել, կրկնել, կոթնել, հնդիկ, հնդկահաւ, ձնծաղիկ:

§ 30. Բառի վերջում բաղաձայն տառերը միշտ կըցուում են իրանցից առաջ եղած ձայնաւորին՝ մէկ լինին, թէ միքանի. միայն ն և ը տառերը հարեան բաղաձայնի հետ առանձին վանկ են կազմում (ծունր ծու-նըր):

31. Վանկեցէք հետեւաւ բառերը և, ուր որ պէտք է, ը աւելացրէք:— Սանդ (գործիք), սանր, ծունկ, ծունր, ծածկ, ծանր. մարդ, մանր, կարծր, բարձր. ոտք, ոտն. ձեռք, ձեռն, բերք, բուռն, կառք, գառն, դառն, սառն, դուռն, նուռն, բուռն, ծուռն, ամառն. ձմեռն. մեղր, կայսր, եզր, ծաղր:

Բըժիշկ, գըրում, զընդան, թըղուկ, ժըժմակ, լըրտես, խըն-դիր, ճընճուկ:

Սկունդ—ըսկունդ. սպաս—ըսպաս. զբաղմունք—ըզբաղմունք. շտապ—ըշտապ.

Առաջին, տողի մէջ բաղաձայն տառը վանկուելու համար իրանից յետոյ առել է ը ձայնաւորը, իսկ երկրորդ տողի մէջ բաղաձայնը իրանից առաջ է առել այդ ձայնաւորը:

§ 31. « Բաղաձայնը թ, կ, պ, տ, ք տառերի հետ, զ բաղաձայնը լ, գ, մ տառերի հետ և շ բաղաձայնը տառի հետ հանդիպելիս, բառի սկզբում, հնչուում են որպէս ամփոփ ըՍ, ըԳ, ըՇ և կազմում են կէս վանկ:

32. Աւելացրէք ը տառը, ուր որ հարկաւոր էք համարում.— Սթափուիլ, սկեսուր, սկայ, սկունդ, սկուտղ, սպաս, սպունգ, սպի,

սպիտակ, սպեղանի, սպասել, ստամորս, ստէպ, ստոր, ստոյգ, ստանալ, ստինք, սփիւռ, սփոփանք, սփացանելի, սքողել, սքանչելի, սքանչանալ:— Զբօսանք, զբաղմունք, զգալի, զգեստ, զգոյշ, զգօն, զգայարանք, զմայլել, շտապել, շտեմարան:

Մարդ (միջատ)— սարդ (այդ. սարք): Ձին երկու ոտի վրայ ծառս եղաւ (ծառանալ): Ծառս արմատից կտրուեց (այս ծառը). սունն, բունն, (այն տունը, այն բունը):

§ 32. *ու. վ. ն* տառերը, եթէ բառի անանջատ մասը չեն, այլ, որպէս եկամուտ տառեր, աւելացած են բառի վերջում, որ առարկաների դասաւորութիւնը ցոյց տան, իրանց նախորդ բաղաձայնի հետ միշտ մի վանկ են կազմում:

33. Ուր որ յարմար է՝ ը զրէք և վանկ կազմեցեք. Կարգ— կարգալ: Կարգ. կարիք: Բարդ— բարդիւ. մարդ— տղամարդ. մէրդ— մարդ— մայրդ. հորթ, հորդ. կիրթ, գիրդ. սերտ, սէրդ. բանդ— բանդարկել. բանդ շինիր, յետոյ խաղօ. մարս— մարսել. մերս— մերսել. մէրս— մարս— մայրս. սարս— սարսել— սարսափ. սարս ձիւնապատ, ամպերս մթին, անառներս խիտ:

§ 33. *կ* տառը իբրև մասնիկ զրուում է բառի սկզբում և, եթէ մօտի տառը բաղաձայն է, առանձին վանկ է կազմում. իսկ եթէ մօտի տառը ձայնաւոր է, այն ժամանակ նա յաջորդ ձայնաւորի հետ մի վանկ է կազմում: Կըզրեմ, կ'ասեմ):

§ 34. Հայերէն տառերը զրուում և կարդացուում են հետևեալ կարգով. այբ, բեն, գիմ, դա, եչ, զա, է, ըթ, թօ, ժէ, ինի, լիւն, խէ, ծա, կէն, հօ, ձա, դադ, ճէ, մէն, յի, նու, շա, ո, չա, պէ, ջէ, ռա, սէ, վէվ, տիւն, բէ, ցոյ, լիւն, փիւր, քէ, օ, ու, ֆէ:

§ 35. Բոլոր տառերը միասին վերցրած՝ կազմում են հայերէն այբուբենը, իսկ այստեղ առաջ բերած կարգը կոչուում է այբըննական կարգ: Հայերէն այբուբենի տառերը 39 են:

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Բ-րդ ՏԱՐԻ

ՆԻԻԹԵՐԻ ՑԱՆԿԸ

Այն նիւթերը, որոնց զիմաց չի ցոյց տուած հեղինակողի անունը, մեզ են պատկանում. դորա կամ ազատ փոխադրութիւններ են, կամ յօրինուած են յատկապէս այս գրքի համար: Այն պարոնները, որոնք իմ գրքերից նիւթեր են վերցնում, պարտաւոր են յիշատակութիւն անել:

I ԾՐՋԱՄԻ ԹԵԹԵԼ ՆԻՒԹԵՐ ՆԱԽ. ԸՆԹԵՐԳԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ:

ա. Յառաջաբան. բ. Մի ահամայ բացատրութիւն	I—IV
1. Այբբենարան	5
2. Կարգալղբիլ*	6
3. Ամեն բան իրան տեղը	«
4. Տխուր երեխայ, Գ.-Քաթիպա	7
5. Իմ ուսումնարան գնալը	8
6. Մանուկը արեւին*	9
7. Մըջիւնը և Աղաւնին	«
8. Աքաղաղն ու հաւը. Ժողովը	10
9. Աղաւը աղաւնետանը	11
10. Կռունկներ*. Ժողովը	12
11. Օձի գլուխը և պոչը	13
12. Հանելուկներ* Շ	14
13. Վարդենին ու փուշը	«
14. Հանելուկ* Շ	15
15. Լաւ ընկերը	«
16. Մանուշակ* Գ.-Քաթ.	16
17. Պառան ու հաւը	17
18. Մանկական խաղ* Սարգար	«

II ԾՐՋԱՄԻ ՏԱՆՆԸ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄԱՐԱՆՈՒՄԸ:

19. Մեր տունը	19
20. Խրճիթ*	20

*) Աստղանիշ ունեցող բոլոր յօդուածները շափաբերական գրութիւններ են:

21. Մեր դասատուներ	22
22. Հրաւեր դէպի ուսումնարան*	«
23. Մեր ընտանիքը	23
24. Հզօր ճար, Գ.-Քաթիպայ	24
25. Պապը	25
26. Պապը թոռնիկին*	26
27. Ինչպէս են շինում տները	27
28. Տան օրհնութիւնը* Ա. Եղեկեան	28
29. Հացն ուտելով, բանն անելով	29
30. Գարուն* Գ.-Քաթիպայ	30
31. Առաւօտեան ճառագայթները	31
32. Օրօրոցի երգ. Գ.-Քաթ	32
33. Կաւիճ	33
34. Թռչնիկ*	35
35. Սպունգ	36
36. Գարնան կարապետ*, Գ. Քաթիպայ	38
37. Մատիտ	39
38. Լուսինը և Արևը* Արարատեան	40
39. Ռետին	41
40. Երկու քոյր* Ռ. Պատկանեան	42
41. Կրակ	45

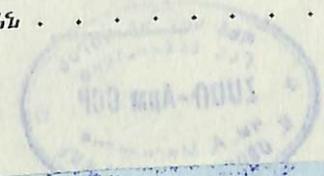
III ՇՐՋԱՆՆԻ Երկեր Կենդանական Աշխարհից:

42. Դարբին*, Կ. Շահն	46
43. Օդ	47
44. Քամին և նաւերը*	48
45. Ուրիշին հօր փորեա, ինքդ կ'ընկնես մէջը	49
46. Շնիկ	53
47. Կատու	«
48. Շուն և կատու*	54
49. Երկու մուկը	58
50. Դաշտեցի մուկը	59
51. Ձի*	60
52. Տխուր ձի	«
53. Կով	61

54. Կենդանիների վէճը	62
55. Կթիկ և հարկի*, Արարատեան	63
56. Ոչխար	64
57. Գառը գայլի մորթով*	64
58. Խոզ	«
59. Խոզը կաղնի ծառի տակ*	66
60. Սագեր	67
61. Աղանիներ	68
62. Ծիծեռնակ	«
63. Պանդխտի երգը*, Դողդիսեան	69
64. Կաղամբի թիթեռ	70
65. Զատիկ	«
66. Թիթեռ և մանուկ*	71
67. Հրեղէն ձի	«

IV ՇՐՋԱՆՆԻ Երկեր Բուսական Աշխարհից:

68. Այգի	78
69. Երկրագործը և ծաղիկը*	79
70. Պարտէզ	81
71. Ծաղիկների երգը*	«
72. Երաշտ	«
73. Գարնանային առաւօտ*	«
74. Բոյսերի կերակուրը	82
75. Ծառերի վէճը	83
76. Ուռնի*	83
77. Ուտելիք և խմելիք	84
78. Հանելուկ*	85
79. Փորձանք ու պատուհաս	«
80. Զրաղաց*	86
81. Վուշ և քաթան	87
82. Չհնձած արտ*	88
83. Զրի ճանապարհորդութիւնը	91
84. Զարմանալի մշակ*	92
85. Յոլակը և վարդուհին	«

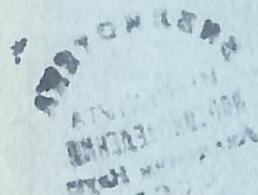

Ի ՇՐՋԱՆԻ Ծարուայ չորս եղանակներին:

86. Չորս եղբայր* Պատկանեան	96
87. Ալևոր պապի չարիքները	97
88. Ի՞նչ արեց ձմեռը*	99
89. Յունվարի մէկին	«
90. Նոր տարի*	100
91. Յունվարի հնգին	101
92. Չին*	102
93. Յունվարի 6-ին	«
94. Ակնկալութ. գարնան	104
95. Պասի առաջին երկուշ.	«
96. Գարուն*	105
97. Մանկական յիշողութիւն, Ծաղկազարդ կիւրակի	«
98. Աւագ հինգշաբթի	107
99. Աւագ ուրբաթ	108
100. Գարնանային ջրեր*	109
101. Սուրբ Յարութիւն	«
102. Գրիստոս յարեալ* X	112
103. Մեռելոց	113
104. Հատիկ*, Յ. Յովհան.	«
105. Ամարային առաւօտ	114
106. Ամառ*	115
107. Ամառը խոտհարքում	116
108. Հունձ*	118
109. Թաժայ հաց	119
110. Շինականների երգը*. Պատկանեան	120
111. Մանկ. յիշողութիւնից (օգոստոսին)	121
112. Աշուն*	122

ՅԱՆԵԼՈՒՆԾ (Բերականական վարժութիւններ):

Ա. Առարկայ	123
Բ. Շնչաւոր և անշունչ առարկաներ	124
Գ. Մտաւոր և նիւթական առարկաներ	125
Դ. Առարկայի թիւը	126
Ե. Առարկայի որպիսութիւնը	127
Զ. Որպիսութեան թիւը	129
Է. Առարկայի գործողութիւնը	«
Ը. Գործողութեան թիւը	132
Թ. Բառ, վանկ և տառ	133
Ժ. Վանկերու էական կանոնները	134

9273

9824

УЗ

301

307

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ՏԷՐ-ՂԵՒՈՆԻԵԱՆԻ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ
ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

1. Տէր-Ղևոնդեան՝ Մայրենի Լեզու, առաջին տարի . 25 կ.
2. » Մայրենի Լեզու, երկրորդ տարի . 40 կ.
3. » Մայրենի Լեզու, երրորդ տարի . 50 կ.
4. » Մայրենի Լեզու, չորրորդ տարի . 55 կ.
5. » Մայր. Լեզուի բազ. ձեռ. ա. տար. . 60 կ.
6. » Մայր. Լեզուի քերականութ. տարեկրը 50 կ.
7. » Հայորդի՝ Սրբազան պատմ. Հին Գտակ. 50 կ.
8. » Սրբազան պատմ. Նոր Կտակարանի 50 կ.
9. Գէորգ-Քէզեան՝ Ժողովածու թուաբ. խնդ. Ամբ. թուեր 40 կ.
10. Մանդինեան՝ Նահապետական Աշխարհ. . (սպառ.)
11. » Ընտանեկան Աշխարհ . . 25 կ.
12. » Գիւցազնեական Աշխարհ . . 25 կ.
13. » Հենչէլի՝ Բանաւոր և գրաւոր հաշուելու
խնդիրներ, առաջին և երկրորդ տարի 35 կ.
14. » Բանաւոր և գրաւ. հաշ. խնդ. գ. տարի 50 կ.

Գումարով գնողները 20% զիջումն ունին. — Պահեստը
 Գննդրոնական գրավաճառանոցում. — Ընդհարումների և
 թիւրիմացութիւնների դէպքում դիմել Ն. Տէր-Ղևոնդեանին՝
 Тифлисъ. Николаю Гевондяну.

БИБЛИОТЕКА
 ИНСТИТУТА
 ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
 Академии Наук
 СССР